

Archeologienota : Zwarte Zustersstraat 13-19, Aalst (prov. Oost-Vlaanderen)

Robby Vervoort
Freelance Senior Archeoloog
Borgerhout, september 2020

Titel

Archeologienota:
Zwarte Zustersstraat 13-19,
Aalst, (prov. Oost-Vlaanderen)

Auteur

Robby Vervoort

Opdrachtgever

Makhzen nv

Projectcode

2020G218

Plaats en datum

Borgerhout, september 2020

Reeks en nummer

RVFSA-Rapport, 94

Inhoud

1. Technische fiche/administratieve gegevens	4
2. Inleiding	7
2.1. Beschrijving van de geplande werkzaamheden	7
2.2. Archeologische voorkennis	10
2.3. Methodiek van het onderzoek	10
3. Archeologisch bureauonderzoek/assessment	11
3.1. Geo(morfo)logie en bodem.....	11
3.2. Topografie en toponymie	16
3.3. Historische, cartografische en archeologische kennis	19
3.3.1. Korte historiek van Aalst (geschreven bronnen).....	19
3.3.2. Cartografische bronnen en (lucht)fotografie	21
3.3.4. Archeologisch Aalst en centrale archeologische inventaris	32
3.3.5. Overige inventarissen.....	56
3.4. Huidig gebruik projectgebied	63
3.5. Impact geplande werken.....	69
4. Synthese bureauonderzoek en onderzoeksvragen	71
4.1. Synthese gespecialiseerd publiek.....	71
4.2. Onderzoeksvragen.....	73
4.3. Samenvatting niet gespecialiseerd publiek.....	76
5. Kennisvermeerderingspotentieel van het projectgebied	77
6. Bibliografie.....	80
6.1. Online bronnen.....	80
6.2. Literatuur.....	83
7. Lijst figuren en bijlagen	85
7.1. Lijst figuren	85
7.2. Lijst bijlagen.....	86

1. Technische fiche/administratieve gegevens

Naam site

20-AAL/ZWA-2020G218

Ligging

Oost-Vlaanderen, Aalst

Zwarte Zustersstraat, 13-19

Kadastrale gegevens

Aalst:

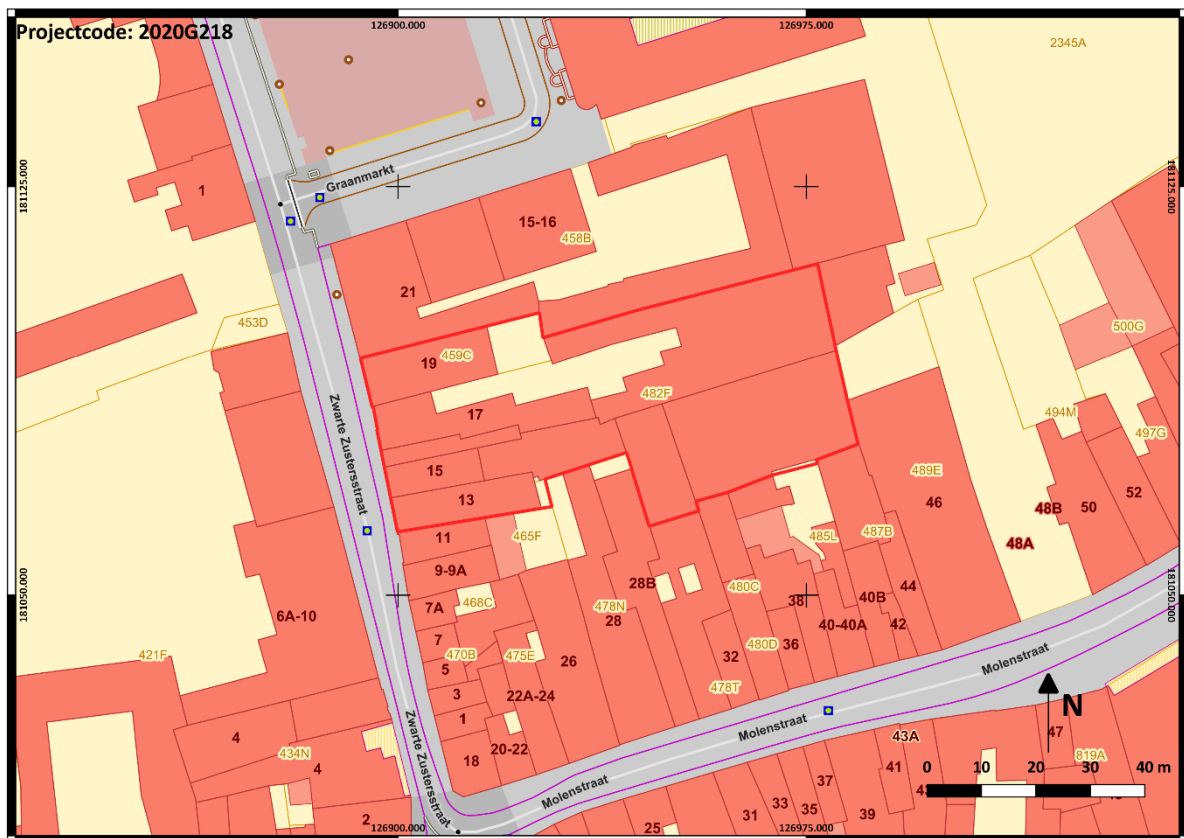
1ste Afdeling, Sectie A

Perceelnummers: 456c/2, 459c, 482f, 464m,

465e en 489e

Bounding Box

X 126926,1	Y 181101,7
X 126926,7	Y 181097,2
X 126977,1	Y 181110,8
X 126984,6	Y 181077,7
X 126977,1	Y 181074,0
X 126955,0	Y 181067,2
X 126955,4	Y 181065,3
X 126946,3	Y 181062,6
X 126942,2	Y 181076,1
X 126927,2	Y 181071,1
X 126928,3	Y 181066,1
X 126900,0	Y 181061,6
X 126893,3	Y 181093,4

Figuur 1: Kadasterkaart met aanduiding onderzoeksgebied

Onderzoek

Archeologisch en geschiedkundig bureauonderzoek

Projectcode

2020G218

Opdrachtgever

Makhzen nv

Contactpersoon opdrachtgever

Dhr. Bart Uyttersprot (architect)

Uitvoerder

Robby Vervoort. Freelance Senior Archeoloog. Research
& Consultancy.

Erkend archeoloog

Robby Vervoort OE/ERK/Archeoloog/2016/00126

Nummer wettelijk depot

Niet van toepassing

Termijn

6 juni - 10 september

Geplande ingreep

Sloop bestaande bebouwing, optrekken nieuwbouw met ondergrondse parking en omgevingsaanleg.

Geldende wetgeving en voorwaarden

Onroerendergoeddecreet van 12 juli 2013 en het Onroerendergoedbesluit van 16 mei 2014. De melding werd opgesteld overeenkomstig de Code van Goede Praktijk. De aanvraag heft betrekking op een perceel groter dan 300 m² met een geplande bodemingreep van meer dan 100m² en is geheel gelegen binnen een archeologische zone opgenomen in de vastgestelde inventaris van archeologische zones zoals bepaald in artikel 5.4.2 van het Onroerendergoeddecreet van 12 juli 2013.

Randvoorwaarden

Het terrein is volledig bebouwd en/of verhard en ontoegankelijk voor bijkomende vooronderzoeken.

Doelstelling

Het doel van deze archeologienota is om via de tot op heden beschikbare bronnen (bureauonderzoek) na te gaan wat het archeologische potentieel van het projectgebied is, wat de mogelijke bedreigingen zijn voor het eventueel aanwezige bodemarchief, en hoe hiermee dient omgegaan te worden.

Vraagstelling

- Wat is de landschapshistoriek van het projectgebied?
- Welke archeologische sites zijn gekend in of nabij het projectgebied?
- Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologische en cultuurhistorisch potentieel van het terrein?
- Wat is de impact van de geplande werken?
- Levert het huidige bronnenmateriaal voldoende info op? Zo neen, is er een vervolgonderzoek nodig en welke methode levert het meeste informatie op?

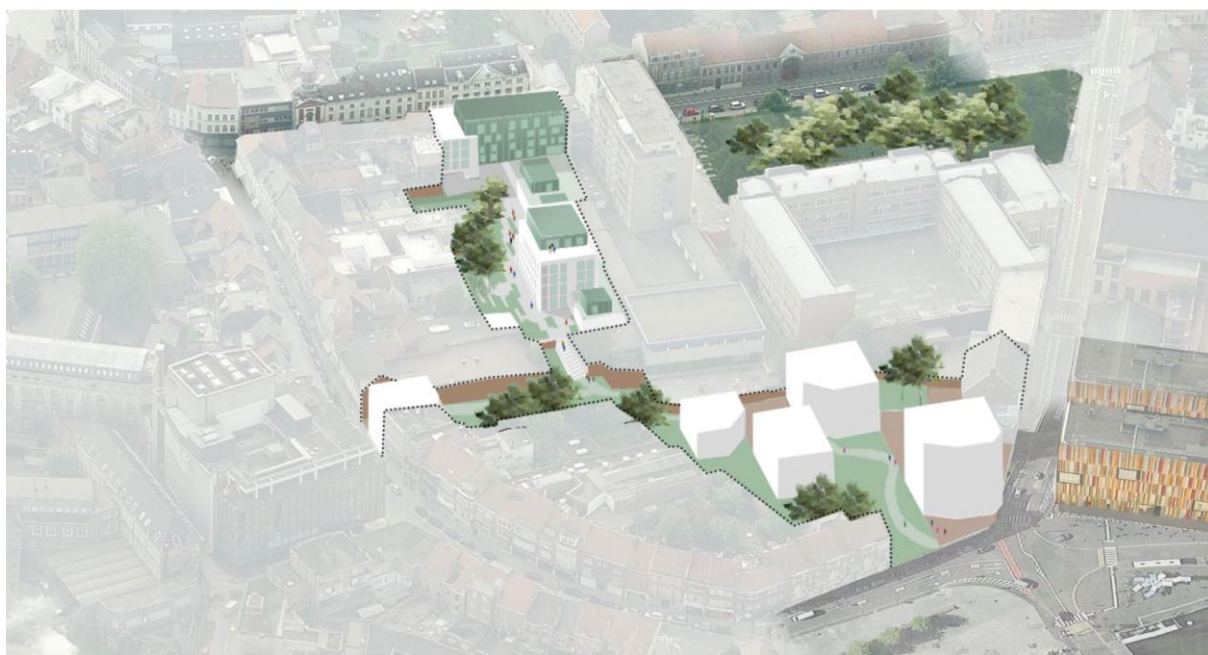
Thesaurus

Bureauonderzoek, vastgestelde archeologische zone, prospectie met ingreep in de bodem, site met complexe verticale stratigrafie, uitgesteld traject.

2. Inleiding

Doel van dit bureauonderzoek is het verkrijgen van een bekrachtigde archeologienota naar aanleiding van de aanvraag van een omgevingsvergunning te Aalst, Zwarte Zustersstraat 13 – 19. In deze archeologienota wordt via een bureauonderzoek nagegaan welke mogelijke archeologische en cultuurhistorische waarden zich binnen het projectgebied bevinden. Het projectgebied wordt in eerste instantie binnen een grotere context geplaatst. Vervolgens wordt nagegaan wat de recente gebruiksgeschiedenis van het projectgebied is en wat hiervan de mogelijke impact was op perceelsniveau. Tevens wordt de mogelijke impact van de geplande werken op het eventueel aanwezige archeologische potentieel besproken. Op basis van alle voorhanden zijnde gegevens wordt vervolgens een programma van maatregelen voorgesteld.

2.1. Beschrijving van de geplande werkzaamheden

Figuur 2: 3D-view op de toekomstige inplanting

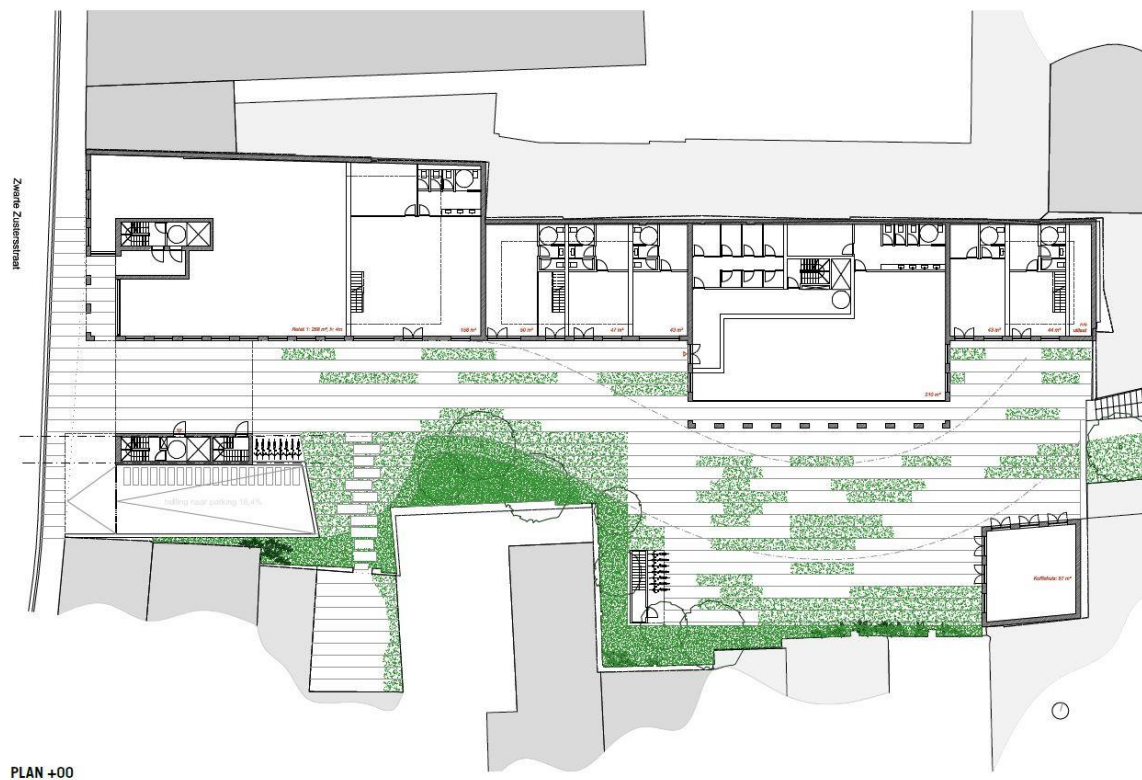
De stedenbouwkundige vergunning heeft betrekking op de volledige sloop van de bestaande bebouwing en het optrekken van een onderkelderde nieuwbouw. Voor de nieuwbouw wordt geopteerd voor een mix van functies bestaande uit wonen, werken, winkelen en ontspannen. Hiervoor worden binnen het nieuwbouwproject naast woningen eveneens winkelruimtes, kantoorruimtes (voor individueel en gemeenschappelijk gebruik) alsook een gemeenschappelijke groene buitenruimte in het binnengebied voorzien.

it 19-17-15-13
leel, 459c, 482f,
l, 489e deel

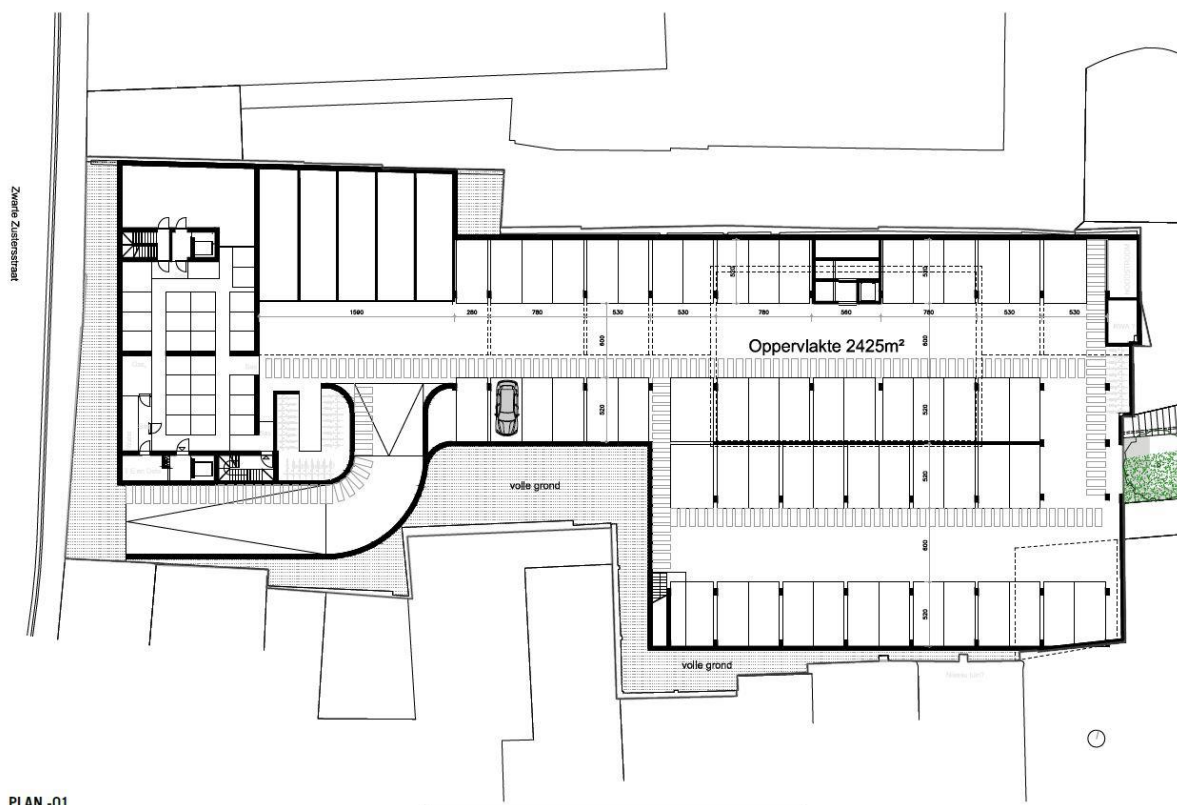
al:
io

Figuur 3: Bestaande inplanting

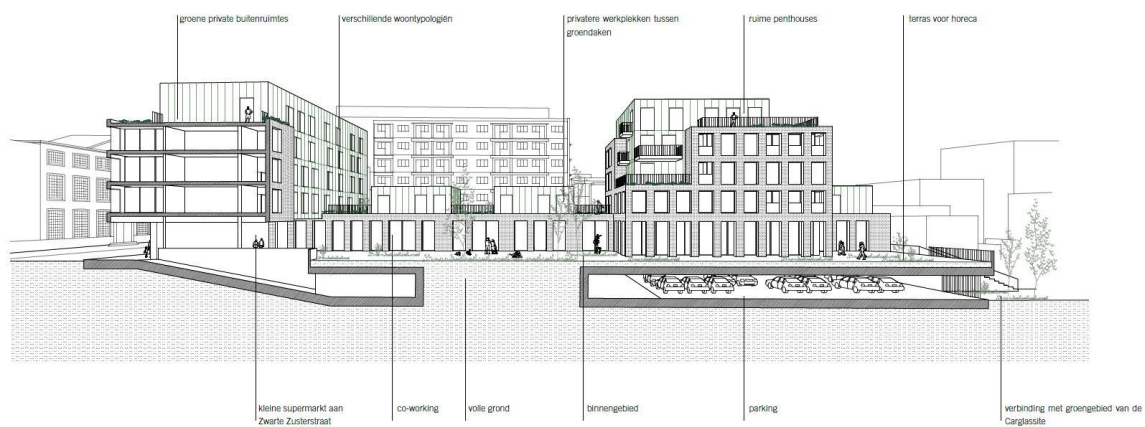

Figuur 4: Nieuwe inplanting gelijkvloers

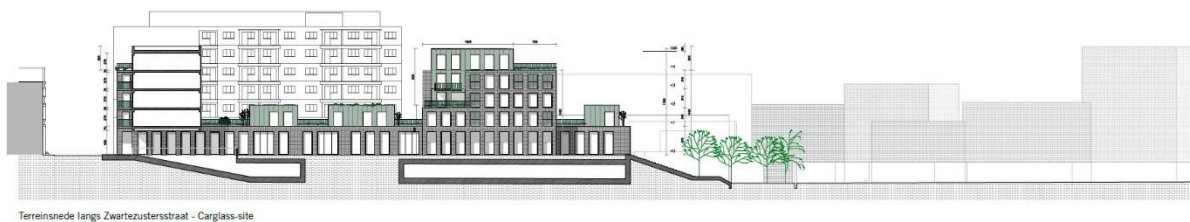

PLAN -01

Figuur 5: Nieuw ontwerp ondergronds

Figuur 6: Nieuw ontwerp snede in 3D

Figuur 7: Nieuw ontwerp snede Zwarte Zustersstraat

2.2. Archeologische voorkennis

Er werd nog geen archeologisch onderzoek uitgevoerd binnen het projectgebied.

2.3. Methodiek van het onderzoek

Om een antwoord te kunnen formuleren op de hoger geformuleerde vraagstellingen werden verschillende acties ondernomen. Er werden hoofdzakelijk bronnen geraadpleegd die online beschikbaar werden gesteld door de Vlaamse Overheid. Na het raadplegen van de basisbronnen die beschikbaar zijn voor het betreffende projectgebied, werd nagegaan of het nodig was om bijkomende bronnen te raadplegen of dat de geraadpleegde bronnen volstonden om een antwoord op de desbetreffende vraag te formuleren. Tevens werd geëvalueerd of het raadplegen van eventueel bijkomende bronnen extra gegevens kon opbrengen om een antwoord te kunnen formuleren op de gestelde onderzoeksvragen. Aangezien het projectgebied gelegen is in een zone die gekenmerkt is door een hoge densiteit aan bebouwing in het verleden werd extra aandacht besteed aan eventueel beschikbare online cartografische bronnen.

Om een zicht te krijgen op de landschapshistoriek van het projectgebied werden de online databases van Geopunt Vlaanderen (www.geopunt.be) en Databank Ondergrond Vlaanderen (www.dov.vlaanderen.be) geraadpleegd. De volgende kaarten werden geraadpleegd: bodemkaart, bodemgebruikskaart, erosiegevoeligheidskaart, tertiair geologische kaart en quartair geologische kaart. De geomorfologische kaart is niet beschikbaar voor het projectgebied. Tevens werd het Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II (raster 1 meter) geraadpleegd. De erosiegevoeligheidskaart en de bodemkaart van Vlaanderen leverden geen meerwaarde op voor het onderzoek. Daarom werd beslist deze niet af te beelden in de archeologienota.

Om na te gaan welke potentiële archeologische sites zich in het projectgebied en de ruimere omgeving bevinden, werd de Centrale Archeologische Inventaris (www.cai.onroerendergoed.be) geraadpleegd. Hierbij dient opgemerkt te worden dat de inventaris niet volledig is en geen garantie biedt op de aan- of afwezigheid van een eventuele archeologische sites. De ingevoerde locaties werden enerzijds op basis van cartografische, literaire en toponomische bronnen geselecteerd en anderzijds op basis van waarnemingen op het terrein (vondstmeldingen, veldprospecties, prospecties met ingreep in de bodem, archeologisch onderzoek).

Om een inzicht te krijgen in de mogelijke aanwezigheid van cultuurhistorische elementen en een verder inzicht te krijgen in de mogelijke aanwezigheid van een archeologisch bodemarchief werden verschillende beschikbare historische en cartografische bronnen online geraadpleegd. Voor de oudere periodes werd beroep gedaan op gegevens beschikbaar op www.inventaris.onroerendergoed.be. De hier beschikbare gegevens kwamen tot stand na een uitgebreide literaire studie. De opgegeven

bronnen werden niet steeds extra gecontroleerd, noch werden er bijkomende bronnen geraadpleegd. Op basis van de beschikbare gegevens werd beslist dat deze volstonden om een algemeen beeld te verkrijgen omtrent de historische ontwikkeling van het projectgebied. Voor de cartografische bronnen werden in de eerste plaats de digitaal beschikbare en georeferende plannen geraadpleegd op het online Geoportaal Onroerend Erfgoed (www.geo.onroerenderfgoed.be). Het betreft de kaart van Ferraris, de kaart van Popp, de Atlas der Buurtwegen, de kaart van Vandermaelen en de Villaretkaart. Het plan Frickx wordt omwille van de grotere onnauwkeurigheid niet behandeld maar werd wel geraadpleegd. Er werden meer geschikte historische kaarten aangetroffen die meer informatie opleverden voor de beantwoording van de vooropgestelde vraagstelling. Tevens werden enkele 20ste en 21ste eeuwse luchtfoto's geraadpleegd op dezelfde website. Deze werden voornamelijk geraadpleegd om een zicht te krijgen op de ontwikkeling van het projectgebied en de ruimere omgeving in recente tijden maar brachten geen extra relevante informatie op. De gegevens werden aangevuld met kaarten die beschikbaar zijn op www.cartesius.be en op https://nl.wikipedia.org/wiki/Lijst_van_oude_kaarten_van_Gent#mediaviewer. Deze kaarten zijn niet georeferend maar tonen wel de omgeving waarbinnen het projectgebied zich bevindt.

Om een inzicht te verkrijgen omtrent de impact van de geplande werken op het eventuele bodemarchief werden alle plannen en gegevens via de bouwheer opgevraagd en ter beschikking gesteld door het architectenbureau.

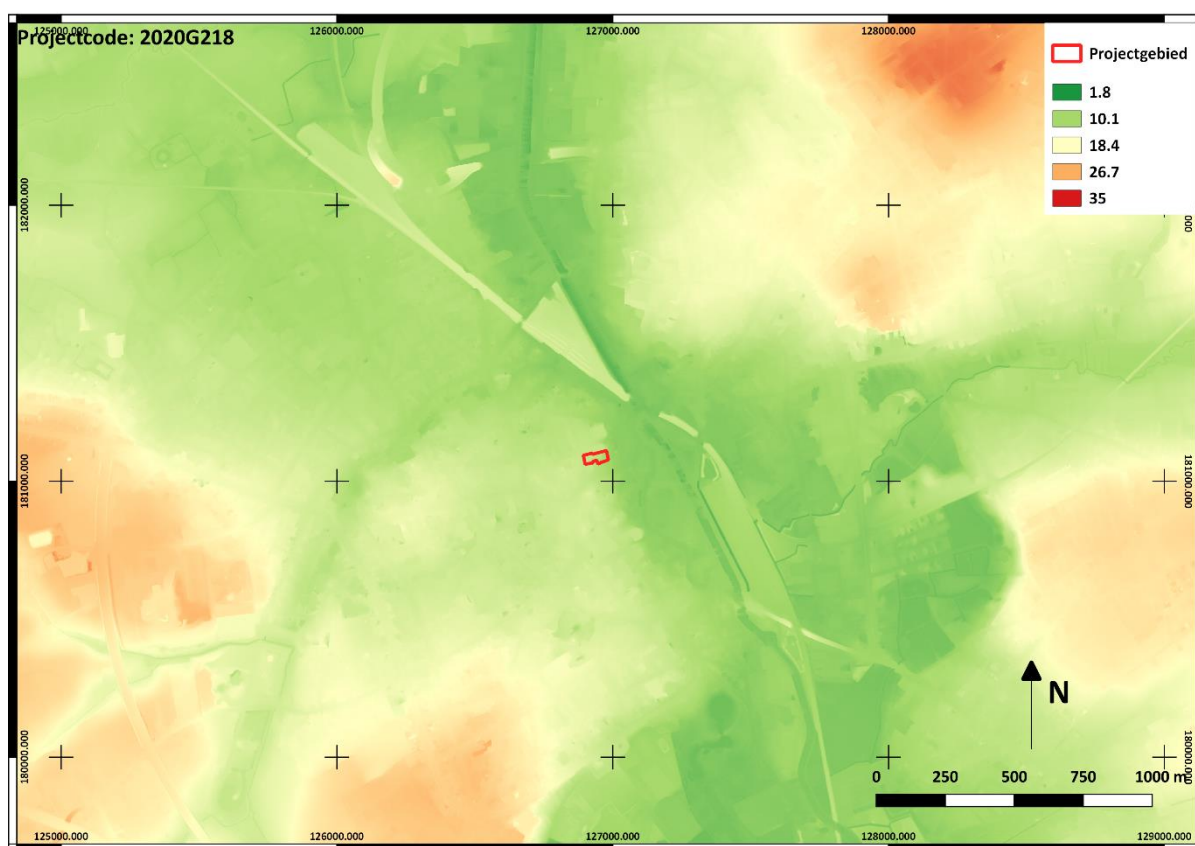
Uit het onderzoek bleek dat het terrein een gemiddelde verwachting heeft op de aanwezigheid van archeologische resten, maar dat deze wel, indien nog aanwezig een hoog kennisvermeerderingspotentieel kunnen hebben. Alhoewel het terrein volledig is bebouwd en er verschillende verstoringen werden vastgesteld, kan niet worden uitgesloten dat er geen waardevol archeologisch erfgoed meer aanwezig is. Daarom werd besloten een uitgesteld Programma van Maatregelen op te stellen voor het uitvoeren van een prospectie met ingreep in de bodem door middel van proefputten.

3. Archeologisch bureauonderzoek/assessment

3.1. Geo(morfo)logie en bodem

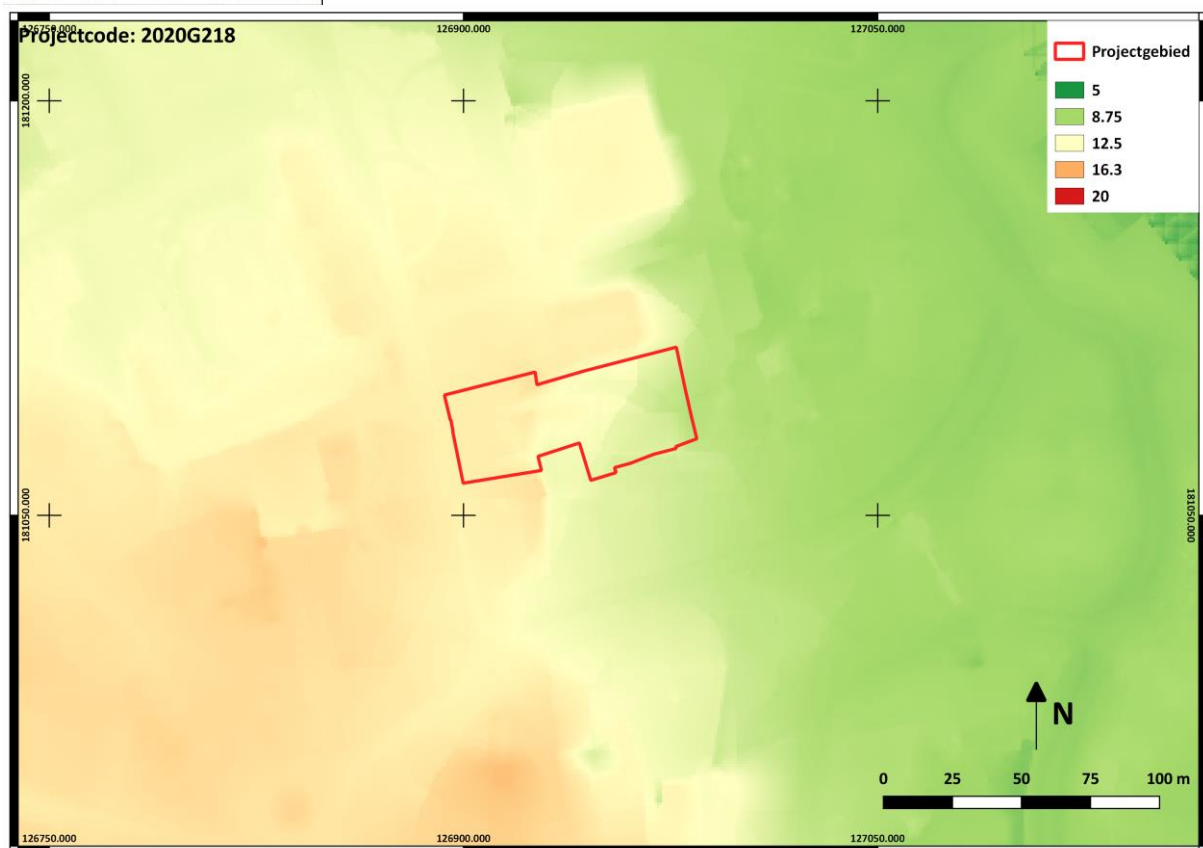
De oudste historische kern van Aalst is gelegen op de linkeroever van de Dender, op de overgang tussen de leem- en de zandleemstreek. De middeleeuwse stad heeft zich ontwikkeld op de plaats waar een noordoostelijke uitloper van een leemrug een steilrand vormt met het alluviaal gebied van de Dender, waardoor de bedding van de rivier er zeer dicht tegen de leemrug aanleunt, en waar zich waarschijnlijk al van oudsher een belangrijke oversteekplaats bevond. Het hoogteverschil tussen de alluviale rand en het 180 m verder gelegen hoogste punt aan de noordoostzijde van de leemrug ter

hoogte van de Grote Markt bedraagt 6 m. Aan de zuidzijde wordt de leemrug begrensd door de valleien van de Hoezebeek en de Siesegembeek, die na hun samenvloeiing ten noorden ervan in de Dender uitmonden. Door de uitgestrekte bebouwde oppervlakte is de oorspronkelijke microtopografie en bodemgesteldheid in de oudste stadskern niet gekend. Een klein gebied op de rechteroever maakt vanaf de 13de eeuw ook deel uit van de historische stadskern. Op het gewestplan staat de historische kern bijna volledig ingekleurd als woongebied, waarvan de helft met culturele, historische en/of esthetische waarde. Enkele kleinere gebieden zijn aangeduid als gebieden voor gemeenschapsvoorzieningen en openbaar nut en er is ook een klein parkgebied. Eén zone is ingekleurd als industriegebied, namelijk het zogeheten eiland 'Chipka', gelegen tussen de natuurlijke Dender (thans gedempt) en de huidige gekanaliseerde rivier, oorspronkelijk deel uitmakend van het voormalige castrale eiland.¹

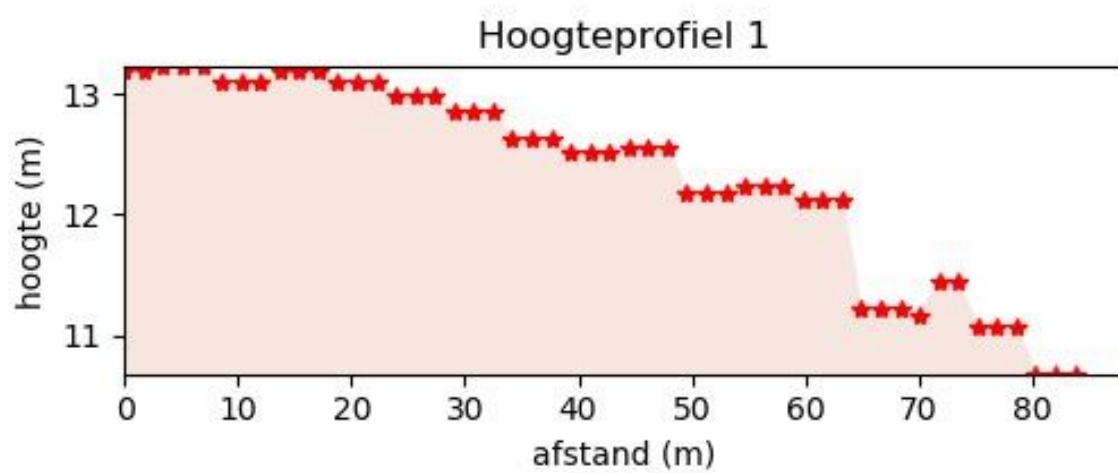

Figuur 8: Projectgebied op Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II (Bron: www.geopunt.be).

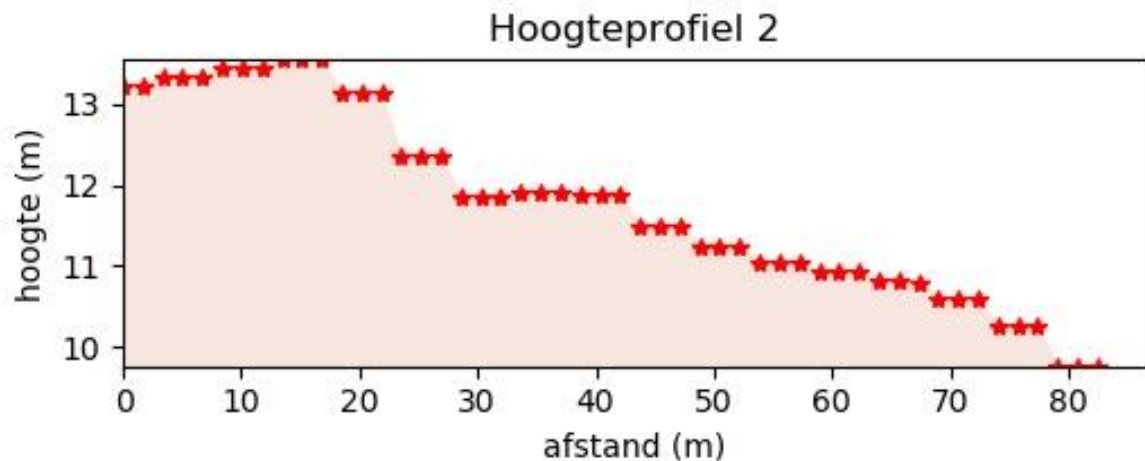
¹ Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Historische stadskern van Aalst* [online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/140017> (Geraadpleegd op 28-08-2020).

Figuur 9: Detail van het DHM ter hoogte van het projectgebied

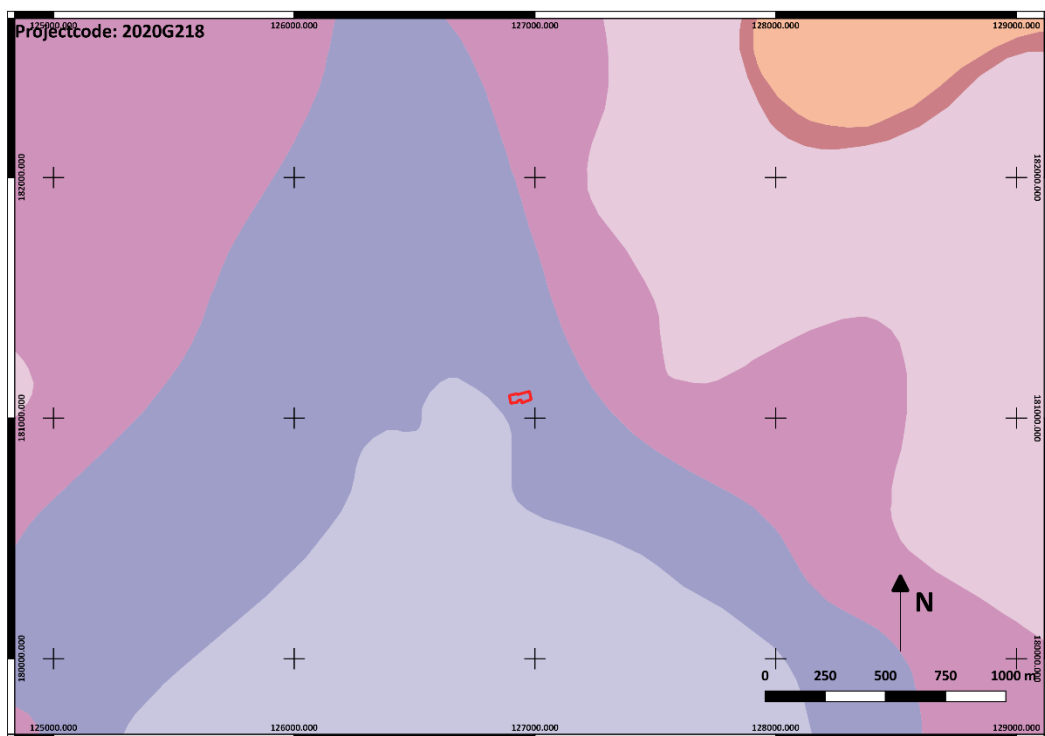
Figuur 10: Doorsnede door het terrein van west naar oost (noordzijde projectgebied) (Bron: www.geopunt.be).

Figuur 11: Doorsnede door het terrein van west naar oost (zuidzijde projectgebied) (Bron: www.geopunt.be).

Op het Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen is duidelijk te zien dat het terrein gelegen is aan de rand van de alluviale vlakte van de Dender. Het terrein vertoont duidelijk een sterk dalend verloop in oostelijke richting. Dit is eveneens zichtbaar op beide hoogteprofielen genomen door het terrein van west naar oost.

Ter hoogte van het projectgebied bedraagt de TAW tussen + 9,95 meter en + 13,67 meter. Hierbij bevinden de laagste waarden zich in het oosten van het terrein en de hoogste waarden in het westelijke en zuidwestelijke deel van het projectgebied. Dit bevestigt het dalende reliëf in de richting van de Dendervallei.

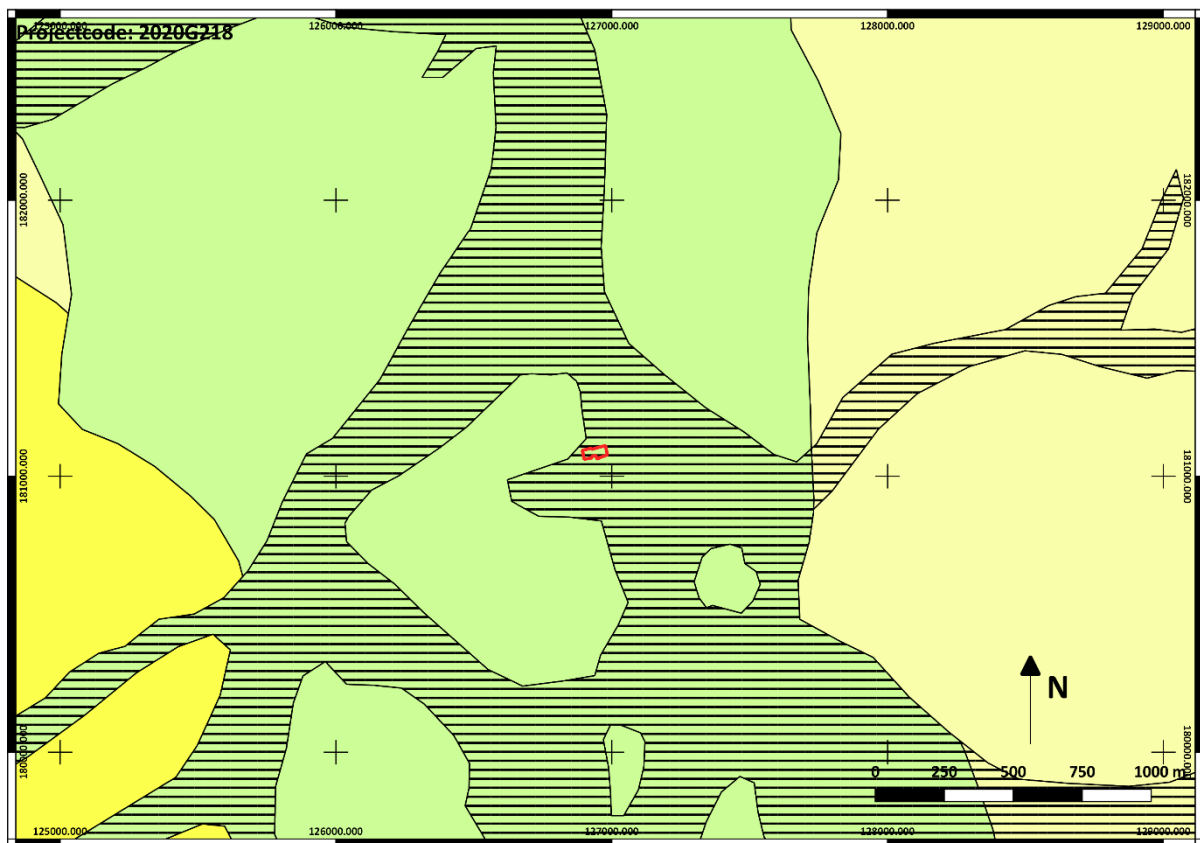

Figuur 12: Projectgebied op tertiair geologische kaart

Volgens de tertiair geologische kaart bestaat de ondergrond ter hoogte van het projectgebied uit de zogenaamde formatie van Kortrijk en meer bepaald het Lid van Aalbeke. Deze formatie bestaat uit donkergrijze tot blauwe klei met glimmers.

Volgens de quartair geologische kaart bevinden er zich in het projectgebied Holocene en/of Tardiglaciale fluviatiele afzettingen (**FH**) bovenop de Pleistocene sequentie. Tevens kunnen er eolische afzettingen van het Weichseliaan (**ELPw**) en/of hellingsafzettingen (**HQ**) van het quartair voorkomen. De Pleistocene sequentie bestaat uit fluviatiele afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen) (**FLPw**). Het projectgebied valt onder het profieltype 3a.

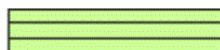
Op de bodemkaart van Vlaanderen wordt het projectgebied gekenmerkt door bodems met het type OB, dit zijn door de mens gewijzigde of vernietigde bodemprofielen. Concreet betekent het hier bebouwde gronden. Aangezien de kaart geen verdere informatie oplevert, wordt ze hier niet afgebeeld.

Figuur 13: Projectgebied (rode stip) op quartair geologische kaart²

² <https://www.dov.vlaanderen.be>

3a

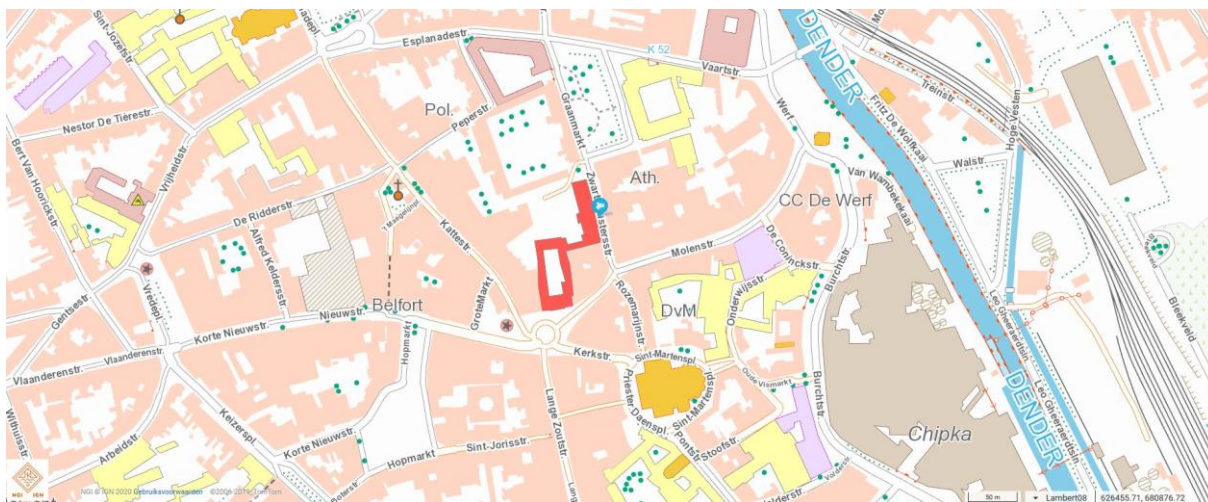

FH
ELPw en/of HQ *
FLPw ◇

- * De karteereenheid is mogelijk afwezig.
- ◇ De karteereenheid ontbreekt mogelijk in sommige delen van de beekvalleien buiten de Vlaamse Vallei en haar uitlopers.
- FH** Fluviatiele afzettingen (organochemisch en primariën inclusief), afzettingen van het Holoceen en mogelijk Tardiglaciaal (Laat-Weichseliaan).
- ELPw** Eolische afzettingen (zand tot silt) van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen), mogelijk Vroeg-Holoceen; zand tot zandleem in het noordelijke en centrale gedeelte van Vlaanderen; silt (loess) in het zuidelijke gedeelte van Vlaanderen.
- HQ** Hellingafzettingen van het Quartair.
- FLPw** Fluviatiele afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen).

Figuur 14: Legende profieltype 3a

3.2. Topografie en toponymie

Figuur 15: Omgeving projectgebied op de topografische kaart van het NGI (Bron: AGIV)

Het projectgebied bevindt zich in het historische stadscentrum van Aalst op de linkeroever van de Dender. Het terrein bestaat meerdere percelen gelegen langs de Zwarte Zustersstraat en loopt in de diepte door in oostelijke richting binnen het bouwblok. Het bouwblok wordt begrensd door de Zwarte Zustersstraat in het westen, de Graanmarkt en de Vaartstraat in het noorden, de Werf in het oosten

en de Molenstraat in het zuiden. De Grote Markt en de Sint-Martinuskerk situeren zich op plusminus 150 meter ten zuidwesten en ten zuiden van het projectgebied.

De Zwarte Zustersstraat is gelegen buiten de oudste stadskern omringd door de vóór 1127 gegraven vesten; van daaruit lopend naar een kapel gelegen buiten de "Kappellepoort" van de eind 14de-eeuwse omwalling; heden het enig levende toponiem herinnerend aan beide; de bewuste kapel wordt vaak vereenzelvigd met de Sint-Ursmaruskapel opgericht ter ere van de opvolger van de Heilige Amandus, en die verdween tijdens de godsdiensttroebelen van de 16de eeuw.

Oorspronkelijk minder bebouwd dan de andere oude straten, bevatte ze later de kloosters der Zwartzusters en der Capucijnen en belangrijke herenhuizen van de Aalsterse aristocratie (voornamelijk 18de eeuw); de afbraak van eerst genoemde na de Franse Revolutie wijzigde het straatbeeld: afschaffen van de er op uitkomende Peperstraat door de oprichting van de kazerne en gevangenis, aanleggen van de Graanmarkt, en hierdoor inbrengen van grotere volumes en open ruimten.

De ontmanteling van de vesten, verdwijning van de poort en aanleg van de stationswijk met de Albert Liénartstraat in het niet volledig axiale verlengde van de Kappellestraat verlegden het zuidelijk perspectief, nu afgesloten door het schuin ten opzichte van deze as ingeplante station. Aldus ook verschuiving in de functie: belangrijke verbinding tussen station en stadskern; interessant gezicht in noordelijke richting als benadering van het centrum en voornamelijk van de Sint-Martinuskerk met bepalende dakruiter, via de nauwere en gebogen Rozemarijnstraat.

Vrij goed bewaarde oostwand, alleen in nummer 4 verstoord door een vrij recente beglaasde gevel die een sobere bepleisterde met 19de-eeuws uitzicht vervangt; meer aangepaste westelijke huizenrij met gebouwen van drie bouwlagen en meestal recente winkelpuien; moeilijke overgang naar het hoge flatgebouw op de hoek Graanmarkt.³

De Graanmarkt is een rechthoekig plein, ten westen grenzend aan de Kappellestraat. Aangelegd en met bomen beplant na 1806, toen de stad de goederen van het voormalige Capucijnenklooster aankocht. Ontwerpen uit het eerste kwart van de 19de eeuw voor aanleg van het plein; daartoe noodzakelijke afbraak van de Heilige Magdalenakerk (1616-1623), die samen met haar kerkhof paalde aan de Kappellestraat. De oude stallingen werden opgeruimd voor de oprichting van het Atheneum in 1839; neoclassicistisch gebouw dat inmiddels werd vervangen door een ruimer gebouw uit de 20ste eeuw. In zijn huidige vorm, rechthoekig plein, mager beboomd ten opzichte van afbeeldingen uit de 19de eeuw, die een stemmig plein brachten met dubbele bomenrij en pomp. Nieuw Atheneum op oostzijde

³ Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Zwarte Zustersstraat* [online] <https://id.erfgoed.net/themas/166> (Geraadpleegd op 29-08-2020).

en recent, te hoog flatgebouw op de zuidzijde. Op westzijde, zogenaamd Pupillenschool, hier overgebracht na de opheffing van de Krijgsgevangenis in 1859.⁴

De Vaartstraat werd circa 1850 aangelegd op een gedeelte der oude omwalling, zogenaamd "Capucienenvesten".⁵

De Werf is gelegen bij de Dender, op het einde van de Molenstraat. Zogenaamd naar de vroegere functie namelijk aanlegplaats voor schepen. In 1940 door luchtbombardementen volledig in puin gelegd zodat de bebouwing vrij recent is. De huidige Sint-Annabrug, een elektrische hefbrug (1938), vervangt de 19de-eeuwse draaibrug, meer nabij de Oude Vismarkt gelegen. Werfkapel Onze-Lieve-Vrouw ter Druiven, zie Molenstraat.⁶

De Molenstraat is een drukke straat met gebogen verloop, neerlopend van de Grote Markt naar de vroegere zogenaamde "Werf" bij de Dender waar de watermolens waren opgericht door de hertogen van Vlaanderen.

Aantal huisnamen vermeld vanaf de 15de en talrijke gegevens uit de 17de en de 18de eeuw wijzen op de handels- en residentiële functie van de straat: woningen van vooraanstaanden, refugiehuis van de abdij van Ninove, afspanningen..., wat het heterogeen karakter van de straat kan verklaren: aaneenschakeling van brede en smallere panden, meestal met oude kern, schakering van doorsnee-architectuur (voornamelijk lijstgevels uit eind 18de – 19de eeuw) en meer stijlbewuste die de evolutie van de privé-architectuur duidelijk illustreerde (driekwarthuis met houten gevel bewaard tot 1892, trapgevel in traditionele stijl, meer barok getinte gevel van het vroegere huis Sonck, enzomeer...). Het gedeelte vanaf het kruispunt De Coninckstraat moest worden wederopgebouwd na de tweede wereldoorlog. De toenemende handelsfunctie heeft anderzijds uniformerend gewerkt: meestal recente winkelpuien en reclameborden zonder enig verband met de bovenbouw. Inplanting van het grootschalig Cultureel Centrum bij de De Coninckstraat, waarvoor ook nog een aantal huizen moesten verdwijnen. Het deel van de Grote Markt tot de Kapellestraat sluit nog grotendeels aan bij de 19de-eeuwse ordonnantie van de Grote Markt spijs enkele nieuwe gebouwen (voornamelijk onpare nummers); prettig uitgewerkt hoekpand aan de Rozemarijnstraat (begin 20ste eeuw) met overhoeks torentje als blikvanger.⁷

⁴ Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Graanmarkt* [online] <https://id.erfgoed.net/themas/160> (Geraadpleegd op 29-08-2020).

⁵ Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Vaartstraat* [online] <https://id.erfgoed.net/themas/198> (Geraadpleegd op 29-08-2020).

⁶ Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Werf* [online] <https://id.erfgoed.net/themas/8639> (Geraadpleegd op 29-08-2020).

⁷ Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Molenstraat* [online] <https://id.erfgoed.net/themas/180> (Geraadpleegd op 29-08-2020).

3.3. Historische, cartografische en archeologische kennis

Het ligt niet in onze bedoeling de volledige ontstaans- en ontwikkelingsgeschiedenis van de stad uit de doeken te doen. In het volgende hoofdstuk zullen de belangrijkste historische ontwikkelingen worden aangehaald met als doel een inschatting te maken van het archeologische potentieel van het projectgebied.

3.3.1. Korte historiek van Aalst (geschreven bronnen)⁸

Ontstaan op een vanouds bewoonde plaats met prehistorische elementen (naam zelf "al-ust" is jong-prehistorisch, de site Hunnegem aan de Molenbeek), Gallo-Romeinse elementen (artefacten, heirbaan Asse-Gent over de Kerkstraat van 30 A.C.N.-361 P.C.N., "Hof ten Berge" met oude funderingen) en verspreide Merovingische nederzettingen. Eind 9de eeuw bezaten het kapittel van Kamerijk en de abdij van Lobbes landbouwwitbatingen te Aalst en werd de kapel van de Heilige Ursmarus van Lobbes door de Noormannen verwoest. Onder Karel de Grote ontstond, naar de bepalingen van de Capitulaire de Villis, het Zelhof, een eerste invloedrijke pre-stedelijke kern aan de Dender, wiens groei gestimuleerd werd door de nieuwe landweg Keulen-Brugge. Midden 11de eeuw richtte de Vlaamse Graaf een burcht op tussen de Dender en de Oude Dender tegenover het Zelhof, als een van de militaire steunpunten voor Rijksvlaanderen. Dit bracht een bloeiende handelseconomie van het Portus aan de Werf met zich mee, terwijl het Zelhof langzaam verviel. Tot dan hoorde Aalst tot de Pagus Bracbatensis en volgde de vertraagde ontwikkeling van de Brabantse steden. De groeiende kern aan de Dender breidde zich uit naar de Grote Markt waarop de oude straten uitliepen (Katte-, Kerk-, Molen-, Zout- en later ook de Nieuwstraat). Begin 12de eeuw was dit gebied omwald en bezat vijf stadspoorten (Katte-, Molen-, Nieuw- Pont- en Zoutstraatpoorten). De belangrijke bedevaartweg, de latere Kapellestraat, naar de Heilige Ursmaruskapel buiten de nederzetting, ging door de Kapellepoort. De Graven van Aalst schonken een stadskeure (1160) en kozen de stad als hoofdplaats van de heerlijkheid. Het Schepenhuis, het oudste van de Nederlanden (1225), getuigt van het belang van de stad.

De agglomeratie vertoonde, begin 13de eeuw, een driehoekige vorm: basislijn gevormd door de Dender en huidige Onderwijsstraat, twee hoeken aan Werf en Academieplaats (eerste markt, Vismarkt aan de hoofduitgang van de burcht ontstaan) en bovenhoek in de nabijheid van de Grote Markt (oorspronkelijk niet zo centraal gelegen), de Molenstraat verbond de handelsnederzetting van de Werf met de hoofdweg (Kattestraat). In 1241 stonden de Graven van Vlaanderen het Zelhof af om een gasthuis te bouwen, alsmede grond, voor de oprichting van een Vlees- en Graanhalle op de huidige Sint-Martensplaats.

⁸ Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Aalst* [online] <https://id.erfgoed.net/themas/13408> (Geraadpleegd op 29-08-2020).

In de 14de eeuw toont de stad een radiaalconcentrisch stratenpatroon rondom de Grote Markt en een behoorlijke versterking (Hoog-, Capucienen- en Sterrevesten, ringmuur met vijftwintig torens en zes poorten). Twee plattegronden uit midden 16de eeuw, namelijk van J. Van Deventer en L. Guicciardini, illustreren zeer duidelijk dit stratenpatroon.

Gedurende de 15de eeuw kreeg de stad een nieuw Schepenhuis met Belfort en werd de bouw van de Sint-Martinuskerk aangevat. Meermaals woedde de pest (1315, 1485, 1668) en werd de stad getroffen door vernieling, onder meer door de Gentenaars (1380), door de Spaanse (1576) en de Hollandse (1645) troepen, zodat het versterkingsstelsel herhaaldelijk heropgebouwd werd (1497, 1577, 1628, 1646), tot de Franse maarschalk Turenne het in 1667 liet vernietigen samen met het grootste deel der bebouwing, zodat slechts weinig architectuur van voor die tijd is bewaard gebleven. Dit had geen ernstige stadsuitbreiding tot gevolg.

Gedurende de 18de eeuw werd de baan Brussel-Aalst-Gent aangelegd en de Dender gedeeltelijk gekanaliseerd. De vesten werden verder afgevoerd zodat Aalst een open stad werd. Onder meer de Karmelietenvest en de Molenstraat werden bebouwd. Door de afbraak van een groot aantal kloosters na de Franse revolutie ontstonden grote pleinen binnen de mazen van de radiaalconcentrische aanleg. In 1830 kwam het huidige stadhuis tot stand, en, in 1836-1841 de eerste geürbaniseerde stadsuitbreiding (o.m. op een deel van de oude omwalling): de Vrijheids-, Vaart-, Zonnestraat, Hoge Vesten en Keizerlijk Plein. Het ontwerp uit eind 18de eeuw voor laatst genoemde, naar het voorbeeld van het Koninklijk Plein te Brussel, werd nooit volledig uitgevoerd. Voorts, in 1843, de Esplanadestraat en de Steenweg naar Opwijk (voor afzetgebieden).

Dat in de eerste helft van de 19de eeuw de nijverheid in Aalst nog geen moderne ontwikkeling kende, was grotendeels te wijten aan een gebrek aan goede verkeerswegen. Verbetering van de bestaande landwegen - en vooral deze van Aalst naar Opwijk, Vilvoorde en Leuven - in de veertiger jaren, kon hieraan slechts in beperkte mate verhelpen.

Pas vanaf 1856 kon de echte industrialisatie beginnen dank zij de spoorlijn Brussel-Aalst-Gent. Station, stationswijk en Sint-Jozefkerk kwamen tot stand. De Dender-kanalisatie werd voltooid en het spoorwegnet verder uitgebreid (1865). Als nijverheden ontwikkelden zich en ontstonden, in en vlakbij de kern, langsheen de Dender en de spoorlijn: diverse takken van textielnijverheid (met vooral een ontstaan van een breigoednijverheid in de tweede helft van de 19de eeuw): lederverwerking en schoennijverheid; brouwerijen, mouterijen, stokerijen, enzomeer... Gevolg van deze ontwikkeling was een noodzakelijke uitbouw van de proletariaatshuisvesting, vooral in de tweede helft van de 19de eeuw. Ook in Aalst ontstonden diverse vormen van binnenblokbebouwing, hier aangeduid met de term "Ingang...".

Pauperisme en harde sociale strijd kenschetsen de 19de eeuw, met J. Bijl en P. Daens als belangrijke figuren.

Eind 19de eeuw uitbouw en urbanisatie van twee wijken; Mijlbeek en Schaarbeek, respectievelijk op de rechter oever van de Dender (ten oosten), de gehuchten Hertshage, Wijngaardveld, Bosveld, Popperodendries, Steenberg, Bergemeersen en Overhamme omvattend, en ten westen tegen de stadskern aangedrukt, de gehuchten Schoubroek, Kerrebroek, Osbroek en Paddenhoek omvattend. Eerst genoemde wordt nog steeds als een min of meer zelfstandige entiteit beschouwd en wordt hier ook als dusdanig behandeld .

Begin 20ste eeuw kwam de nijverheidswijk te Hofstade langs de Dender tot stand; na de eerste wereldoorlog, nieuwe huizencomplexen, in de richting Gent, verdere urbanisatie met nieuwe lanen, nieuwe bouw van circa 3.000 woningen na de tweede wereldoorlog en een baancentrum voor vrachtwagens in Aalst Oost in midden 20ste eeuw.

Momenteel poogt men door middel van een structuurplan een oplossing te vinden voor de problemen van de binnenstad: namelijk het voorzien in een evenwichtige ontwikkeling van de verschillende functies en een vlotte verkeerscirculatie.

Als gevolg van de stedenbouwkundige ideeën van het derde kwart van de 20ste eeuw wordt de stadskern vooral de laatste jaren gezuiverd van de sporen van de industrialisatiebeweging. Behalve enkele uitzonderingen, verhuist de bedrijvigheid naar de nieuwe industrieparken in de omgeving, en de door sloping vrijgekomen ruimten worden met andere bestemmingen bedacht. Ook met de oude typische ingangetjes wordt afgerekend.

3.3.2. Cartografische bronnen en (lucht)fotografie

In dit hoofdstuk worden kort de belangrijkste cartografische en fotografische bronnen beschikbaar voor het projectgebied besproken.

3.3.2.1. Jacob Van Deventer, ca 1565⁹

Figuur 16: Uitsnede uit plan Jacob Van Deventer, ca 1565 (met aanduiding projectgebied bij benadering)

Het plan van Jacob van Deventer vertoont een beeld van de stad met hierop de belangrijkste straten en monumenten. Op de kaart is te zien dat in het midden van de 16de eeuw de bebouwing zich grotendeels concentreert langs de verschillende straten. Achter de lintbebouwing zijn de bouwblokken grotendeels onbebouwd. Ter hoogte van het projectgebied staat langs de Zwarte Zustersstraat bebouwing aangeduid. Het achterliggende gebied is onbebouwd. Echter dienen we hierbij op te merken dat de weergave van de bebouwing slechts schematisch is en geen accuraat beeld schetst van de eigenlijke situatie.

3.3.2.2. Guicciardini (1581)

Op de kaart zien we een ietwat afwijkend beeld ten opzichte van de kaart van Van Deventer. In tegenstelling tot voorgaande kaart bestaat de bebouwing langs de Zwarte Zustersstraat niet uit een aaneengesloten geheel van huizen, maar is er eerder sprake van een schaarse bebouwing aan de oostelijke zijde van de straat en ter hoogte van het projectgebied. Ook zien we dat het binnengebied van het bouwblok niet volledig leeg is, maar wel enkele constructies lijkt te bevatten. Verder is de binnenzone ingedeeld in vermoedelijke tuinen of blekerijen of ander landgebruik. Op de zuidwestelijke hoek van het bouwblok is een mogelijke kapel afgebeeld.

⁹ <http://www.hetlandvanaalst.be/wordpress/cartografie/>

Figuur 17: Giucciardini (1581), met aanduiding projectgebied bij benadering¹⁰

3.3.2.3. Braun & Hogenberg (1572)

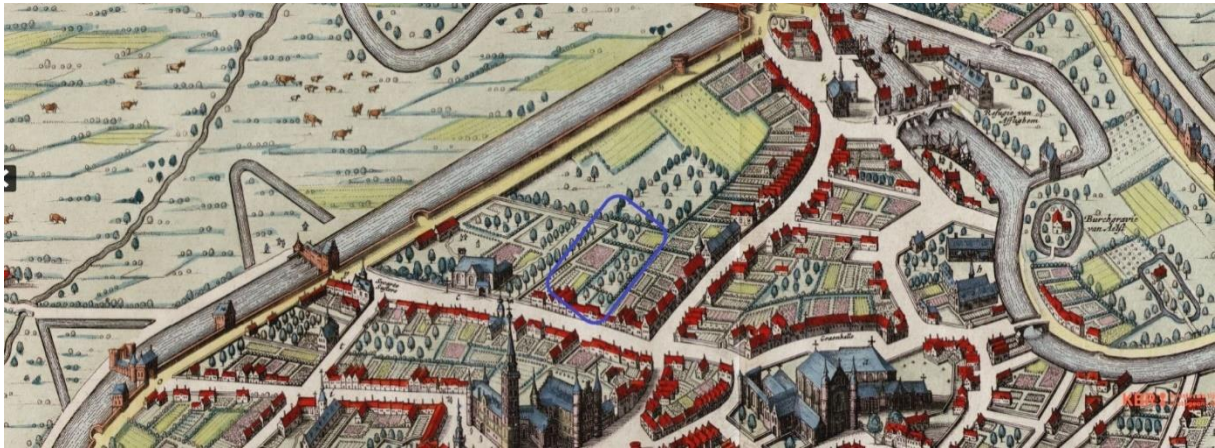
Figuur 18: Braun & Hogenberg (1588), met aanduiding projectgebied bij benadering¹¹

Op de kaart van Braun & Hogenberg uit het laatste kwart van de 16de eeuw zien we een gelijkaardige situatie. De bebouwing concentreert zich langs de straten. Hierbij valt op dat de Molenstraat duidelijk dichter bebouwd is dan de oostzijde van de Zwarte Zustersstraat. In het binnengebied achter de lintbebouwing zijn slechts enkele constructies in de vorm van gebouwen aanwezig. In hoeverre deze gebouwen zich binnen het projectgebied bevinden en wat hun functie is, is niet gekend. De rest van het terrein lijkt enkele tuinmuren en bomen te bevatten. De mogelijke kapel is nog steeds afgebeeld op de zuidwestelijke hoek van het bouwblok langs de Molenstraat.

¹⁰ <https://www.mappamaps.nl/product/aalst-giucciardini-1612/>

¹¹ <https://sanderusmaps.com/our-catalogue/antique-maps/europe/low-countries-belgium/antique-map-of-aalst-by-braun-hogenberg-21330>

3.3.2.4. Sanderus (1641)

Figuur 19: Sanderus, 1641¹²

Op het plan van Sanderus lijkt de bebouwing aan de oostzijde van de Zwarte Zustersstraat te zijn toegenomen in het zuidelijke deel van de straat. Ten noorden van het projectgebied verschijnt een groot gebouw. Aan de straatzijde zien we verschillende woningen met de nok al dan niet haaks of parallel aan de straat. Het binnengebied lijkt volledig onbebouwd te zijn en lijkt onderverdeeld in kleine privé-tuinen.

3.3.2.5. Villaret (1745-1748)

Figuur 20: Villaret (1745-1748)

¹² <https://uurl.kbr.be/1043717>

De kaart van Villaret is niet erg gedetailleerd en geeft enkel informatie omtrent de belangrijkste straten, rivieren en bebouwde zones zonder een aanduiding van individuele gebouwen. Bovendien is er een lichte afwijking in de georeferentie waardoor het projectgebied niet volledig correct wordt weergegeven. Echter kunnen we concluderen dat de bebouwing gelegen langs de straten lijkt te zijn uitgebreid naar het vroegere binnengebied. Het lijkt erop dat tegen het midden van de 18de eeuw het grootste deel van het terrein is volgebouwd.

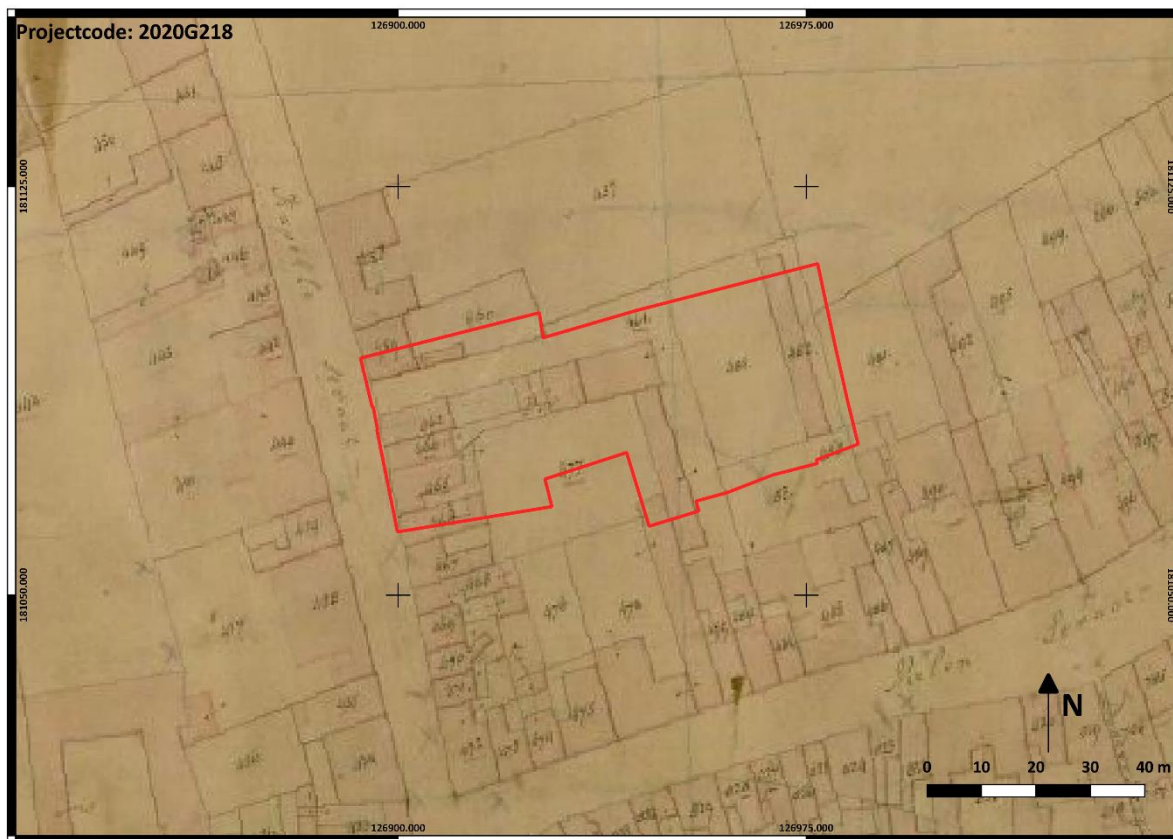
3.3.2.6. Ferraris (1771 – 1778)

Figuur 21: Ferraris, 1771-1778

Het beeld op de kaart van Villaret dient echter te worden bijgesteld wanneer we de kaart van Ferraris bekijken. Deze is nauwkeuriger in de weergave van de contouren van de bebouwing en geeft een mooi beeld van het bouwblok waarbinnen het projectgebied zich situeert. Het projectgebied is gesitueerd ten zuiden van een kloostercomplex aan de oostzijde van de Zwarte Zustersstraat. Aan de straatzijde is het terrein volledig volgebouwd met aaneengesloten bebouwing. Hierachter strekt zich een onbebouwde binnenzone uit die ter hoogte van het terrein bestaat uit individuele moestuinen. De noordoostelijke hoek van het bouwblok is ingekleurd als grasland. Allicht heeft de lagere ligging en de hieraan gekoppelde nattere aard van dit deel van het terrein hiermee te maken.

3.3.2.7. Primitief Kadaster (1830 – 1835)

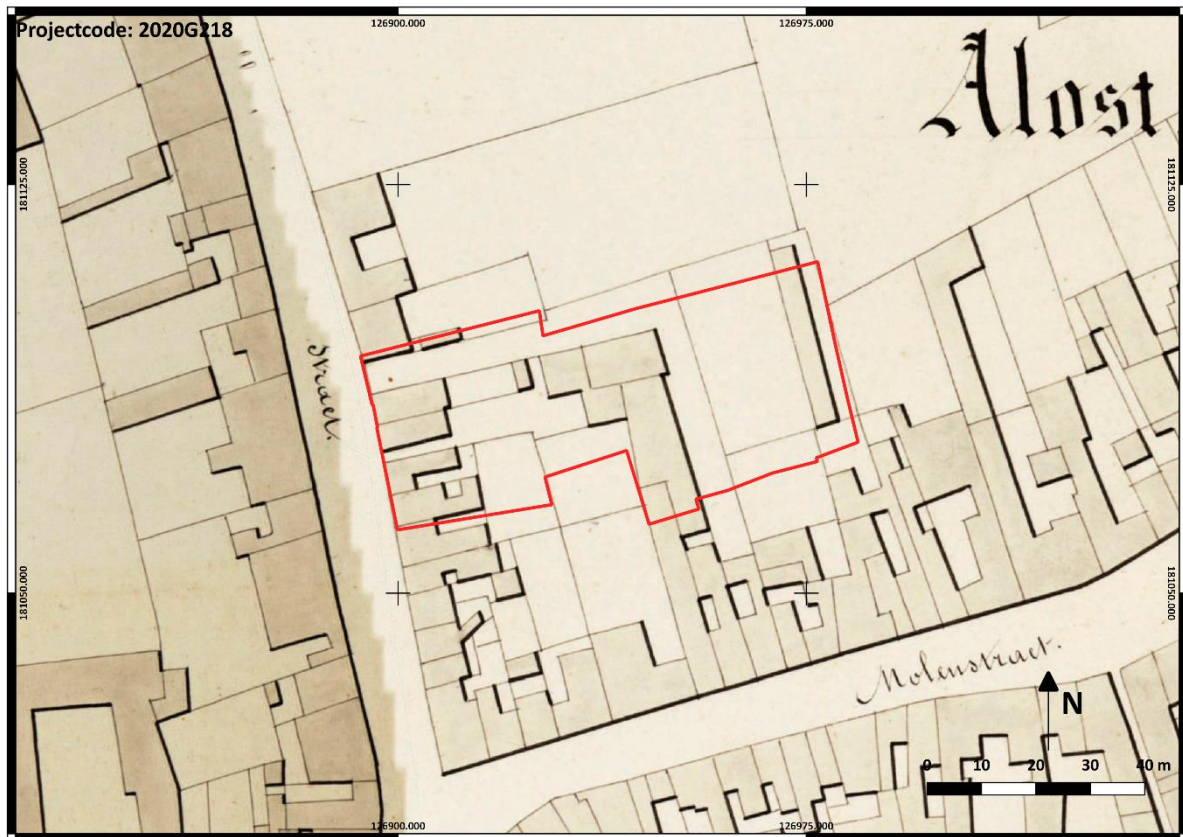
Figuur 22: Villaret (1745 - 1748)¹³

Voor het tweede kwart van de 19de eeuw kunnen we beroep doen op het Primitief Kadaster. Op het plan zijn de contouren van alle gebouwen weergegeven alsook de individuele percelen en perceelnummers. Binnen het projectgebied onderscheiden we ten eerste een onbebouwde zone, allicht een gang, in het noorden van het terrein. Deze loopt in oostelijke richting door langsheen de bebouwing en maakt dan een knik in zuidelijke richting langsheen de aanwezige achterbouw.

Aan de straatzijde onderscheiden we vier individuele woningen haaks op de straat georiënteerd en met uitzondering van de meest noordelijke alle zonder achterbouw. Het noordelijke gebouw heeft in tegenstelling tot de drie zuidelijke constructies eerder een vierkante vorm. Achter het gebouw ten zuiden van de steeg, bevindt zich in eerste instantie een onbebouwd perceel. Net ten oosten hiervan en dus aan de zuidzijde van de gang start een achterbouw bestaande uit twee delen met oost—westelijke oriëntatie en vervolgens een derde smal haaks hierop noord-zuidelijk georiënteerd gebouw. Helemaal in het oosten van het projectgebied herkennen we ten slotte nog een lange smalle rechthoekige constructie die haaks op de oostelijk gelegen perceelsgrens is georiënteerd.

¹³https://search.arch.be/imageserver/topview.php?FIF=550/550_0001_000/550_0001_000_05832_000/550_0001_000_05832_000_0_0001.jp2

3.3.2.8. Atlas der Buurtwegen (ca 1840)

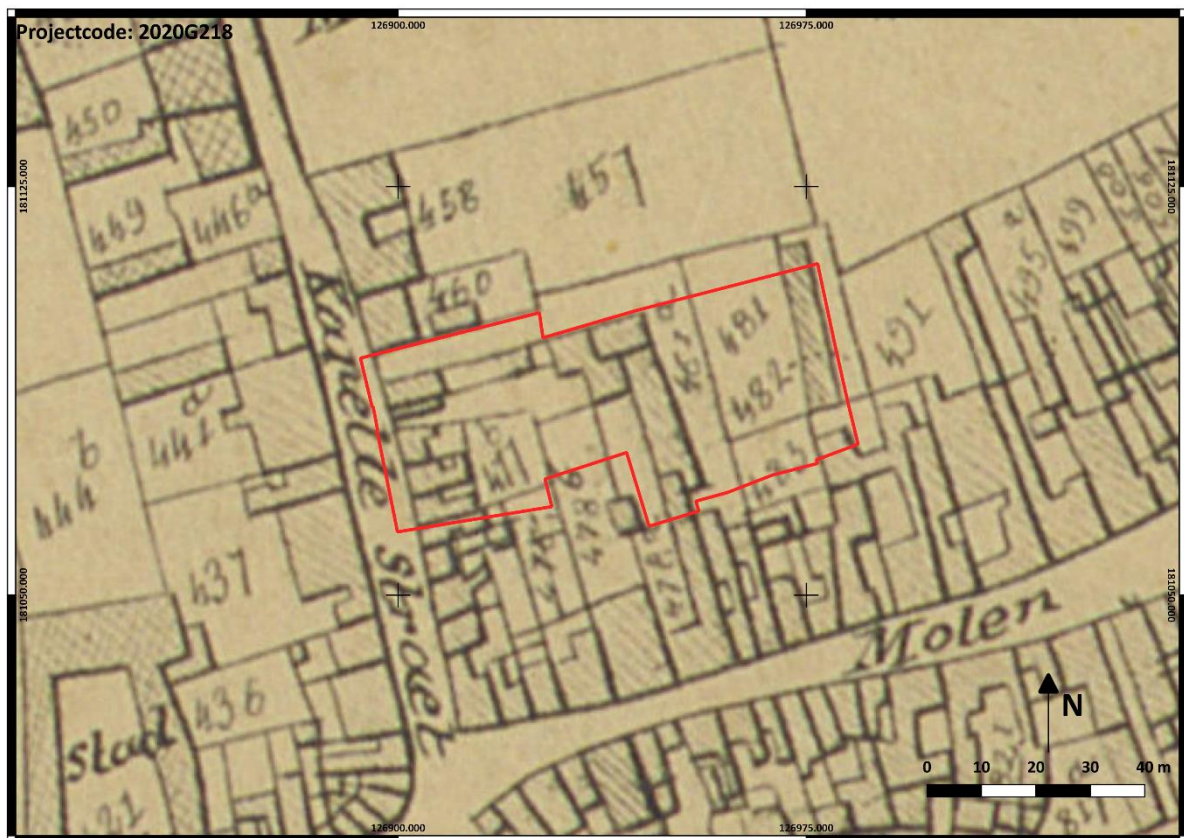

Figuur 23: Atlas der Buurtwegen (ca 1840)

Op de Atlas der Buurtwegen zien we enkele aanpassingen aan het gebouwenbestand ten opzichte van het Primitief kadaster. Zo lijkt er tussen het zuidelijke gebouwen en de twee noordelijk hiervan gesitueerde gebouwen aan straatzijde een steegje te verschijnen. Mogelijk werden er aanpassingen gedaan aan het zuidelijke gebouw en werd het steegje als extra doorgang gerealiseerd teneinde de achterliggende gebouwen beter te kunnen bereiken. Ook deze werden aangepast ten opzichte van de iets oudere kaart. Er verscheen een vierkant gebouw aan de zuidwestelijke zijde van de achterbouw en tevens is de noord-zuid georiënteerde vleugel duidelijk verbreed.

3.3.2.9. Plan Popp (1842-1879)

Op het wat jongere plan van Popp zien we slechts één kleine wijziging ten opzichte van de Atlas der Buurtwegen. De bebouwing ten zuiden van de noordelijke steeg is verder uitgebreid en vormt nu een bijna ononderbroken geheel langs de noordelijke doorgang.

Figuur 24: Plan Popp (1842 – 1877)

3.3.2.10. Topografische kaarten NGI (1879, 1893, 1909)

Figuur 25: Topografische kaart NGI (1879)¹⁴

Voor het einde van de 19de eeuw en het begin van de 20ste eeuw beschikken we over de topografische kaarten van het NGI. De kaarten zijn echter niet erg nauwkeurig en geven geen goed beeld op eventuele wijzigingen aan het gebouwenbestand.

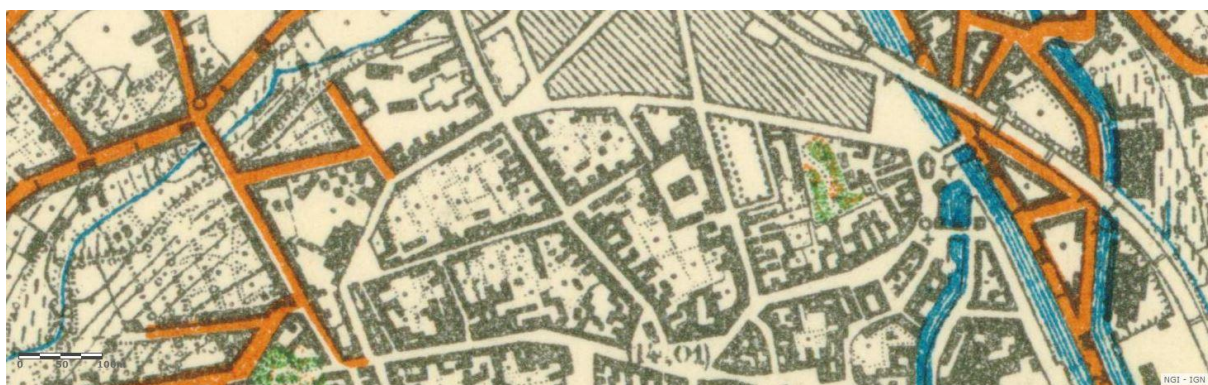
De drie kaarten vertonen hetzelfde beeld. Langs de Zwarte Zustersstraat bevindt zich aaneengesloten bebouwing. Hierachter situeert zich een min of meer vierkante achterbouw met centrale binnenkoer. Dit lijkt overeen te stemmen met de kaart van Popp. Verder van de straatzijde situeert zich een gebouw

¹⁴http://www.cartesius.be/arcgis/home/webmap/viewer.html?basemapUrl=http://www.ngi.be/tiles/arcgis/rest/services/20k_{9AB6C6FF-1E37-4C00-9ACF-D9A5D9B5AA08}_default_404000/MapServer&lang=nl

met oost-westelijke oriëntatie. Op de kaart van Popp situeerde zich hier echter een constructie met noord-zuidelijke oriëntatie. Mogelijk werd de structuur dus vervangen.

Figuur 26: Topografische kaart NGI (1893)¹⁵

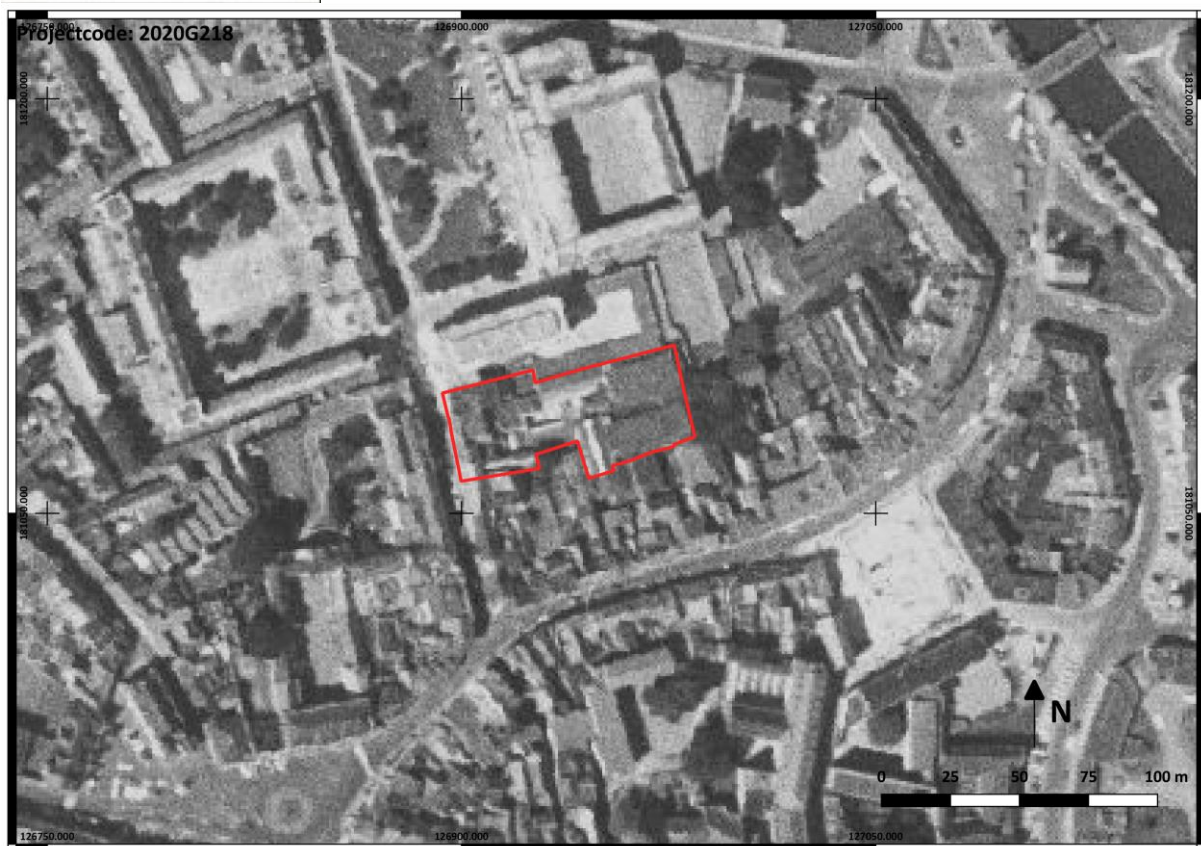
Figuur 27: Topografische kaart NGI (1909)¹⁶

3.3.2.11. Luchtfoto's (1969-1979, 1971, 2000-2003, 2012, 2016)

In de loop van de 20ste eeuw breidt de aanwezige bebouwing binnen het projectgebied verder uit aan ter hoogte van de aanwezige achterbouw. In het oosten van het projectgebied verschijnen twee grote loodsachtige of industriële constructies. Dit is duidelijk zichtbaar op de luchtfoto uit 1971 en op de orthofoto van 1969-1979. Deze constructie was niet aanwezig op de oudere topografische kaarten. Op de luchtfoto's is ook duidelijk zichtbaar dat de bebouwing aan de straatzijde volledig dicht gebouwd is waar er minstens tot het laatste kwart van de 19de eeuw een onbebouwde doorgang was naar de achtergelegen bijgebouwen. Op basis van de beschikbare luchtfoto's kan geconcludeerd worden dat het gebouwenbestand binnen het projectgebied geen noemenswaardige veranderingen meer onderging sinds het derde kwart van de 20ste eeuw.

¹⁵http://www.cartesius.be/arcgis/home/webmap/viewer.html?basemapUrl=http://www.ngi.be/tiles/arcgis/rest/services/2Ok_{0B89C7AA-32B4-4CF1-9138-18E1A1B1929E}_default_404000/MapServer&lang=nl

¹⁶http://www.cartesius.be/arcgis/home/webmap/viewer.html?basemapUrl=http://www.ngi.be/tiles/arcgis/rest/services/2Ok_{1A9B04B4-8A52-405A-A688-D0B38E55D9DC}_default_404000/MapServer&lang=nl

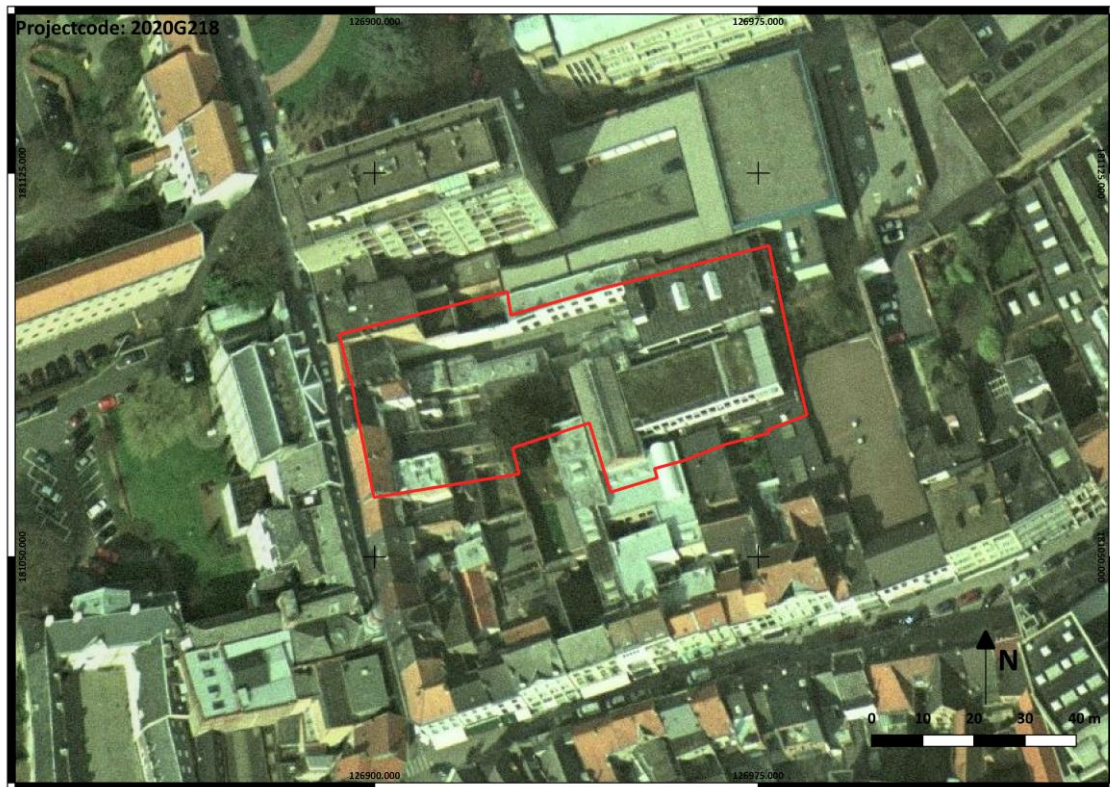

Figuur 28: Luchtfoto 1971

Figuur 29: Orthofoto 1969-1979 ter hoogte van projectgebied¹⁷

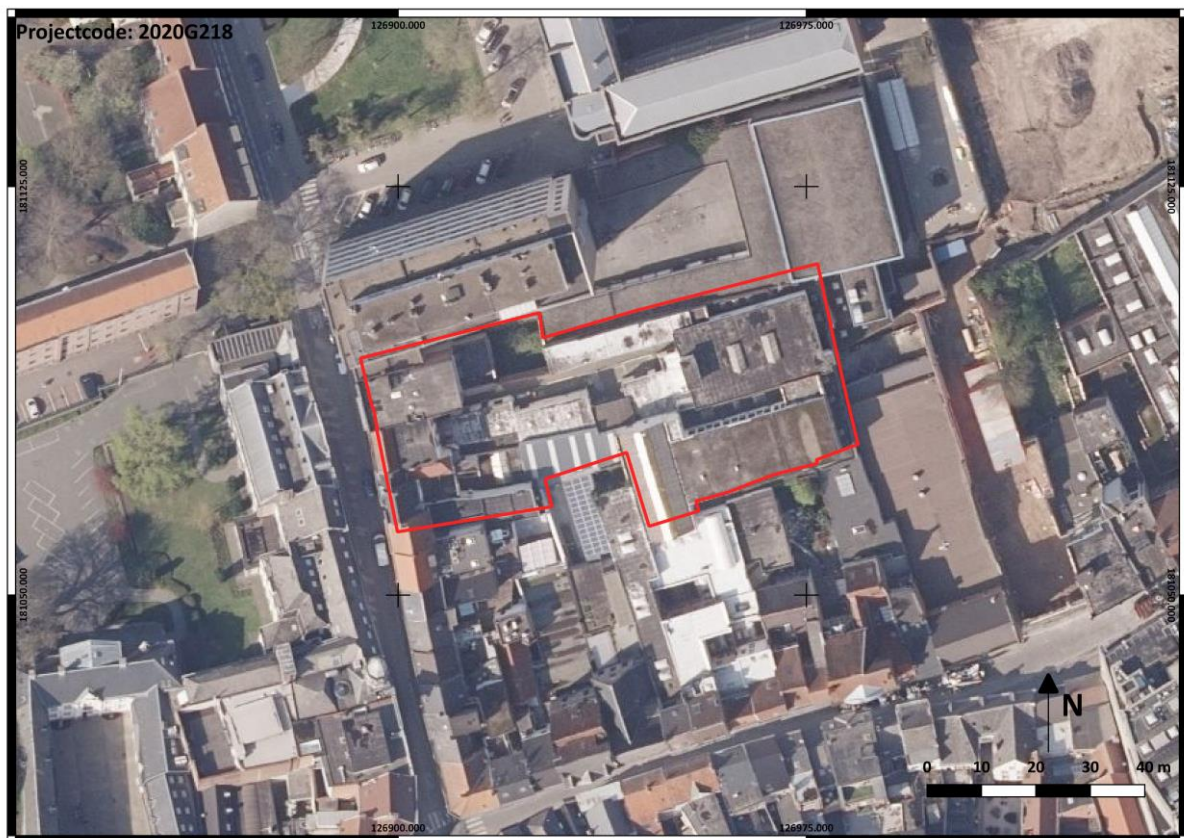
¹⁷http://www.cartesius.be/arcgis/home/webmap/viewer.html?url=http://www.ngi.be/tiles/arcgis/rest/services/ortho_de_fault_3857_1969-1979/MapServer&lang=nl

Figuur 30: Luchtfoto 2002-2003

Figuur 31: Luchtfoto 2012

Figuur 32: Luchtfoto 2016

3.3.4. Archeologisch Aalst en centrale archeologische inventaris¹⁸

Pre-stedelijk landschap:

De kern van Aalst situeert zich topografisch op de linkeroever van de Dender, op de overgang van de leem- en de zandleemstreek. De middeleeuwse stad is ontstaan op de plaats waar een noordoostelijke uitloper van een leemrug een steilrand vormt met het alluviaal gebied van de Dender. Het archeologisch onderzoek van de Oude Vismarkt en het Oud-Hospitaal hebben aangetoond dat de winterbedding van de Dender tot aan de oostelijke steilrand van de leemrug kwam. Het hoogteverschil tussen de alluviale rand en het hoogste punt van de leemrug, ter hoogte van de Grote Markt, bedraagt 6m. Het zuidelijke deel van deze uitzonderlijk grote leemrug (ca. 130ha) wordt gevormd door de Hoezekouter, gekenmerkt door natuurlijke, goed gedraineerde leemgronden. Aan noordelijke zijde

¹⁸ DE GROOTE K., *De stadswording van Aalst. Of hoe een Merovingische nederzetting uitgroeide tot een laatmiddeleeuwse stad*, in *Monumenten, Landschappen en archeologie*, jg. 32, nr. 1, 2013, p. 4-32.

DE GROOTE K., *Van prestedelijke nederzetting tot omwalde stad. Archeologie van de Aalsterse stadsontwikkeling*, in *Het Land van Aalst*, jg. LII-2, 2000, p. 234-252.

DE GROOTE K & MOENS J., *De oudste stadsversterking van Aalst (prov. Oost-Vlaanderen)*, in *Archeologie in Vlaanderen*, jg. IV-1994, 1995, p. 138-141.

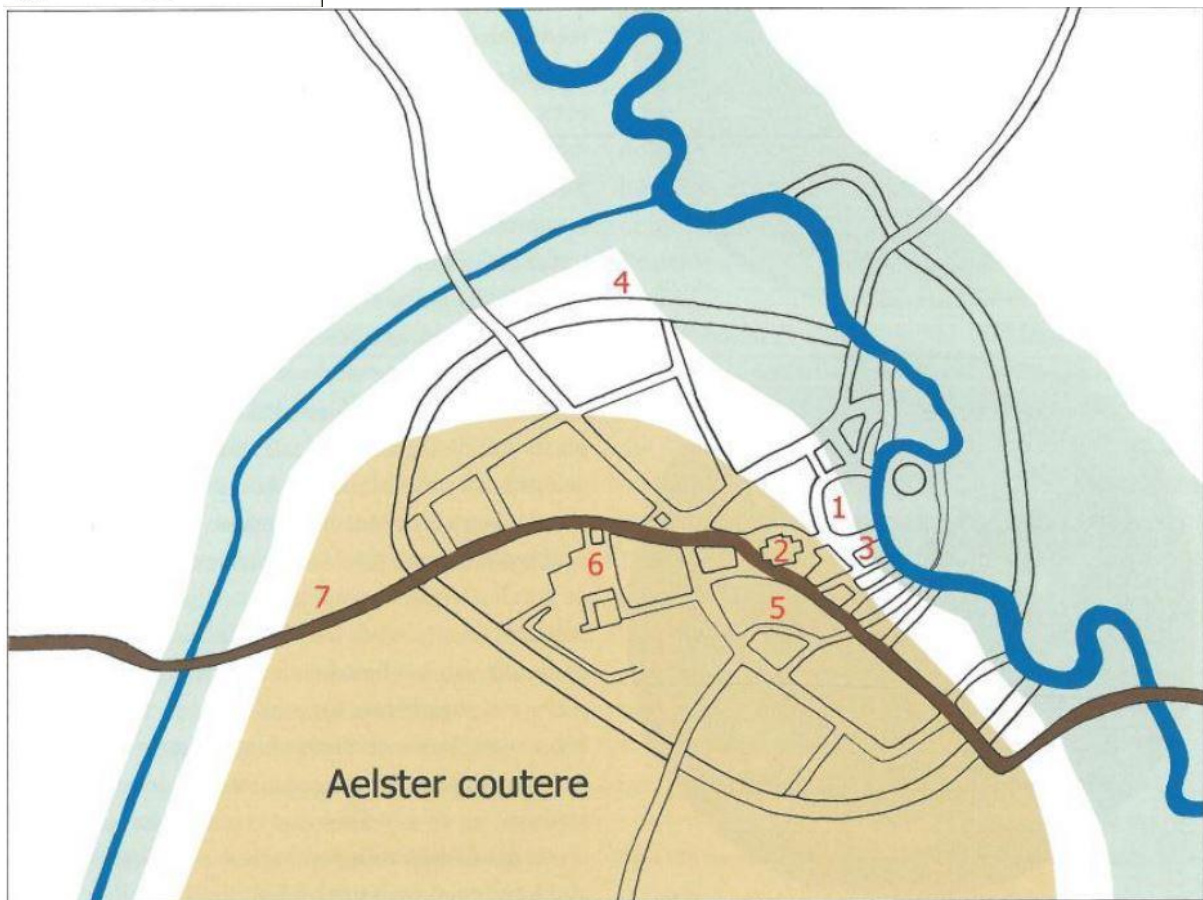
wordt deze kouter afgesneden door de scherp ingesneden vallei van de Siesegembeek. Het noordoostelijke deel van de rug bestond waarschijnlijk uit de Aalsterkouter.

De hooggelegen, goed gedraineerde vruchtbare leemgronden en scherp ingesneden beekvalleien hadden ongetwijfeld reeds in de prehistorie een grote aantrekkingskracht. Het onderzoek van de voorbije decennia heeft aangetoond dat de vruchtbare leemgronden rondom de oudste bewoningskern reeds in het laat- neolithicum en de bronstijd intensief geëxploiteerd werden als akkerland. Ook in de binnenstad van Aalst kwamen verschillende vondsten aan het licht die wijzen in de richting van pre-stedelijke bewoning. Onder andere kan verwezen worden naar de site van het Oud Hospitaal en de site van de Oude Vismarkt. Tijdens de opgraving van het Oud Hospitaal, op de linkeroever van de oude Dender, kwam een concentratie silex-werktuigen aan het licht, die wellicht dateren uit het Epi-Paleolithicum. De silex lijkt ter plaatse bewerkt te zijn, wat wijst in de richting van een tijdelijk kamp van jagersverzamelaars (10 000 - 8000 v. Chr.).

Op de site Oude Vismarkt -opnieuw aan de oever van de Dender- werd, aan de voet van de steile oostelijke helling van de leemrug een tot 90cm dik colluviumpakket aangetroffen. Dit pakket ontstond t.g.v. intensieve ontbossing en ontginning en dekte een oude prehistorische bodem af. Het handgevormd aardewerk dat uit dit pakket gerecupereerd kon worden, wordt algemeen gedateerd in de metaaltijden. De aanwezigheid van prehistorisch en Romeins schervenmateriaal onder de oudste stadswal op de site Sint-Jozefscollege kan tevens als voorbeeld van pre-stedelijke bewoning aangehaald worden. Verder beperken de sporen uit deze periode zich tot enkele grachtsegmenten, kuilen en een geïsoleerd graf.

Bewoningskern uit de vroege middeleeuwen (5de -9 de eeuw):

Aalst wordt voor het eerst vermeld in de eigendomslijsten van de abdij van Lobbes; deze teksten dateren uit 868-869. Onder de domeinen die de abdij in bezit heeft, wordt o.a. de villa Alost vermeld: een tweeledig uitgebaat domein, met enerzijds het vroomhof en anderzijds de mansi. Op basis van een 13de-eeuws toponiem kan deze Karolingische curtis gelokaliseerd worden op de linkeroever van de Dender, meer bepaald ter hoogte van het Zelhof (Figuur 31-1). Het oude stratenpatroon, dat oorspronkelijk boogvormig aansluit op de Dender, doet vermoeden dat de curtis op een bepaald ogenblik omwald was. Het gebogen straten- en perceleringspatroon rond de St.-Martinuskerk, vermoedelijk opgericht als domeinkerk, wijst mogelijk eveneens op een omgrachting. In dit geval betreft het een gelijkaardige situatie als bijvoorbeeld de Karolingische curtis van Petegem, die eveneens opgedeeld was in een omwald woonareaal en in een omwalde begraafplaats met een houten kerk.

Figuur 33: Kaart op basis van het 16de-eeuwse stadsplan van Van Deventer met lokalisatie van de vroegmiddeleeuwse sites: 1. Het Zelfhof, 2. De Sint-Martinuskerk, 3. De Sint-Ursmaruskapel, 5. Het Sint-Jozefscollege, 6. De Hopmarkt, Het traject van de handelsweg Brugge-Keulen (bruin), Dender en Siesegembeek (blauw), het alluviale gebied (groen) en de hoger gelegen leemgronden (oker).

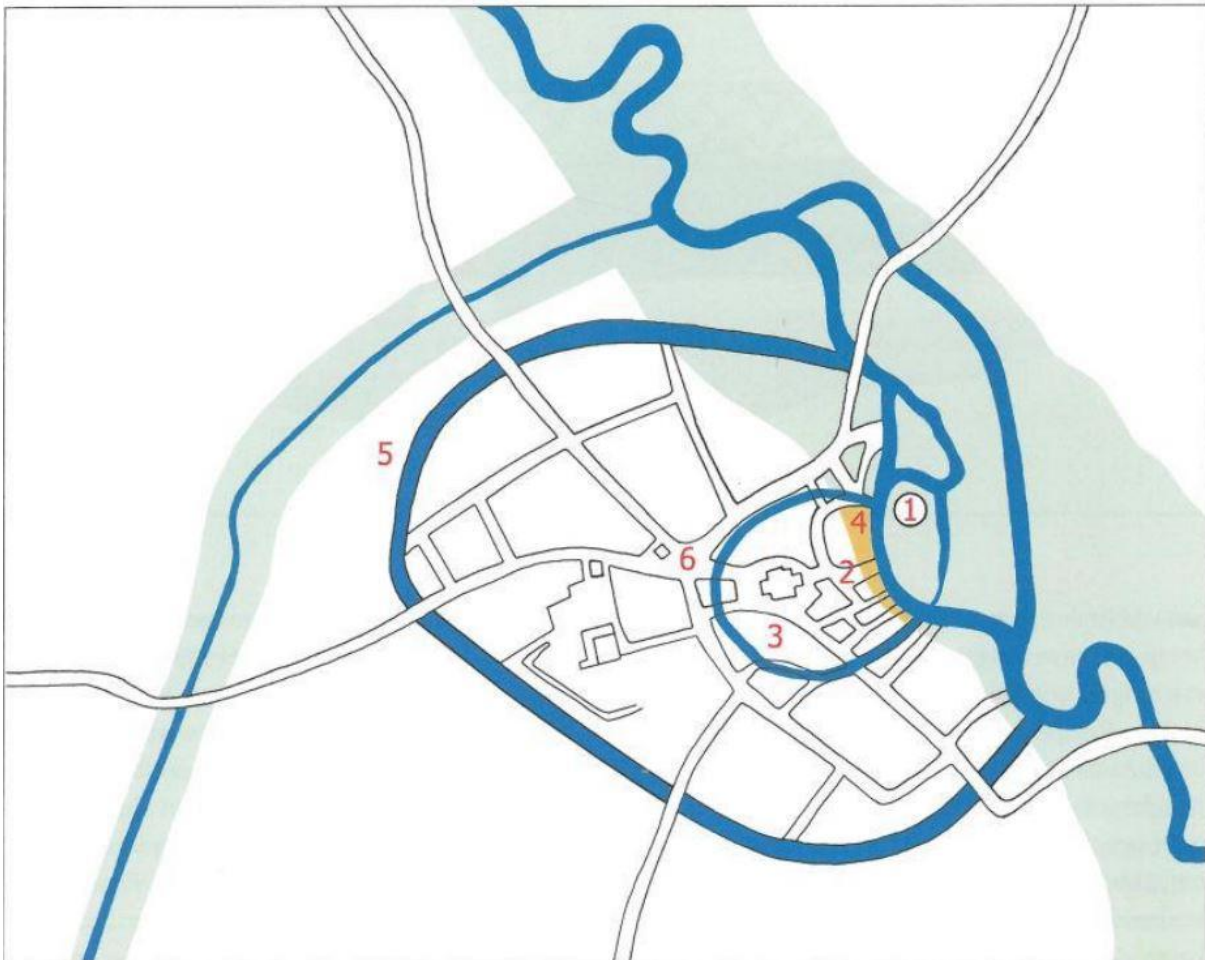
Tijdens de voorbije decennia kwamen in het centrum van Aalst verschillende vondsten uit de vroege middeleeuwen aan het licht. De Merovingische vondsten situeren zich zonder uitzondering steeds binnen de latere, eerste stadsomwalling. Volgens K. De Groote wijst dit duidelijk op het belang van deze zone als kern van de latere stad. De ruimtelijke structuur van de villa Alost moet waarschijnlijk veel ruimer gezien worden dan wat de identificatie van het Zelfhof met het latere hospitaaldomein lijkt te suggereren. De opmerkelijke kwaliteit van de vroegmiddeleeuwse vondsten wijst bovendien op een goed ontwikkelde nederzetting met een zekere status. De vondst van bouwafval tussen de onderste begravingen in de noordelijke kruisbeuk van de Sint-Martinuskerk suggereert de aanwezigheid van een ouder kerkgebouw, wat opnieuw duidt op een pre-stedelijke kern.

Stadswording:

De stedelijke ontwikkeling van de kern rond het Zelfhof moet gesitueerd worden in de 11de-12de eeuw. In 1047-1050 werd het noordelijke gebied tussen Schelde en Dender ingelijfd bij het graafschap

Vlaanderen. Aalst evolueerde tot het politiek centrum van een gebied, dat later het Land van Aalst genoemd zou worden, en vervulde een belangrijke rol in de defensie van de nieuwe oostgrens van het graafschap. Met het oog op de verdediging van de oostgrens werd aan de binnenzijde van een Dendermeander, recht tegenover het Zelhof, een motte opgericht (Figuur 32-1). Deze motte wordt duidelijk afgebeeld op de kaart van Van Deventer.

Het pre-stedelijke landschap bestaat uit lange kavels, meestal afgeboord door greppels, hoofdzakelijk haaks op de hoofdweg en de zijstraten geplaatst. Dit landschap had een zeer agrarisch karakter. Het onderzoek op de speelplaats van het Sint-Jozefscollege toonde aan dat het gebied op de rand van de oudste stadskern tot in de 11de eeuw gekenmerkt wordt door een sterk landelijk karakter. Verschillende gegevens wijzen er immers op de aanwezigheid van graanakkers.

Figuur 32: Lokalisatie van de volmiddeleeuwse sites. Plan op basis van het 16de-eeuwse stadsplan van Van Deventer met de castrale motte (1), het Zelhof (2), de eerste stadsomwalling (3), de opgevolde winterbedding van de Dender (4), de tweede stadsomwalling (5) en de Grote Markt (6).

Stedelijke ontwikkeling:

De bouw van de eerste stadsversterking (Figuur 32-3) dient gezien te worden als de definitieve start van de stedelijke ontwikkeling. Op basis van archeologische gegevens kan de aanleg gesitueerd worden

in de tweede helft van de 11de eeuw. De historische gegevens situeren de aanleg zeker voor 1128. Het tracé en de afmetingen van de oudste wal zijn dankzij archeologisch onderzoek nagenoeg volledig te reconstrueren. Het betrof een zgn. D-shaped omwalling met een lengte van ca. 750 meter en een omwalde oppervlakte van ca. 6,5ha. Het tracé wordt gevormd door een verdwenen straatje op de parking van de Pontstraat, een gedeelte van de Klapstraat, het verdwenen Walgrachtstraatje, een deel van de Lange Zoutstraat en de Molenstraat.

Op basis van het stratenpatroon kan afgeleid worden dat het stadsareaal op een bepaald ogenblik uitgebreid wordt in zuidelijke richting. De uitgebreide kern werd begrensd door de Molenstraat, de Lange Zoutstraat, de Hoogstraat, het Onze-Lieve-Vrouwestraatje en de Sterrestraat. De terreinen langs de Pontstraat, die waarschijnlijk deel uitmaakte van de handelsweg Brugge-Keulen, werden verkaveld. De sterke bevolkingstoename tijdens de late 11de en 12de eeuw leidde tot een nieuwe uitbreiding van het stadsareaal en de aanleg van een tweede stadsversterking. De aanleg van de nieuwe wal is, op basis van een onderzoek in het schepenhuis, te situeren op het eind van de 12de of het begin van de 13de eeuw. De nieuwe wal omvatte nu ook een deel van de rechteroever van de Dender (Figuur 32-5). De lengte van het tracé bedroeg ca. 4km; de omwalde opp. ca. 50ha. Het projectgebied wordt nu binnen de omwalling opgenomen. Na de inname van Aalst door de troepen van maarschalk Turenne in 1667 werden de versterkingen ontmanteld.

Het gebied binnen de tweede stadsomwalling vertoonde een landelijk karakter tot in de vroege 13de eeuw. Restanten van akkerland werden o.a. aangetroffen op de opgravingen van Hopmarkt, Vredeplein en Kattestraat.

Wat de woningen betreft, kon aangetoond worden dat de grote stadsbrand van 1360 een grote caesuur betekende. De restanten uit de periode van de late 12de tot het midden van de 14de eeuw zijn vooral afkomstig van lemen huizen met centrale haard. De afwezigheid van paalkuilen suggereert het gebruik van houten liggers of een voetplaat als basis voor de houtbouw. Deze vaststelling suggereert dat huizen uit de 13de en 14de eeuw reeds van het vakwerkbouwtype met lemen wanden waren. Opgravingen op de Hopmarkt, de Kattestraat en de Nieuwstraat wijzen erop dat de afgebrande woningen in de 14de eeuw heropgericht werden in bakstenen. Aanwijzingen hiervoor zijn restanten van vakwerkbouw op een stenen fundering en op poeren.

Op de centrale archeologische inventaris zijn talrijke locaties aangeduid op het grondgebied van Aalst. Het is niet onze bedoeling hier een uitgebreide opsomming te voorzien van alle aanwezige locaties. We beperken ons tot de locaties die zich in een straal van plusminus 300 meter ten opzichte van het projectgebied bevinden.

Steentijden:

- **CAI30623:** Op de locatie, gelegen op plusminus 200 meter ten westen van het projectgebied, werd tijdens archeologisch onderzoek een gesteelde pijlpunt aangetroffen. Het object is te dateren in de periode tussen het midden-neolithicum en de midden-bronstijd.¹⁹
- **CAI217649:** Op de locatie, gelegen op ongeveer 165 meter ten (noord)westen van het projectgebied, werden tijdens archeologisch onderzoek enkele losse silexfragmenten aangetroffen. De objecten bevonden zich in secundaire positie.²⁰
- **CAI822:** Op de locatie, gelegen op ongeveer 250 meter ten zuidwesten van het projectgebied, werden tijdens archeologisch onderzoek enkele losse silexfragmenten aangetroffen. De objecten, waaronder een fragment van een gepolijste bijl, bevonden zich in secundaire positie in middeleeuwse sporen en kunnen in het laat-neolithicum worden gedateerd.²¹
- **CAI30620:** Op de locatie, gelegen op ongeveer 120 meter ten zuidoosten van het projectgebied, werden tijdens archeologisch onderzoek in een glauconietrijke zandige laag epi-paleolithische vondsten aangetroffen op de binnenkoer van de Tekenacademie. Meer bepaald betreft het 35 silex artefacten samengesteld uit afslagen, afslagschrabbers, distale bek, ruimer, stekers, afgeknotte afslagen, kernen en stekersafslagen. Het geheel kan mogelijk worden toegeschreven aan de Tjongerkultuur.²²

Metaaltijden:

- **CAI30623:** Op de hierboven vermelde locatie werden tijdens archeologisch onderzoek enkele losse fragmenten aardewerk in prehistorische techniek aangetroffen. De scherven dateren allicht uit de metaaltijden.
- **CAI217649:** Op de hierboven vermelde locatie werd tijdens archeologisch onderzoek een 'cultuurlaag' geassocieerd met aardewerk uit de metaaltijden aangetroffen.
- **CAI822:** Op de hierboven vermelde locatie werden tijdens archeologisch onderzoek sporen van twee greppels uit de metaaltijden aangetroffen.

¹⁹ Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *H. Geestkapel* [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/30623> (Geraadpleegd op 31-08-2020).

²⁰ Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Peperstraat* [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/217649> (Geraadpleegd op 31-08-2020).

²¹ Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Hopmarkt* [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/822> (Geraadpleegd op 31-08-2020).

²² Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *O.L.V.-hospitaal (Aalst 205)* [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/30620> (Geraadpleegd op 31-08-2020).

- **CAI155672:** Op de locatie, gelegen op plusminus 275 meter ten zuiden van het projectgebied, werden tijdens archeologisch onderzoek fragmenten aardewerk in prehistorische techniek, waarschijnlijk behorend tot een prehistorisch bewoningsniveau dat tijdens de middeleeuwen werd verspit, aangetroffen, te dateren in de periode bronstijd - ijzertijd.²³
- **CAI32316:** Op de locatie, gelegen op plusminus 155 meter ten zuiden van het projectgebied werden resten aangetroffen van een greppel met hierin 17 scherven in prehistorische techniek, allicht te dateren in de ijzertijd.²⁴
- **CAI155432:** Tijdens archeologisch onderzoek ter hoogte van de Oude Vismarkt, op ongeveer op ongeveer 190 meter ten zuidoosten van het projectgebied, kon de natuurlijke loop en de oorspronkelijke oeverrand van de Dender worden vastgesteld. Er werd een meter dik colluviaal pakket op de oeverrand gevonden, waarin een 15-tal protohistorische scherven werden aangetroffen.²⁵

Romeinse tijd:

- **CAI30623:** Op de reeds eerder vermelde site van de Heilige Geestkapel werd, naast resten uit de steentijd en de metaaltijden, eveneens een wandscherf van een Romeins dolium ontdekt.
- **CAI822:** Op de reeds eerder vermelde site van de Hopmarkt werden, naast resten uit de steentijd en de metaaltijden, eveneens verschillende residuele Romeinse scherven en een munt aangetroffen.
- **CAI823:** Op de locatie, op ongeveer 225 meter ten zuid(oosten) van het projectgebied, werd tijdens archeologisch onderzoek een brandrestengraf uit de Romeinse periode opgegraven.²⁶
- **CAI32315:** Tijdens archeologisch onderzoek in de Burchtstraat werden de resten van een brandrestengraf met bijgave (een secundair verbrande, kleine kom op 3 pootjes) ontdekt. Ook in de middeleeuwse sporen werd residueel Romeins aardewerk gevonden.²⁷

²³ Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Sint-Jozefcollege* (1990-1991)
[online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/155672> (Geraadpleegd op 31-08-2020).

²⁴ Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Parochiekerk Sint-Martinus*
[online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/32316> (Geraadpleegd op 31-08-2020)

²⁵ Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Oude Vismarkt* (1998)
[online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/155432> (Geraadpleegd op 31-08-2020).

²⁶ Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Stoofstraat I* [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/823> (Geraadpleegd op 31-08-2020).

²⁷ Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Burchtstraat* (nieuw stadsarchief)
[online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/32315> (Geraadpleegd op 31-08-2020).

- **CAI150258:** Tijdens een prospectie met ingreep in de bodem op ongeveer 175 meter ten noord(west)en van het terrein werden sporen aangetroffen van een noordwest-zuidoost verlopende greppel met hierin Gallo-Romeins aardewerk uit de 2de – 3de eeuw en vrij veel tegulae- en imbrexfragmenten.²⁸

Middeleeuwen:

- **CAI829:** Ter hoogte van het stadhuis, op plusminus 60 meter ten westen van het projectgebied, werd tijdens archeologisch onderzoek aangetoond dat de zuidvleugel van het stadhuis uit 1828 werd opgetrokken boven de kelders van een aantal oudere gebouwen. Het betreft vier kelders, haaks op de bouwlijn van de Grote Markt georiënteerd van huizen De Valcke, De Slotete en de Leyle. Oorspronkelijk waren de kelders afzonderlijk, later werden ze met elkaar in verbinding gesteld.

De huizen deelden een gezamenlijke binnenplaats. Het archeologisch onderzoek toont aan dat aan de oostzijde van deze binnenplaats in de loop van de 15de eeuw enkele nieuwe constructies werden opgericht. O.a. een kelderstructuur buiten de bouwlijn van de achtergevels van de woningen aan de Grote Markt (zgn. straatkelder). Tegen de zuidoostelijke hoek van de beerput werd een klein vertrek opgetekend met bakstenen vloer. Ten westen van de beerput bevond zich een pleinverharding. De oudste vermelding van de woningen aan de Grote Markt dateren uit de late 14de - vroege 15de eeuw.

Tijdens het onderzoek werden zes beerputten/beerkuilen onderzocht, waarvan enkel de jongste een bakstenen structuur heeft. In de bakstenen beerput werd aan de westzijde, tegen de noordelijke korte muur, een trapgang aangetroffen waarin nog de restanten van een natuurstenen trede en de uitbraaksporen van drie andere treden zichtbaar waren. In de afzettinglagen in de put werd een grote hoeveelheid aardewerk, bouw materiaal, glas, leer, hout, metaal, natuursteen, dierlijke resten en plantaardig materiaal gevonden. De kuilen (kleinere kuilen=afvalkuilen, grotere= beerkuilen) zijn duidelijk gegroepeerd in twee zones, die waarschijnlijk twee verschillende erven vertegenwoordigen. De oudste vier beerkuilen kunnen gedateerd worden in de tweede helft van de 12de eeuw, of ten laatste in

²⁸ Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Albert Liénartstraat* /
[online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/150258> (Geraadpleegd op 31-08-2020).

de vroege 13de eeuw. Eén zeer grote beerkuil is te dateren tussen het midden van de 13de eeuw en de vroege 14de eeuw. De grote bakstenen beerput raakte in onbruik in de 16de eeuw.²⁹

- **CAI152226:** Tijdens een werfcontrole in de Kattestraat, op ongeveer 100 meter ten westen van het terrein, werden resten herkend van een pakket verbande leem dat in verband kan worden gebracht met de 14de-eeuwse stadsbranden. Vermoedelijk gaat het om restanten van vakwerkbouw op deze plaats. Verder konden in het afgebroken huis met trapgevel vier bouwfases worden herkend waarvan de oudste kern allicht teruggaat tot de 15de eeuw.³⁰
- **CAI155661:** Tijdens een werfcontrole ter hoogte van de Ridderstraat werd een puinlaag, een greppel, een kuil en een paalgat met hieruit laatmiddeleeuws aardewerk, metaal en dierlijk botmateriaal (o.a. hond in anatomisch verband) aangetroffen. Tevens werd een kuil gevuld met post-middeleeuws aardewerk aangesneden.³¹
- **CAI30623:** Op de reeds eerder vermelde site van de Heilige Geestkapel werden, naast resten uit de steentijd, de metaaltijden, en de Romeinse tijd, hoofdzakelijk middeleeuwse resten aangetroffen. Zo werden sporen van agrarische activiteiten in de 11de -13de eeuw, voor de bouw van de kapel herkend. In deze laag werd een halve zilveren maille uit de 12de -13de eeuw gevonden. In 1386 werd de grond gekocht om de kapel te bouwen, uitbreiding/vernieuwing in 1470 en 1909, afbraak in 20ste eeuw. De kapel van 1386 werd volledig opgegraven. Verder werden nog twee kuilen uit de 13de – 14de eeuw, afgedekt door een dikke laag van gebakken zandleem, houtskool, steenkool en koperhoudende metaalslakken uit het derde kwart van de 14de eeuw onderzocht. Hier bovenop bevond zich een nivelleringspakket voor de bouw van de kapel. Verder werden nog vier beerputten aangetroffen. Uit de laatmiddeleeuwse lagen: munten (o.a. van Johanna van Constantinopel, Lodewijk I van Nevers en Filips II van August), benen heft van mes, bronzen boekbeslag.
- **CAI217649:** Op de reeds eerder vermelde site in de Peperstraat werden naast resten uit de steentijden en de metaaltijden eveneens resten uit de middeleeuwen aangetroffen. Naast een 'cultuurlaag', geassocieerd met grijs en hoogversierd aardewerk, werden enkele vloerniveaus, brandlagen op een ophogingspakket en leemwinningskuilen herkend.

²⁹ Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Stadhuys* [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/829> (Geraadpleegd op 31-08-2020).

³⁰ Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Kattestraat* 17 [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/152226> (Geraadpleegd op 31-08-2020).

³¹ Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *De Ridderstraat* I [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/155661> (Geraadpleegd op 31-08-2020).

- **CAI157409:** Tijdens archeologisch onderzoek in de Peperstraat op plusminus 165 meter ten (noord)westen van het projectgebied werden resten aangetroffen van een zwart organisch pakket met aardewerk; deze laag kan in verbrand gebracht worden met een lokale brand of mogelijk zelfs met de grote brand in Aalst uit 1361. De zone dichtst tegen de Kattestraat was waarschijnlijk vanaf en tijdens 13de eeuw als bewoningszone in gebruik, terwijl het verdere gebied langs de Peperstraat toen nog als tuingebied diende.³²
- **CAI152199:** Tijdens archeologisch onderzoek in de Peperstraat op plusminus 150 meter ten (noord)westen van het projectgebied werden resten aangetroffen van een akkerlaag en een (zand)leemontginningskuil die ouder zijn dan de afdekkende 15de eeuwse tuinlaag. In de tuinlaag werden resten van een bakstenen muurtje aangetroffen. Allicht betreft het de resten van een perceelsmuur. Verder werden enkele paalgaten herkend alsook een laat-middeleeuwse afvalkuil uit de late middeleeuwen. Tevens werden nog een 18de eeuwse afvalkuil en beerput aangetroffen alsook een 19de eeuwse beerput die mogelijk in verband te brengen is met pottenbakkersactiviteit.³³
- **CAI151691:** Tijdens een prospectie met ingreep in de bodem op de Grote Markt, ongeveer 170 meter ten zuidwesten van het projectgebied, werden resten van een gracht of poel ontdekt met hierin sporen van drie uitgravingen die in verband kunnen gebracht worden met de bouw van huizen langsheen de markt. Er konden in totaal 44 scherven gerecupereerd worden, naast een quasi volledige leren schoen, natuursteen, botmateriaal, plantenresten te dateren in de 13de eeuw.³⁴
- **CAI822:** Op de reeds eerder vermelde site van de Hopmarkt werden, naast resten uit de steentijd, de metaaltijden en de Romeinse tijd, voornamelijk resten uit de middeleeuwen aangetroffen. Tijdens het onderzoek dat in verschillende fases over verschillende jaren plaatsvond werden sporen aangetroffen te dateren vanaf de volle middeleeuwen tot de 18de eeuw. De oudste resten bestaan uit akkerlagen te dateren in de 12de – 13de eeuw. In een latere fase wordt een deel van de site gebruikt als drenkpoel waarin verschillende fases met onder andere vlechtwerkbeschoeiing kunnen worden onderscheiden. Tevens wordt het vroegere klooster onderzocht waarbij resten worden aangetroffen van de verschillende bouwfases van

³² Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Peperstraat I* [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/155661> (Geraadpleegd op 31-08-2020).

³³ Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Peperstraat I* [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/152199> (Geraadpleegd op 31-08-2020).

³⁴ Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Grote Markt* 1994/1995 [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/151691> (Geraadpleegd op 31-08-2020).

het klooster tot de ontmanteling. Binnen de kloostergebouwen werden resten aangetroffen van honderden inhumatiegraven. Gelinkt aan de kloosterfase werden nog verschillende afvalkuilen onderzocht in de kloostertuin. Jongere resten dateren van na het in onbruik raken van het klooster op het einde van de 18de eeuw.

- **CAI155431:** De locatie heeft betrekking op de 17de-eeuwse herberg 'den Wyngaert', gelegen op ongeveer 250 meter ten zuidwesten van het projectgebied. Hier werden tijdens archeologisch onderzoek resten aangetroffen van een 13de-eeuwse leemwinningskuil, enkele 14de eeuwse afvalkuilen; gevuld met verbrande leem en dakpannen, en enkele afvalkuilen uit de 16de eeuw en later.³⁵
- **CAI151693:** Tijdens een prospectie met ingreep in de bodem, op ongeveer 220 meter ten zuidwesten van het projectgebied, werden resten aangetroffen van enkele 13de-eeuwse kuilen en de aanzet van een oude kelder.³⁶
- **CAI151689:** Tijdens een archeologische opgraving, op ongeveer 280 meter ten zuiden van het projectgebied, werden resten aangetroffen van deel van de stadsgracht en het bijhorend wallichaam van de eerste stadskern. Bij het wallichaam werden twee paalsporen aangetroffen, waarschijnlijk om het schuiven van de opwerping tegen te gaan. Verder werd nog een paalspoor gevonden; mogelijk gaat het om een palenrij die dicht bij de gracht lag. De resten dateren uit de periode 11de-13de eeuw en dekten enkele oudere perceelgreppels af waarin redelijk wat ouder schervenmateriaal werd aangetroffen, zowel uit de Karolingische periode als uit de Romeinse tijd.³⁷
- **CAI155672:** Op de reeds eerder vermelde locatie Sint-Jozefcollege (1990-1991) werden naast resten uit de metaaltijden eveneens resten van een oud agrarisch niveau aangesneden, een oude ophogingslaag, een bakstenen kelder uit de 14de-16de eeuw en de eerste resten van het oude college uit de 17de eeuw.

³⁵ Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Hoek Hopmarkt - Sint-Jorisstraat* [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/155431> (Geraadpleegd op 31-08-2020).

³⁶ Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *'t Haantje* [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/151693> (Geraadpleegd op 31-08-2020).

³⁷ Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Sint-Jozefcollege 1994* [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/151689> (Geraadpleegd op 31-08-2020).

- **CAI154552:** Op de locatie, op ongeveer 300 meter ten zuiden van het projectgebied, werden fragmenten aangetroffen van enkele kannetjes in grijs aardewerk te dateren in de late middeleeuwen.³⁸
 - **CAI151613:** De locatie heeft betrekking op de laatmiddeleeuwse woning 'Stad van Antwerpen', gelegen op ongeveer 220 meter ten zuid(west)en van het projectgebied, en te dateren in de 15de-16de eeuw. Hier werden resten aangetroffen van een laatmiddeleeuwse laag die in verband wordt gebracht met de stadsomwalling die hier liep. In de laag werden opvallend veel scherven aangetroffen waarbij enkele duidelijk overbakken scherven in grijs aardewerk. Deze verwijzen allicht naar activiteiten van een pottenbakker in de buurt.³⁹
 - **CAI152130:** Op de locatie, op ongeveer 180 meter ten zuidwesten van het projectgebied, werd een concentratie dierlijk botmateriaal uit de 13de-14de eeuw aangetroffen.⁴⁰
 - **CAI151612:** Op de locatie, op ongeveer 180 meter ten zuiden van het projectgebied, werd een gedeeltelijk misvormde laatmiddeleeuwse kruik in grijs reducerend gebakken aardewerk aangetroffen.⁴¹
 - **CAI151611:** Op de locatie, op ongeveer 160 meter ten zuiden van het projectgebied, werden enkele laatmiddeleeuwse kuilen onderzocht. Eén van deze kuilen bevatte een grote hoeveelheid aardewerk (o.a. Siegburg- en Rijnlands steengoed), waaronder ook een mal en beendermateriaal. Uit de laag die deze kuil afsloot werd een tweede mal gerecupereerd. De mallen zijn vervaardigd uit grijs reducerend gebakken aardewerk. De eerste vertoont in negatief de afbeelding van een gestileerde boom, de tweede van een aangezicht van een mens met sterk gefronst voorhoofd. Ze werden waarschijnlijk gebruikt voor het versieren van ceramiek.
- Verder werden ook brokken allochtone klei en enkele aan elkaar gebakken tegels gevonden alsook twee munten van Lodewijk I van Nevers (1322-1346).

³⁸	Agentschap	Onroerend	Erfgoed	2020:	<i>St-Jozefscollege</i>	<i>der</i>	<i>Jezuïeten</i>
[online] https://id.erfgoed.net/waarnemingen/154552 (Geraadpleegd op 31-08-2020).							
³⁹	Agentschap	Onroerend	Erfgoed	2020:	<i>Huis</i>	<i>'Stad</i>	<i>van Antwerpen'</i>
[online] https://id.erfgoed.net/waarnemingen/151613 (Geraadpleegd op 31-08-2020).							
⁴⁰	Agentschap	Onroerend	Erfgoed	2020:	<i>Lange</i>	<i>Zoutstraat</i>	<i>1</i>
[online] https://id.erfgoed.net/waarnemingen/152130 (Geraadpleegd op 31-08-2020).							
⁴¹	Agentschap	Onroerend	Erfgoed	2020:	<i>Priester</i>	<i>Daensplein</i>	<i>II</i>
[online] https://id.erfgoed.net/waarnemingen/151612 (Geraadpleegd op 31-08-2020).							

Dit alles in combinatie met naburige vondsten (CAI 151612 en 151613) zou kunnen wijzen op een pottenbakkersbedrijf te dateren in de 14de-15de eeuw.⁴²

- **CAI152180:** Op de locatie, op ongeveer 140 meter ten zuiden van het projectgebied, werden resten van de middeleeuwse stadsgracht herkend in een booronderzoek.⁴³
- **CAI152195:** Op de locatie, op ongeveer 140 meter ten zuiden van het projectgebied, werden tijdens archeologisch onderzoek resten van een wegverharding uit de 12de eeuw aangetroffen. Mogelijk gaat het om een toegangsweg naar het Zelhof.⁴⁴
- **CAI32316:** Op de reeds eerder vermelde locatie van de parochiekerk Sint-Martinus werden tijdens archeologisch onderzoek naast resten uit de metaaltijden voornamelijk middeleeuwse sporen aangetroffen. De huidige kerk is gebouwd in Brabantse laat-gotiek. Een noodopgraving in een deel van de laat-gotische kerk bracht verschillende graven aan het licht (met verschillende dateringen), alsook sporen van een vroegmiddeleeuwse, mogelijk Karolingische, voorloper en een proto-historische greppel. Tot 1873 was dit de enige parochiekerk van Aalst. Het noordelijk transept (waar de opgravingen plaatsvonden) werd pas gebouwd in 1650/1655.
- **CAI823:** Op de reeds eerder vermelde locatie Stoofstraat I, werden tijdens archeologisch onderzoek naast resten uit de Romeinse tijd, voornamelijk middeleeuwse sporen aangetroffen. De aangetroffen resten dateren uit de vroege, volle en late middeleeuwen. Zo werd onder andere een gouden solidus van de Ostrogotische koning Athalaric (526-534) gevonden. Verder enkele kuilen te dateren in de Karolingische periode, alsook verschillende kuilen en greppels uit de 12de-14de eeuw. Over het volledige terrein waren verschillende laatmiddeleeuwse ophogingslagen aanwezig. Het onderzoek leverde bovendien resten op behorend tot een leerlooierij te dateren in de 12de-14de eeuw. Uit de 16de eeuw werden nog de resten van een bakstenen riool en een bakstenen beerput ontdekt.
- **CAI32315:** Op de reeds eerder vermelde locatie Burchtstraat (nieuw stadsarchief), werden tijdens archeologisch onderzoek naast resten uit de metaaltijden en de Romeinse tijd, voornamelijk middeleeuwse sporen aangetroffen. Uit de vroege middeleeuwen werden naast een solidus van keizer Justinianus I (527-565) enkele kuilen en paalsporen gevonden.

⁴² Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Priester Daensplein I* [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/151611> (Geraadpleegd op 31-08-2020).

⁴³ Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Kerkstraat I* [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/152180> (Geraadpleegd op 31-08-2020).

⁴⁴ Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Sint-Martensplein* [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/152195> (Geraadpleegd op 31-08-2020).

Verschillende palen kunnen mogelijk in verband worden gebracht met een houten steiger haaks op de Dender uit de 13de eeuw.

- **CAI2257:** De locatie heeft betrekking op de Oude Vismarkt, op ongeveer 250 meter ten zuid(oost)en van het projectgebied. De op deze locatie beschreven vondsten werden reeds vermeld in fysiek overlappende CAI-locaties.
- **CAI155432:** Op de reeds eerder vermelde locatie Oude Vismarkt (1998), werden tijdens archeologisch onderzoek naast resten uit de metaaltijden, voornamelijk middeleeuwse sporen aangetroffen. Er werden sporen aangetroffen die bevestigen dat er rondom het Zelhof een gracht aanwezig was in de Karolingische periode. Een tweede aansluitende gracht gaat allicht gepaard met de ophoging van het terrein in de 12de eeuw. Uit de 13de eeuw werden enkele leerlooierskuipen aangetroffen. Een deel van een verharde weg kon dan weer in de 13de-14de eeuw worden gedateerd. Tijdens het onderzoek werden tevens resten van woningen aangetroffen. Deze konden worden gedateerd in de periode 2de helft 14de- begin 16de eeuw. Er konden 12 loopniveaus worden onderscheiden met vijf opeenvolgende haardniveaus. Twee ovens wijzen op de aanwezigheid van een stoof tijdens de tweede fase.
- **CAI31951:** De locatie, op ongeveer 180 meter ten zuidoosten van het projectgebied, verwijst naar de motte in de Burchtstraat die voor het eerst wordt vermeld in 1047. Van de site zijn geen sporen bewaard.⁴⁵
- **CAI155432:** Op de reeds eerder vermelde locatie O.L.V.-Hospitaal (Aalst 205), werden tijdens archeologisch onderzoek naast resten uit de steentijd, voornamelijk middeleeuwse sporen aangetroffen.

Aanvankelijk was het complex beperkt tot een kleine georiënteerde bidplaats met ziekenzaal ten Z. en een klein klooster ten N. Snelle uitbreiding vnl. door toedoen van bedrijvige priorinnen. Beheer door de religieuzen tot in 1797 en nadien door de daartoe aangestelde Commissie der Burgerlijke Godshuizen. Door de aanhoudende groei moest worden uitgezien naar een ruimer en beter aangepast gebouw; het hospitaal werd verlaten in 1899 en overgebracht naar Hertshage. De gebouwen werden afgestaan aan de stad die er het kunstonderwijs in onderbracht.

De ziekenzaal is een langwerpige zaal, oorspronkelijk opgetrokken in vakwerk; na brand in de 14de eeuw heropgebouwd in baksteen. Vermeldingen van een gashuis voor 1236, in 1241

⁴⁵

Agentschap

Onroerend

Erfgoed

2020:

Burchtstraat

Motte

[online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/31951> (Geraadpleegd op 31-08-2020).

stonden Johanna van Constantinopel en Thomas van Savoie een pand af voor de oprichting van een nieuw ziekenhuis.

Het onderzoek leverde een oud oppervlak met enkele beenderfragmenten, met ophogingsniveau boven (grijze wandscherven). In dit ophogingspakket een uitdieping met opstaand vlechtwerk in. Daarna terrein opnieuw opgehoogd (oudste scherven uit laatste pakket 11de eeuw). Toen men het hospitaal bouwde werd het terrein in een oorkonde "Zelhof" genoemd, waaruit kan afgeleid worden dat hier het vroomhof van het Karolingische domein lag. Rond het vroomhof en de Sint-Martinuskerk ontwikkelde zich een woonagglomeratie die in de 12de eeuw het statuut van stad verwierf.

Het talrijk aanwezige versmeten botmateriaal wijst op een hospitaalkerkhof, waar tot 1780 begraven werd. Binnen dit areaal werd één kuil aangetroffen waarin 8 individuen begraven waren. Onder de begravingen werd de walgracht aangesneden.

- **CAI150329:** Tijdens een prospectie met ingreep in de bodem, op ongeveer 150 meter ten oosten van het projectgebied, werd een opeenvolging van minstens vijf wegniveaus (oudste vondsten 14de-eeuws), met daarlangs afwateringsgreppels aangesneden. Tevens waren resten van huisfunderingen, te dateren vanaf de 14de eeuw, zichtbaar in de rand van de sleuf.⁴⁶
- **CAI159871:** Tijdens archeologisch onderzoek, op ongeveer 165 meter ten oosten van het projectgebied, werden enkele sporadisch bewaarde sporen en resten aangetroffen die dateerden van voor de stadsbrand in de 14de eeuw. Zo werden onder andere de resten van een tuinmuur alsook enkele contexten opgevuld met verbrande leem (kuilen, kuipen) aangetroffen naast enkele ovens.⁴⁷
- **CAI155728:** Tijdens een archeologische prospectie met ingreep in de bodem werden op de locatie, gelegen op ongeveer 190 meter ten noordoosten van het projectgebied, resten aangetroffen van laatmiddeleeuwse bakstenen gebouwrusten. Het gaat wellicht om de bakstenen voorgevel van één van de huizen langsheen de Molendries in het verlengde van de toenmalige schuin over de Dender lopende Sint-Annabrug. Deze zone zal waarschijnlijk ook al eerder bebouwing gekend hebben. Het schaarse vondstenmateriaal suggereert een datering in de 14de of ten laatste in de 1ste helft van de 15de eeuw.⁴⁸

⁴⁶ Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Aalst-Werf* [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/150329> (Geraadpleegd op 31-08-2020).

⁴⁷ Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Werfplein* [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/159871> (Geraadpleegd op 31-08-2020).

⁴⁸ Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Frits De Wolfkaai* [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/155728> (Geraadpleegd op 31-08-2020).

- **CAI151558:** Tijdens een archeologische prospectie met ingreep in de bodem werden op de locatie, gelegen op ongeveer 125 meter ten noorden van het projectgebied, resten aangetroffen van de vermoedelijk 13de-eeuwse stadsgracht.⁴⁹
- **CAI155432:** Op de reeds eerder vermelde locatie Albert Liénardstraat I, werden tijdens archeologisch onderzoek naast resten uit de Romeinse tijd, eveneens jongere resten aangetroffen. Zo werd de buitenrand van de stadsgracht aangesneden en werd tevens een inhumatiegraf met houten bekisting ontdekt. Dit laatste kan in verband worden gebracht met de laatmiddeleeuwse fase van het klooster op deze plaats en later het Pestkerkhof.

Nieuwe tijd:

- **CAI155432:** Op de reeds eerder vermelde locatie Peperstraat, werden tijdens archeologisch onderzoek naast resten uit de steentijd, de metaaltijden en de middeleeuwen, eveneens jongere resten aangetroffen. Zo konden resten van een bakstenen woning in verband gebracht worden met hoekwoning 'De Clocke', met een grote kelder in twee niveaus. Volgens de historische bronnen was deze woning in gebruik als herberg. De herberg dateert uit de 16de eeuw.
Tevens werd een totaal van acht pottenbakkersovens opgegraven, geconcentreerd in twee zones. De oudste ovens dateren uit de eerste helft van de 17de eeuw en de jongste werd voor het laatst gebruikt in het midden van de 18de eeuw.
Vemelden we ook nog de aangetroffen resten uit de 19de eeuw bestaande uit funderingen en kelders van zes aaneengesloten rijwoningen met drie beerputten en een waterput.
- **CAI157409:** Op de reeds eerder vermelde locatie Peperstraat (onderzoek 2011), werden tijdens archeologisch onderzoek naast resten uit de middeleeuwen, voornamelijk jongere resten aangetroffen. In de ophogingslagen werden verschillende aanwijzingen gevonden voor de aanwezigheid van pottenbakkers in de Peperstraat in de 17de en 18de eeuw. Verder werden verschillende kuilen te dateren in de nieuwe tijd ontdekt alsook gebouwresten te dateren in de 17de en 18de eeuw. Hierbij werden onder andere vloerniveaus en een haard herkend.
- **CAI221985:** Tijdens een archeologische prospectie met ingreep in de bodem werden op de locatie, gelegen op ongeveer 230 meter ten westen van het projectgebied, resten

⁴⁹ Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Werf 8* [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/151558> (Geraadpleegd op 31-08-2020).

aangetroffen van kelders, muren, een waterput, tuinlagen en leemextractiekuilen uit de periode 17de – 18de eeuw.⁵⁰

- **CAI159871:** Op de reeds eerder vermelde locatie Werfplein, werden tijdens archeologisch onderzoek naast resten uit de late middeleeuwen, eveneens jongere resten aangetroffen. In zone I werd bewoning in verschillende fasen herkend in de vorm van een funderingsrestant van de hoek van een gebouw (voor de aanleg van deze muur werden enkele oudere constructies deels afgebroken en overbouwd). Tevens de overblijfselen van een oven die minstens twee verschillende gebruiksfasen heeft gekend: de oudste versie was in de grond ingegraven en werd op een bepaald moment vervangen door een bakstenen constructie. Tenslotte werd ook het afbraakspoor van de oven vastgesteld. In zone II: vijf muren (waarvan één mogelijk behoort tot een beerput), bakstenen riooltje, gedeeltelijk bewaarde vloer, ophogingslagen. De aangesneden sporen dateren allicht tenminste uit de post-middeleeuwse periode.
- **CAI207202:** Op de locatie, gelegen op plusminus 120 meter ten noord(oost)en van het projectgebied, werden tijdens archeologisch onderzoek verschillende fasen van de stadsgracht aangesneden.⁵¹
- **CAI150258:** Op de reeds eerder vermelde locatie Albert Liénardstraat I, werd tijdens archeologisch onderzoek naast resten uit de Romeinse tijd en de middeleeuwen, de binnenzijde van de 16de-eeuwse bastionsgracht herkend.

Nieuwste tijd:

- **CAI151558:** Op de reeds eerder vermelde locatie Werf 8 werden naast resten van de stadsgracht enkel 19de eeuwse muren, kelders en funderingen aangetroffen alsook de 19de-eeuwse beerput van de fabriek die hier stond.
- **CAI222497:** Tijdens een archeologische prospectie met ingreep in de bodem werden op de locatie, gelegen op ongeveer 200 meter ten noordwesten van het projectgebied, enkel recente verstoringen aangetroffen.⁵²

⁵⁰ Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Kattestraat* 40-52 [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/221985> (Geraadpleegd op 31-08-2020).

⁵¹ Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Werf 8* [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/207202> (Geraadpleegd op 31-08-2020).

⁵² Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Esplanadestraat* 7 [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/222497> (Geraadpleegd op 31-08-2020).

Het projectgebied valt binnen de vastgestelde archeologische zone ‘Historische stadskern van Aalst’ (aanduidingsobject **ID11699**). De historische stadskern is een immense en complexe archeologische zone die het resultaat is van een eeuwenlange intense bewoning binnen de stedelijke grenzen, meestal een omwalling. De stadsplattegrond kent een cumulatief karakter en verschillende fasen, met een oude nederzettingskern die soms teruggaat op een vroeg- of pre-middeleeuwse aanwezigheid. Voor de afbakening is in eerste instantie gekeken naar het 19de-eeuwse gereduceerde kadaster omdat dit de eerste nauwkeurige kadasterkaart is die nog een tijdsbeeld geeft van voor de industrialisering.⁵³

De oudste historische kern van Aalst is gelegen op de linkeroever van de Dender, op de overgang tussen de leem- en de zandleemstreek. De middeleeuwse stad heeft zich ontwikkeld op de plaats waar een noordoostelijke uitloper van een leemrug een steilrand vormt met het alluviaal gebied van de Dender, waardoor de bedding van de rivier er zeer dicht tegen de leemrug aanleunt, en waar zich waarschijnlijk al van oudsher een belangrijke oversteekplaats bevond. Het hoogteverschil tussen de alluviale rand en het 180 m verder gelegen hoogste punt aan de noordoostzijde van de leemrug ter hoogte van de Grote Markt bedraagt 6 m. Aan de zuidzijde wordt de leemrug begrensd door de valleien van de Hoezebeek en de Siesegembeek, die na hun samenvloeiing ten noorden ervan in de Dender

49

uitmonden. Door de uitgestrekte bebouwde oppervlakte is de oorspronkelijke microtopografie en bodemgesteldheid in de oudste stadskern niet gekend. Een klein gebied op de rechteroever maakt vanaf de 13de eeuw ook deel uit van de historische stadskern. Op het gewestplan staat de historische kern bijna volledig ingekleurd als woongebied, waarvan de helft met culturele, historische en/of esthetische waarde. Enkele kleinere gebieden zijn aangeduid als gebieden voor gemeenschapsvoorzieningen en openbaar nut en er is ook een klein parkgebied. Eén zone is ingekleurd als industriegebied, namelijk het zogeheten eiland 'Chipka', gelegen tussen de natuurlijke Dender (thans gedempt) en de huidige gekanaliseerde rivier, oorspronkelijk deel uitmakend van het voormalige castrale eiland.

De laatmiddeleeuwse stadsomwalling blijft tot op heden bewaard in de ruimtelijke structuur van de huidige stad, op linkeroever is dat de Wallenring, en laat toe de middeleeuwse stadskern perfect af te lijnen. De 16de- en 17de-eeuwse bastions maken daar een aanvulling op. De morfologie van de huidige structuur weerspiegelt goed de ontwikkeling van de pre-stedelijke nederzetting tot een stedelijke ruimte met een eerste omwalling in de 11de eeuw en een tweede in de 13de eeuw. De laatmiddeleeuwse fortificatie werd in de late 16de en de 17de eeuw aangevuld met bastions. De eigenlijke omwalling werd al in 1667 geslecht, maar bleef de stedelijke vorm bepalen.

Over het pre-middeleeuwse Aalst zijn weinig gegevens gekend. Een concentratie van vuurstenen werktuigen uit het finaal-paleolithicum op de rand van de Denderoever wijst op een tijdelijk kamp van jagers-verzamelaars in de periode 12.000-10.000 v. Chr. Op enkele kleine grachtstructuren uit de metaaltijden en de Romeinse periode na is de vondst van een Gallo-Romeins brandrestengraf op de oever van de natuurlijke Dender de enige betekenisvolle vondst uit deze periode. Onderzoek heeft wel aangetoond dat de hooggelegen leemkouter al vanaf het laat-neolithicum in ontginning was en ook in de Romeinse periode als akkerland in gebruik bleef. Het tracé van de latere handelsweg Brugge-Keulen die door Aalst loopt, gaat waarschijnlijk terug op een oudere weg, die ter hoogte van de latere Brusselse poort een oversteekplaats had over de Dender.

Binnen de 11de-eeuwse stedelijke kern zijn meerdere sporen en vondsten uit de vroege middeleeuwen. Zeer belangrijk was de vondst van de restanten van houtbouw uit de tweede helft van de 5de of de eerste helft van de 6de eeuw onder de restanten van de eerste aarden stadswal op het Sint-Jozefscollege. Alle Merovingische vondsten en bewoningsresten te Aalst bevinden zich uitsluitend binnen de latere, eerste stadsomwalling. Het wijst op het belang van deze zone als ontwikkelingskern voor de latere stad en maakt duidelijk dat de Karolingische *Villa Alost*, zoals gekend uit de dubbele vermelding rond 868-869 in de eigendomslijsten van de abdij van Lobbes, een vroeg-Merovingische oorsprong kende. De kwaliteit van de Merovingische vondsten is eveneens opvallend, met onder meer

een gouden munt, een fibula en veel importaardewerk. Dit lijkt te wijzen op een goed ontwikkelde nederzetting met een zekere status.

De weinige vondsten uit de pre-stedelijke perioden maken wel duidelijk dat hoe fragmentarisch ook, elke registratie van die pre- en vroegmiddeleeuwse getuigen niet enkel belangrijk is voor de reconstructie van het verste verleden in de Aalsterse regio, maar ook van groot belang is voor de reconstructie van de oorsprong en de vroegste ontwikkelingen van de stadswording van Aalst. In de eeuwenlang dichtbebouwde oudste stadskern, is het niet evident om sporen van dit verre verleden terug te vinden.

De militaire en politieke ontwikkelingen midden 11de eeuw bezorgde Aalst een nieuwe status als zetel van het bestuur van Rijks-Vlaanderen, het latere Land van Aalst, en leidden tot de bouw van de eerste stadsomwalling in de loop van de tweede helft van de 11de eeuw (na 1047-1050). Het tracé en de afmetingen van de eerste verdedigingswal zijn dankzij het archeologisch onderzoek nagenoeg volledig te reconstrueren. Een volledige doorsnede van gracht en wal werd gerealiseerd bij de opgravingen op de zuidelijke speelplaats van het Sint-Jozefscollege in 2009. Het tracé was min of meer hoefijzervormig (*D-shaped*) en had een lengte van ongeveer 750 m, wat een omwalde oppervlakte van ongeveer 6,5 ha opleverde. De walgracht had een breedte tussen 15 en 18 m en een diepte van 3,5 tot 4 m, naargelang de topografische situatie. Op de site Sint-Jozefscollege was de ongeveer 13 m brede basis van het wallichaam nog op minstens twee plaatsen bewaard. In de vulling van de walgracht zijn resten aangetroffen die aantonen dat op de wal een weermuur in glauconiethoudende kalkzandsteen aanwezig was.

De volgende anderhalve eeuw ontwikkelt de stad zich snel, onder meer door zijn gunstige economische ligging op de kruising van de grote handelsweg Brugge-Keulen met de Dender. Het omwalde gebied werd in de loop van de 12de eeuw al gauw te klein, en rond 1200 werd een nieuwe stadsomwalling gerealiseerd. De tweede stadsuitleg betekende bijna een vertienvoudiging van de oppervlakte binnen de muren (van 6,5 ha tot meer dan 50 ha). De nieuwe stadswal, die ook een deel aan de rechteroever van de Dender omvatte, had een lengte van ongeveer 4 km. De wallen en grachten domineerden het uitzicht van de stad tot in de 17de eeuw. Na de inname van Aalst door de troepen van maarschalk Turenne in 1667 werden de versterkingen ontmanteld. De laatmiddeleeuwse omwalling heeft echter een stevige stempel gedrukt op de vormgeving van de stad, die tot op heden nog zeer goed in het stratenplan (en de benaming van de straten) merkbaar is.

Vanaf dan werd de nieuw gecreëerde Grote Markt het politieke en economische centrum van de stad, met de bouw van het schepenhuis (het oudste van de Nederlanden), waar het stedelijke bestuur gevestigd was, en het (verdwenen) gravensteen, dat als bestuurlijk centrum van het Land van Aalst fungeerde. Economisch belangrijk werd de ontwikkeling in de 13de en vooral de 14de eeuw van de haven

ter hoogte van de Werf. De stedelijke identiteit werd verder onderstreept door de vestiging van allerlei ambachten, zoals leerlooiers, die al vanaf de late 12de eeuw archeologisch aangetoond kunnen worden, metaalbewerkers (vanaf de 13de eeuw) en pottenbakkers (14de eeuw), en de stichting van de schuttershoven van Sint-Joris en Sint-Sebastiaan, die respectievelijk als kruisboog- en als handboogschutters een belangrijke rol speelden in de stedelijke milities. De stichting of de verplaatsing van verschillende kloosters (karmelieten, kapucijnen, zwartzusters, wilhelmieten) binnen de muren vanaf de 15de eeuw benadrukken deze stedelijke ontwikkeling.

Door de economische crisissen en bevolkingsstagnatie vanaf de 14de/15de eeuw werd de voorziene ruimte binnen de nieuwe stedelijke omwalling nooit volledig opgevuld door bewoning. Dit gebeurde pas vanaf de industriële revolutie en de economische ontwikkelingen in de 19de eeuw. Hierdoor is het archeologische erfgoed in Aalst nog relatief goed bewaard gebleven, wat de talrijke onderzoeken van de laatste 30 jaar ten overvloede bewezen hebben.

De stedelijke ruimte bewaart sporen van samenlevingen die daar achtereenvolgens aanwezig waren en deze ruimte aan hun noden hebben aangepast. Ze is met andere woorden het resultaat van een complex levenstraject waarbij de invulling veranderlijk was naar gelang de sociaal-economische, maatschappelijke en institutionele context. Meer nog dan bij dorpen hebben stadsplattegronden een cumulatief karakter en verschillende fasen. De meeste steden zijn niet als geheel gepland, maar hebben vaak een oude nederzettingkern die teruggaat op een oude burcht of abdij, een economische infrastructuur of andere. Soms kunnen deze zelfs refereren naar een oudere, vroeg- of pre-middeleeuwse aanwezigheid.

Het gebruik van de 19de-eeuwse kadasterkaart (gereduceerd kadaster) als bron voor het onderzoek naar de historische gelaagdheid van een stad wordt gesuggereerd omdat deze een tijdsbeeld geeft van net voor de industrialisering en omdat dit de eerste nauwkeurige versie van het kadaster is met perceelsaanduiding. De oorspronkelijke perceelsindeling van een stad is een relatief stabiel element in de plattegrond, die vaak een prestedelijke oorsprong kent. Ondanks de processen van herverdeling blijven oude bezitsgrenzen en straatpatronen toch lang zichtbaar in het stedelijke landschap. De historische stedelijke kernen zijn immense archeologische sites en behoren tot de meest uitgebreide en complexe sites ter wereld, zowel in extensie als in stratigrafie. Tegelijkertijd zijn deze sites door permanente verstedelijking en stedelijke ontwikkeling ter plaatse zwaar bedreigd.

Wat betreft de afbakening wordt er traditioneel van uitgegaan dat de aanwezige versterkingen in de eerste plaats louter defensieve structuren waren en als dusdanig infrastructuur met een zware belemmerende invloed op de stadsontwikkeling. Hieruit volgt de constructie om de stadswallen te beschouwen als grenzen aan de stadsgroei en dus als bepaling van stadsfasen. De stadswallen vormen een belangrijk onderdeel van de stedelijke identiteit en zijn als zodanig actieve componenten en

bepalend voor de conceptuele stedelijke ruimte vóór de industriële periode en dus ook betekenisvol als afbakening van de complexe archeologische sites die steden zijn.

Omwille van al deze redenen wordt de grens van de archeologisch complexe en waardevolle ruimte vastgelegd op de buitenste afbakening van de stadsgracht rond de wallen en muren. De grachten bieden bovendien goede bewaringscondities voor organisch stedelijk afval. In een aantal gevallen werden de laatmiddeleeuwse muren tussen de 16de en de 18de eeuw vervangen door bastions en Vaubanversterkingen. De vergelijking met oudere stadsplannen laat echter steeds zien dat deze latere omwallingen ook de volledige laatmiddeleeuwse ruimte omvatten.

Het intekenen van de kernen gebeurde vanuit de ruimste perceelsafbakening en rekening houdende met belangrijke fysieke grenzen. Deze afbakening concentreert zich in de eerste plaats op de begrenzingen die zichtbaar zijn op de kaart, zoals stadsmuren, omwalling, stadsgrachten. Ook de open ruimtes tussen de bebouwde kern en strategische elementen zoals de rivieroever worden mee opgenomen. Op deze manier zijn we honderd procent zeker dat de afbakening van de historische stedelijke kernen in Vlaanderen dekkend is voor de volledige zone met complex stadsarcheologisch erfgoed.⁵⁴

3.3.4.1. Archeologienota's

In de omgeving van het projectgebied (250 meter) werden de afgelopen jaren tevens enkele archeologienota's en eindverslagen geschreven.

- **ID3184:**⁵⁵ In het kader van de geplande omgevingsaanleg van de Utopia-site, gelegen op de hoek van de Peperstraat en de Esplanadestraat, diende een archeologienota te worden opgesteld. Echter hadden op de site reeds archeologische onderzoeken plaatsgevonden. Het bouwtraject viel in de overgangperiode van de vorige en de nieuwe archeologiewetgeving. Omdat een deel van het projectgebied nog niet archeologisch werd onderzocht werd in het kader van de geplande werken een archeologische opgraving geadviseerd. Immers was tijdens het reeds uitgevoerde deel van de opgraving gebleken dat er archeologische resten met een hoog potentieel op kennisvermeerdering binnen het terrein aanwezig waren. Tijdens het uitgevoerde archeologische onderzoek werden resten aangetroffen van het klooster der Zwarte Zusters die hier vanaf de 15de eeuw gevestigd waren. Het lijkt erop dat dit bovendien de eerste bewoning was binnen het onderzochte terrein. De meeste van de aangetroffen

⁵⁴ Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Historische stadskern van Aalst* [online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/140017> (Geraadpleegd op 28-08-2020).

⁵⁵ <https://loket.onroerenderfgoed.be/archeologie/notas/archeologienotas/3184>

muur- en vloerresten kunnen algemeen in de 17de – 18de eeuw worden gedateerd en vertegenwoordigen de laatste fase van het klooster voor de ontbinding op het einde van de 18de eeuw. De aangetroffen resten bevonden zich slechts 30 centimeter onder het bestaande maaiveld.⁵⁶

- **ID893:**⁵⁷ Naar aanleiding van de geplande nieuwbouw als uitbreiding van een scholencomplex diende een archeologienota te worden opgesteld. Gezien het verhoogde archeologische potentieel van het terrein gelegen ter hoogte van het Sint-Maartensplein en de Onderwijsstraat werd een prospectie met ingreep in de bodem geadviseerd. Tijdens het uitgevoerde sleuvenonderzoek kwamen op een diepte van plusminus 40 centimeter onder het bestaande maaiveld de resten aan het licht van muurresten. Op basis van stratigrafische verbanden en vondstenmateriaal konden de aangetroffen muren gedateerd worden vanaf de late middeleeuwen en in de nieuwe tijd. Onder de funderingsresten bevonden zich nog verschillende laatmiddeleeuwse kuilen (o.a. leemwinningskuilen). Gezien de aard en bewaringstoestand van de aangetroffen resten en gezien de impact van de geplande werken, werd beslist een archeologisch vervolgonderzoek uit te voeren ter hoogte van de geplande werken.⁵⁸
- **ID9071:**⁵⁹ Naar aanleiding van de gedeeltelijke renovatie en het optrekken van een nieuwe achterbouw voor een pand in de Kerkstraat, diende een archeologienota te worden opgesteld. Gezien het verhoogde archeologische potentieel van het terrein en gezien de aard van de geplande bedreiging werden bijkomende archeologische vooronderzoeken aanbevolen in de vorm van een prospectie met ingreep in de bodem in uitgesteld traject.⁶⁰
- **ID6054:**⁶¹ Naar aanleiding van de geplande sloop en het optrekken van een nieuwbouw ter hoogte van de Kattenstraat 57-59, diende een archeologienota te worden opgesteld. Op basis

⁵⁶ POULAIN, M., KLINKENBORG, S., BUCKENS, M. & B. CHERRETTE, *Aalst – Utopia Omgevingsaanleg. Archeologienota – 2017C139*, in SOLVA-Archeologierapport, 105, Vlierzele, 2017.

⁵⁷ <https://loket.onroerenderfgoed.be/archeologie/notas/archeologienotas/893>

⁵⁸ DE GRYSSE, J., *Sint-Martensplein 2 (Gemeente Aalst, Provincie Oost-Vlaanderen) Projectcode: 2016F97 Juni – oktober 2016 Archeologienota bureauonderzoek (fase 0) deel 1: Resultaten van het bureauonderzoek*, Brugge, 2016.

DE GRYSSE, J., *Sint-Martensplein 2 (Gemeente Aalst, Provincie Oost-Vlaanderen) Projectcode: 2016J230 oktober 2016 Archeologienota vooronderzoek met ingreep in de bodem (fase 1). Verslag van resultaten proefsleuvenonderzoek*, Brugge, 2016.

⁵⁹ <https://loket.onroerenderfgoed.be/archeologie/notas/archeologienotas/9071>

⁶⁰ VANDERGINST, V. & L. DUPONT, *Archeologienota: Het archeologisch vooronderzoek aan de Kerkstraat 20 te Aalst*, Tienen, 2018.

⁶¹ <https://loket.onroerenderfgoed.be/archeologie/notas/archeologienotas/6054>

van de resultaten van het uitgevoerde bureauonderzoek werd geconcludeerd dat er zich op het terrein quasi zeker een archeologische site bevindt. Daarom werd geadviseerd om het terrein verder archeologisch te laten onderzoeken en rechtstreeks over te gaan tot een archeologisch vervolgonderzoek in de vorm van een begeleiding en gedeeltelijke vlakopgraving.⁶²

- **ID647:**⁶³ Deze ID heeft betrekking op de archeologische begeleiding en de opgraving zoals beschreven in het Programma van Maatregelen bij de hierboven beschreven archeologienota. Tijdens het onderzoek werd aangetoond dat het terrein in de late middeleeuwen werd gebruikt als akkerlaag nadat het werd opgenomen binnen de stadsomwalling. Allicht bleef het terrein nadien allicht nog lang onbebouwd en deed het dienst voor het uitvoeren van ambachtelijke activiteiten geassocieerd met vuur (zoals veldovens), getuige de enkele aangetroffen kuilen die de cultuurlaag doorsneden en rijk waren aan verbrande leem. Vanaf de 19de – 20ste eeuw ontwikkelde zich de typische lintbebouwing. Het grootste deel van het terrein was echter verstoord door recente constructies (kelders, putten,...).⁶⁴
- **ID3011:**⁶⁵ Naar aanleiding van de constructie van een nieuwbouwwoning in de Esplanadestraat 7 diende een archeologienota te worden opgesteld. Gezien het verhoogde archeologische potentieel van het terrein ten gevolge van de ligging werden bijkomende onderzoeken aanbevolen na het uitvoeren van de bureaustudie. Echter werd gezien de beperkte omvang van het terrein en de aard van de geplande bodemingrepen gekozen voor een archeologisch vervolgonderzoek in de vorm van een begeleiding. Deze onderzoeken dienden te worden uitgevoerd na het slopen van de aanwezige bebouwing tot op maaiveldniveau.⁶⁶
- **ID163:**⁶⁷ Deze ID heeft betrekking op de archeologische begeleiding zoals beschreven in het Programma van Maatregelen bij de hierboven beschreven archeologienota. Tijdens het uitgevoerde onderzoek kon worden vastgesteld dat eventuele sporen ter hoogte van de 19de – 20ste-eeuwse bebouwing aan de straatzijde volledig waren vergraven. In de tuinzone kon

⁶² VERAART, D., LEENKNEGHT, B., & T. BRADT, *Archeologienota Verslag van resultaten bureauonderzoek Aalst Kattestraat (prov. Oost-Vlaanderen)*, Ingelmunster, 2016.

⁶³ <https://loket.onroerenderfgoed.be/archeologie/rapporten/eindverslagen/647>

⁶⁴ PYPE, P., COENAERTS, J. & T. VAN DEN HAUTE, *Van pré-stedelijk akkerland tot stadsdeel. Archeologische opgraving langs de Kattestraat te Aalst (Prov. Oost-Vlaanderen)*, in *ABO archeologische rapporten*, 938, Gent, 2019.

⁶⁵ <https://loket.onroerenderfgoed.be/archeologie/notas/archeologienotas/3011>

⁶⁶ VERMEULEN, B., *Esplanadestraat 7, Aalst Archeologienota Archeologisch Vooronderzoek Bureauonderzoek - 2017C209*, in *RAAP België – Rapport*, 68, Nazareth, 2017.

⁶⁷ <https://loket.onroerenderfgoed.be/archeologie/rapporten/eindverslagen/163>

onder een dik ophogingspakket een gaaf bodemprofiel met A-, B- en C-horizont worden herkend, waarbij de A-horizont als oude akkerlaag kan worden geïnterpreteerd. Gezien het ontbreken van mobiele vondsten, kon de laag niet worden gedateerd. Er werden geen archeologisch relevante sporen aangetroffen tijdens het onderzoek.⁶⁸

- **ID1885:**⁶⁹ Naar aanleiding van de gedeeltelijke sloop en renovatie van de bestaande bebouwing en het optrekken van een nieuwbouw appartementscomplex en assistentiewoningen, diende een archeologienota te worden opgesteld voor het terrein gelegen tussen de Molenstraat, de Vaartstraat en de Werf. Het terrein grenst in het oosten nagenoeg aan het huidige projectgebied. Gezien de mogelijke aanwezigheid van archeologische resten met een hoog potentieel op kennisvermeerdering en gezien de impact van de geplande werken werden bijkomende onderzoeken aanbevolen in de vorm van een prospectie met ingreep in de bodem door middel van proefsleuven. Deze dienden te worden uitgevoerd na het slopen van de aanwezige bebouwing tot op maaiveldniveau.⁷⁰
- **ID10610:**⁷¹ Deze ID heeft betrekking op de prospectie met ingreep in de bodem zoals beschreven in het Programma van Maatregelen in de hierboven behandelde archeologienota. Tijdens de prospectie met ingreep in de bodem werden geen relevante archeologische resten aangetroffen. De aanwezige muurresten op het eerste archeologische vlak, plusminus 50 centimeter onder het maaiveld, dateerden uit de 19de en 20ste eeuw. Binnen het projectgebied werd bovendien een hoge verstoringsgraad vastgesteld. Verder werden enkel ophogingspakketten aangetroffen bovenop de alluviale afzettingen aanwezig aan de rand van de Dendervallei. Dientengevolge werd geen bijkomend archeologisch onderzoek aanbevolen.⁷²

3.3.5. Overige inventarissen

Binnen het projectgebied bevinden zich geen beschermde monumenten of andere elementen of relictten die werden opgenomen op een lijst, atlas of inventaris van bouwkundig of landschappelijk waardevol erfgoed.

⁶⁸ DE MULDER, J. W., *Esplanadestraat 7, Aalst Archeologische werfbegeleiding Eindrapport – 2018C214*, in *RAAP België – Rapport*, 198, Nazareth, 2018.

⁶⁹ <https://loket.onroerenderfgoed.be/archeologie/notas/archeologienotas/1885>

⁷⁰ DE GRUYSE, J., *Aalst Werf (Aalst, Oost-Vlaanderen) Projectcode: 2016E26 mei 2016 – januari 2017 Archeologienota met uitgesteld traject. Bureauonderzoek (fase 0) deel 1: Resultaten van het bureauonderzoek*, Brugge, 2017.

⁷¹ <https://loket.onroerenderfgoed.be/archeologie/notas/notas/10610>

⁷² VAN BREMPT, L., DE RAYMAEKER, A. & W. YPERMAN, *Nota: Resultaten van het archeologisch vooronderzoek aan de Werf in Aalst*, Tienen, 2019.

Wel maken we in dit hoofdstuk melding van de verschillende binnen het bouwblok en aan de overzijde van de straat aanwezige bouwkundige elementen.

Ter hoogte van de Molenstraat 22A en 24 bevindt zich een stadswoning die als bouwkundig element (**ID187**) is opgenomen op de lijst van vastgesteld bouwkundig erfgoed (**ID90940**).⁷³ Het breedhuis van twee traveeën en drie bouwlagen onder zadeldak (Vlaamse pannen) met oude kern, aangegeven door het resterende deel van de zandstenen plint, de zware muurankers en het aandak rechts (zijde nummer 26) waardoor ook blijkt dat het gebouw later (tijdens de 19de eeuw) werd verhoogd. In zijn huidige vorm, gecementeerde lijstgevel met imitatiebanden. Getoogde vensters op de tweede en rechthoekig op de lagere derde bouwlaag, telkens opgenomen in een geriemde omlijsting met neorocaille-sluitsteen in stucwerk; arduinen lekdrempels op versierde borstwering met schijf- en dropmotief. Benedenvenster met arduinen stijlen, gekoppeld aan de rechthoekige deur (nummer 24). Vernieuwde pui (nummer 22A).⁷⁴

Ter hoogte van de Molenstraat 26 bevindt zich een herenhuis die als bouwkundig element (**ID188**) is opgenomen op de lijst van vastgesteld bouwkundig erfgoed (**ID86157**)⁷⁵ en tevens als monument werd beschermd omwille van de historische waarde (**ID8767**).⁷⁶ Het burgerhuis van vier traveeën en drie bouwlagen onder zadeldak (nok parallel aan de straat) met bepleisterde en geschilderde pilastergevel, dateert uit de tweede helft van de 18de eeuw en is afgewerkt met een gekornist entablement en driehoekig fronton met oculus boven de twee middentraveeën; flankerende œils-de-bœuf boven zijtravee. Steekboogvensters in geprofileerde omlijstingen van arduin met vlammend hartmotief als sluitsteen. Recente winkelpui.⁷⁷

Ter hoogte van de Molenstraat 28 bevindt zich een burgerhuis die als bouwkundig element (**ID189**) is opgenomen op de lijst van vastgesteld bouwkundig erfgoed (**ID77073**).⁷⁸ Het betreft een breedhuis van vier traveeën en twee bouwlagen en mezzanine onder een steil zadeldak (kunstleien), wijzend op de oude kern. Verankerde, bepleisterde en grijsgeschilderde lijstgevel met ordonnantie uit de 19de en

⁷³ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/90940>

⁷⁴ Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Stadswoning* [online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/187> (Geraadpleegd op 03-09-2020).

⁷⁵ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/86157>

⁷⁶ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/8767>

⁷⁷ Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Burgerhuis* [online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/188> (Geraadpleegd op 03-09-2020).

⁷⁸ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/77073>

20ste eeuw (laatstgenoemde voor winkelpui). Rondboogvensters op lekdrempels voor de bel-etage en haast vierkante vensters op de lagere hoogste verdieping).⁷⁹

Ter hoogte van de Molenstraat 34 bevindt zich een stadswoning die als bouwkundig element (**ID190**) is opgenomen op de lijst van vastgesteld bouwkundig erfgoed (**ID96241**).⁸⁰ Het betreft een breedhuis van twee traveeën en drie bouwlagen onder zadeldak (mechanische pannen) met steile dakhelling wijzend op een oude kern. Verankerde vliegende gevel met cementbepleistering. Verdiepte rechthoekige vensters, per travee gevat in gecementeerde lijsten. Houten winkelpui met neoclassicistische inslag uit eind 19de eeuw, bewaarde gegroefde hoekpilasters en puilijst, doch gewijzigde indeling der uitstalramen.⁸¹

Ter hoogte van de Molenstraat 40 bevindt zich een herenhuis die als bouwkundig element (**ID191**) is opgenomen op de lijst van vastgesteld bouwkundig erfgoed (**ID86334**)⁸² en tevens als monument werd beschermd omwille van de historische waarde (**ID8775**).⁸³ Het dubbelhuis van vijf traveeën en drie bouwlagen onder recent lessenaarsdak; fraaie, heden gecementeerde, rococopilastergevel van 1763 met gebogen fronton over de drie middentraveeën, in het gekorniste entablement gedateerd door middel van rocaille-ornamenten MDCCLXIII. Evenwichtige ordonnantie; geblokte pilasters, dieperliggende venstertravee, getoogde omlijsting van arduin met riemprofiel en kleine schelsluitsteen; vlakke borstweringen met omlopende groef. Uitgewerkte schouderhoogdeur van arduin met kwarthol beloop op hoge neuten gemarkeerd door een rocaillesluitsteen. In het fronton, centrale oculus tussen verzorgde reliëfmotieven die, naar verluidt, het wapen van de rederijderskamer der Catharinisten zouden voorstellen. Vrij recente winkelpuien in de zijtraveeën.⁸⁴

Ter hoogte van de Molenstraat 46 bevond zich een stadswoning die als bouwkundig element (**ID193**) werd opgenomen op de inventaris van bouwkundig erfgoed. De woning is niet bewaard. Het betrof een dubbelhuis van zeven traveeën en twee bouwlagen onder zadeldak met doorgebogen nok (nok parallel aan de straat, kunstleien). Witgeschilderde, bepleisterde lijstgevel op gecementeerde plint van zandsteen, mogelijk wijzend op een oudere kern. Huidige gevelordonnantie vermoedelijk te situeren

⁷⁹ Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Winkelhuis* [online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/189> (Geraadpleegd op 03-09-2020).

⁸⁰ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/96241>

⁸¹ Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Stadswoning* [online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/190> (Geraadpleegd op 03-09-2020).

⁸² <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/86334>

⁸³ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/8775>

⁸⁴ Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Herenhuis* *gedateerd 1763* [online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/191> (Geraadpleegd op 03-09-2020).

eind 18de eeuw met 19de-eeuwse aanpassingen. Rechthoekige vensters in vlakke gecementeerde omlijstingen, verticaal en horizontaal met elkaar verbonden door middel van vlakke, gecementeerde banden. Houten rolluikkasten met snijwerk op de begane grond. Vleugel deur met bovenlicht in een overschilderde schouderboogvormige omlijsting van arduin met sluitsteen en getoogde druiplijst met gestrekte uiteinden. Kroonlijst op klossen.⁸⁵

Ter hoogte van de Molenstraat 52 bevindt zich een burgerhuis dat als bouwkundig element (**ID196**) is opgenomen op de lijst van vastgesteld bouwkundig erfgoed (**ID75247**).⁸⁶ Het betreft een eclectisch getint breedhuis van drie traveeën en drie bouwlagen, 1900 gedateerd op een gevelsteen. Bakstenen lijstgevel met verwerking van similituursteen. Middentravee geaccentueerd door middel van balkon op bovenverdieping. Gevelaflijning door middel van opengewerkte attiek.⁸⁷

Ter hoogte van de Vaartstraat 48 bevindt zich een neoclassicistisch herenhuis dat als bouwkundig element (**ID279**) is opgenomen op de lijst van vastgesteld bouwkundig erfgoed (**ID52092**).⁸⁸ Het betreft een alleenstaand herenhuis van drie bouwlagen en vijf traveeën onder zadeldak, uit midden tot de tweede helft van de 19de eeuw. Bepresterde, witgeschilderde lijstgevel op verhoogde plint. Linker zijrisaliet. Traveeën geritmeerd door middel van smalle pilasters met ingediepte schachten, in kolossale orde op bovenverdieping. Begane grond met imitatiebossage. Rechthoekige keldervensters in vlakke arduinen omlijsting. Getoogde beneden- en bovenvensters respectievelijk in vlakke en geprofileerde omlijstingen van arduin, eerstgenoemde met doorgetrokken arduinen lekdrempels. Bel-etage met borstwering met arduinen balustrades gevat tussen gekorniste cordons. Bovenvensters op arduinen lekdrempels op consoles. Poort met rondboogvormig bovenlicht en arduinen stijlen onder stenen balkon op zware consoles. Entablement met versierde casementen tussen de modillons, die de kroonlijst en tandlijst steunen.⁸⁹

Ter hoogte van de Graanmarkt 1-3, 4 bevindt zich het Capucijnenklooster dat als bouwkundig element (**ID42**) is opgenomen op de lijst van vastgesteld bouwkundig erfgoed (**ID65591**).⁹⁰ Deze orde vestigde zich te Aalst in 1614; oprichting van kerk- en conventgebouwen vanaf 1616 en kerkwijding in 1623;

⁸⁵ Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Stadswoning* [online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/193> (Geraadpleegd op 03-09-2020).

⁸⁶ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/75247>

⁸⁷ Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Burgerhuis* gedateerd 1900 [online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/196> (Geraadpleegd op 03-09-2020).

⁸⁸ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/52092>

⁸⁹ Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Neoclassicistisch herenhuis* [online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/279> (Geraadpleegd op 03-09-2020).

⁹⁰ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/65591>

verdriving der religieuzen in 1797 en sekwestratie der goederen. Een gedeelte van de gebouwen werd gebruikt als krijgsgevangenis en in 1859 uitgebreid voor de Pupillenschool met een U-vormig complex van bakstenen gebouwen van twee bouwlagen met kelder- en eventueel zolderverdieping onder zadeldaken (mechanische pannen), zodat samen met de reeds bestaande gebouwen aan de straatkant, een gesloten geheel werd gevormd rondom een vierkant schaars beboomd plein, en met monumentale inrijpoort (19de eeuw) in nummer 3. De bepleisterde gevels vormden in de 19de eeuw een homogene straatwand. Momenteel gebruikt door de stadsdiensten.

Nummer 1. Herenhuis van drie bouwlagen en zes traveeën onder zadeldak (nok parallel aan de straat, mechanische pannen) met recente mansardekamers. Traditionele kern (17de eeuw) met latere aanpassingen, onder meer voorgevel uit de tweede helft van de 18de eeuw.

Verankerde lijstgevel met zandstenen plint. Linker hoektravee met poort en arduinen balkon. Rechthoekige vensters met geprofileerde arduinen omlijstingen en ontlastingsbogen. Ontlastingsbogen op de bovenverdieping komen veel hoger dan de vensters. Balkonvenster met druiplijst en sluitsteen. Poort en korfboogvormig bovenlicht in rechthoekige arduinen lijst met consoles, sluitsteen en festoenen. Verankerde achtergevel met vier zichtbare traveeën. Rechthoekige vensters met ontlastingsbogen, arduinen lekdrempels, houten lateien, zandstenen hoekblokken in de meeste vensterstijlen wijzen op een oude kern, alsmede de geblinde zandstenen korfboogpoort met imposten en sluitsteen in de rechter hoektravee. Tweede travee en poorttravee verbouwd.

Kleine aanbouw onder plat dak en haakse aanbouw onder zadeldak. Een later bakstenen muurtje sluit het voetpad af van het plein.

Nummer 3. Linker gebouw in traditionele stijl: twee bouwlagen met zes traveeën onder zadeldak (nok parallel aan de straat, mechanische pannen), uit de 17de eeuw. Gebruik van zandsteen voor de hoge plint, vensteromlijstingen, kruiskozijnen in de benedenverdieping, cordonlijsten, geprofileerde ontlastingsbogen (benedenverdieping), steigergaten en geprofileerde lijst in entablement. Rechthoekige vensters en deur met gedeeld bovenlicht in zandstenen omlijsting. Verankerde achtergevel van vijf zichtbare traveeën met arduinen lekdrempels. Zandstenen lateien en hoekblokken en gekoppelde ontlastingsbogen aan de bovenvensters; eveneens zandstenen hoekblokken aan één benedenvenster en in de stijlen van de rondboogdeur. Verbouwde grotere benedenvensters onder houten lateien en latere ontlastingsboog voor de deur. Recente aanbouwen en achtertuintje met laag bakstenen muurtje.

Rechts, bakstenen gebouw met zeven traveeën en twee bouwlagen onder zadeldak (nok parallel aan de straat, mechanische pannen), eenvoudige kroonlijst die in het midden een soort van fronton vormt. Waarschijnlijk oude traditionele kern (midden 17de eeuw ?), met latere aanpassingen (onder meer bepleistering in het vierde kwart van de 18de eeuw tot het eerste kwart van de 19de eeuw). Voorgevel

met zandstenen plint, breed middenrisaliet tussen geblokte bakstenen pilasters met rondboogvormige hoge inrijpoort onder fronton waarin oorspronkelijk een œil-de-boeuf, nu gereduceerd tot blind cirkelvenster. Rechthoekige vensters met zandstenen onder- en bovendorpels en imitatiehoekstenen (baksteen). Grote rechthoekige inrijpoort met bovenlicht in holle rondboogvormige bakstenen omlijsting op smalle imposten en met zandstenen neuten. Van de verankerde achtergevel zijn enkel de twee middentraveeën zichtbaar. Verkleinde bovenvensters onder houten lateien en rechthoekige inrijpoort onder houten latei. Aanbouwen rechts en links van twee traveeën en twee bouwlagen onder tentdak. Links, met zandstenen steekboogvenster in benedenverdieping. Achtergevel en aanbouwen werden onlangs gecementeerd en witgeschilderd, en voorzien van een nieuwe arduinen plint.

Nummer 4. Heden P.M.S.-centrum achtergevel aansluitend bij het stadsdienstcomplex van nummer 3. Gebouw in traditionele stijl uit de 17de eeuw; twee bouwlagen en zes traveeën onder zadeldak met wolfseinde links, steile dakhelling (nok parallel aan de straat, mechanische pannen). Verankerde gevel met hoge schuin hellende gecementeerde plint. Gecementeerde en beigegeschilderde zandstenen speklagen, negblokken, onder- en bovendorpels. Luikhalen in de benedenverdieping. Rechthoekige verlaagde deur met hoge arduinen lijst op neuten. Recent witgeschilderde en gecementeerde achtergevel met begroend tuintje en laag bakstenen muurtje. Zwartgeschilderde lelie-ankers. Rechthoekige vensters met arduinen lekdrempels (zandsteen weggehaald). Behouden mooi zandstenen rondboogdeurtje in rechthoekige omlijsting met geprofileerde druiplijst. Geprofileerde rondboog met sleutel, eenvoudige stijlen met imposten en neuten.⁹¹

Ter hoogte van de Zwarte Zustersstraat 6-8 bevindt zich het klooster der Zwarte Zusters dat als bouwkundig element (**ID75**) is opgenomen op de lijst van vastgesteld bouwkundig erfgoed (**ID76627**)⁹². Een deel van de kloostergebouwen is tevens als monument werd beschermd als onderdeel van het stadhuiscomplex (**ID8313**).⁹³

Het eerste zwartzustershuis, gelegen in dezelfde straat op het hoekpand van de vroegere Peperstraat, gesticht in 1474 door de toenmalige burgemeester Jan de Proost en zijn echtgenote A. van Steelant om pestzieken te verzorgen. Opheffing in 1796, gebruik van de conventgebouwen als bergplaats voor de geconfiscerde religieuze goederen tot hun afbraak in 1806, gevolgd door de oprichting van de kazerne en krijgsgevangenis. Hergroepering van de kloostergemeenschap en aankoop van de eigendom Wouters de Dalme op initiatief van pastoor De Hert (1806) gevolgd door de oprichting van

⁹¹ Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Capucijnenklooster* [online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/42> (Geraadpleegd op 03-09-2020).

⁹² <https://inventaris.onroenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/76627>

⁹³ <https://inventaris.onroenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/8313>

het huidige hoofdgebouw (nummer 6A-8); latere uitbreiding door toevoeging van het zogenaamd "Huis de Kegel" (voorheen nummer 10; nu ook 8); oprichting van de kapel (nummer 6) in 1837, inwijding in 1840. Heden worden de kloostergebouwen gebruikt als kantoren voor de stadsdiensten; de door het bisdom verkochte kapel kreeg een handelsfunctie.

Kapel met neoclassicistische voorgevel, ingebouwd in de huizenrij. Eenbeukige ruimte van twee traveeën met half rond westkoor. Geschilderde baksteenbouw met schaarse verwerking van arduin. Oostelijke voorgevel afgelijnd door bepleisterde hoekpilasters en bekroond door een groot driehoekig fronton; middenrisaliet van twee registers: rondboogpoort in een geprofileerde omlijsting op pilastervormige posten omschreven door een portiek van composiete orde met entablement en kroon- en tandlijst; rondboogvenster tussen korte pilasters, doorlopend als hoekbanden op de bovenverdieping. Zwaar gekornist hoofdgestel met uitstekende lijst op klossen die ook het fronton aflijnt. Oostelijke dakruiter op vierkante onderbouw met achzijdige klokkenverdieping (leien bekleding) deels opgevat als lantaarn met een vrij elegante torenhelm.

Het voormalig klooster (nummer 6A-8) betreft een breedhuis van acht traveeën en drie bouwlagen. Bepleisterde en witgeschilderde lijstgevel met laat-classicistische inslag uit het eerste kwart van de 19de eeuw (circa 1806-07). Gebruik van arduin voor de plint, de lekdrempels en de deuromlijstingen. Vlakke rechthoekige vensters, voorheen beluikt op begane grond en nu voorzien van rolluikkasten; ramen met kleine ijzeren roedeverdeling. Nauwelijks gemarkeerd linker risaliet met rechthoekige poort afgelijnd door pilasters onder een onversierde bovendorpel; vleugel deur met houten tussendorpel; bovenlicht met ijzeren tracering. Schouderboog deur in de zesde travee: vlakke omlijsting met geprofileerd beloop aan de dagkant, neuten, vlakke sluitsteen en een gestrekte druiplijst; houten tussendorpel onder fraai bovenlicht met ijzeren tracering (vlammend hartmotief, attriboot van de patroonheilige). Op de bovenverdieping vertoont de vijfde penant een uitgewerkte nis met Louis-Philippe-versiering (stuc) en een Sint-Augustinusbeeld, patroon van de orde (tweede helft van de 19de eeuw?).

Complexe achtergevel waarin gevels en bedakingen wijzen op diverse aanpassingen. De vijf linker traveeën horen tot een herenhuis van twee bouwlagen onder een deels bewaard en aangepast mansardedak met twee dakkapellen (kunstleien); uitzicht uit de tweede helft van de 18de eeuw. Beschilde lijstgevel op arduinen sokkel. Belijnende lisenen, opgevat als geblokte hoekbanden voor de geveluiteinden en het hoger oplopend middenrisaliet. Getoogde vensters; arduinen omlijstingen met kwarthol beloop; luiken op de begane grond. Vermoedelijk gaat het om een pand waarvan de voorkant begin 19de eeuw werd opgenomen en geüniformeerd in het klooster. Recente aanbouw

onder lessenaarsdak tegen de rechter travee. Moeilijke en vrij onduidelijke verbinding met de bedaking van de vleugel aan straatzijde.⁹⁴

3.4. Huidig gebruik projectgebied

Figuur 36: Huisnummer 13, huidige toestand

⁹⁴ Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Klooster der zwarte zusters* [online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/75> (Geraadpleegd op 03-09-2020).

Het projectgebied is heden volledig bebouwd en/of verhard en omvat vier woningen aan straatzijde (Zwarte Zustersstraat 13 – 19) en achterliggende bebouwing in het binnengebied dat via een doorgang onder huisnummer 17 te bereiken is.

Figuur 37: Huisnummer 15, huidige toestand

Het meest zuidelijke gebouw (nummer 13) bestaat uit een woning met twee traveeën en drie etages met zadeldak parallel aan de straat. Achter de woning situeert zich een haaks op de straat georiënteerde smalle drieledige achterbouw. De woning kan allicht in de 19de eeuw worden gedateerd.

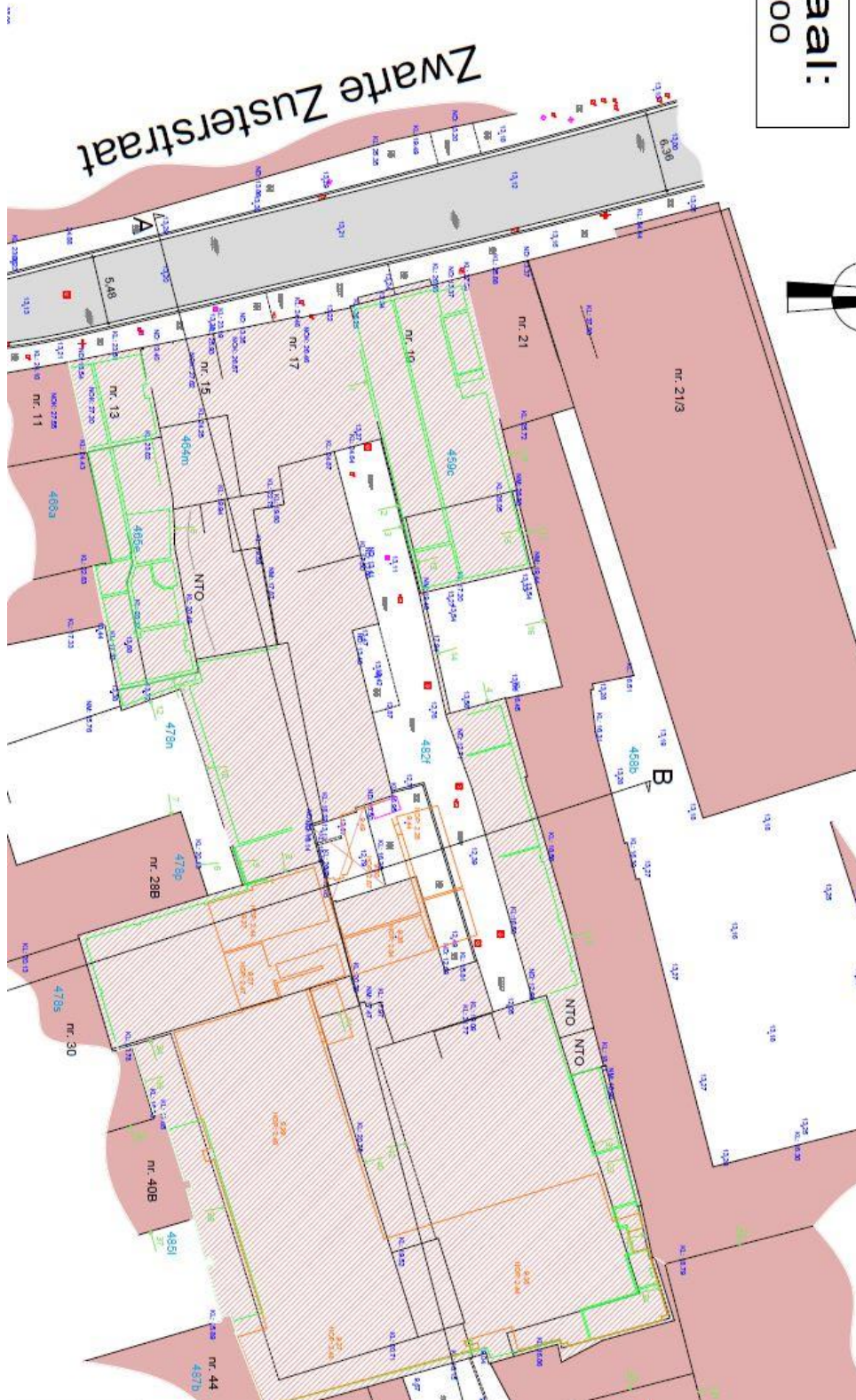
Figuur 38: Huisnummer 17, huidige toestand

Ter hoogte van huisnummer 15 situeert zich heden een koffiezaak in een laat 19de – vroeg 20ste-eeuws gebouw met drie traveeën en drie etages onder een parallel aan de straat georiënteerd zadeldak. Achter de woning situeert zich een bredere achterbouw, haaks op de straat georiënteerd en aansluitend op de verderop gelegen werkruimtes in het binnengebied.

Figuur 39: Huisnummer 19, huidige toestand

schaal:
 1 / 400

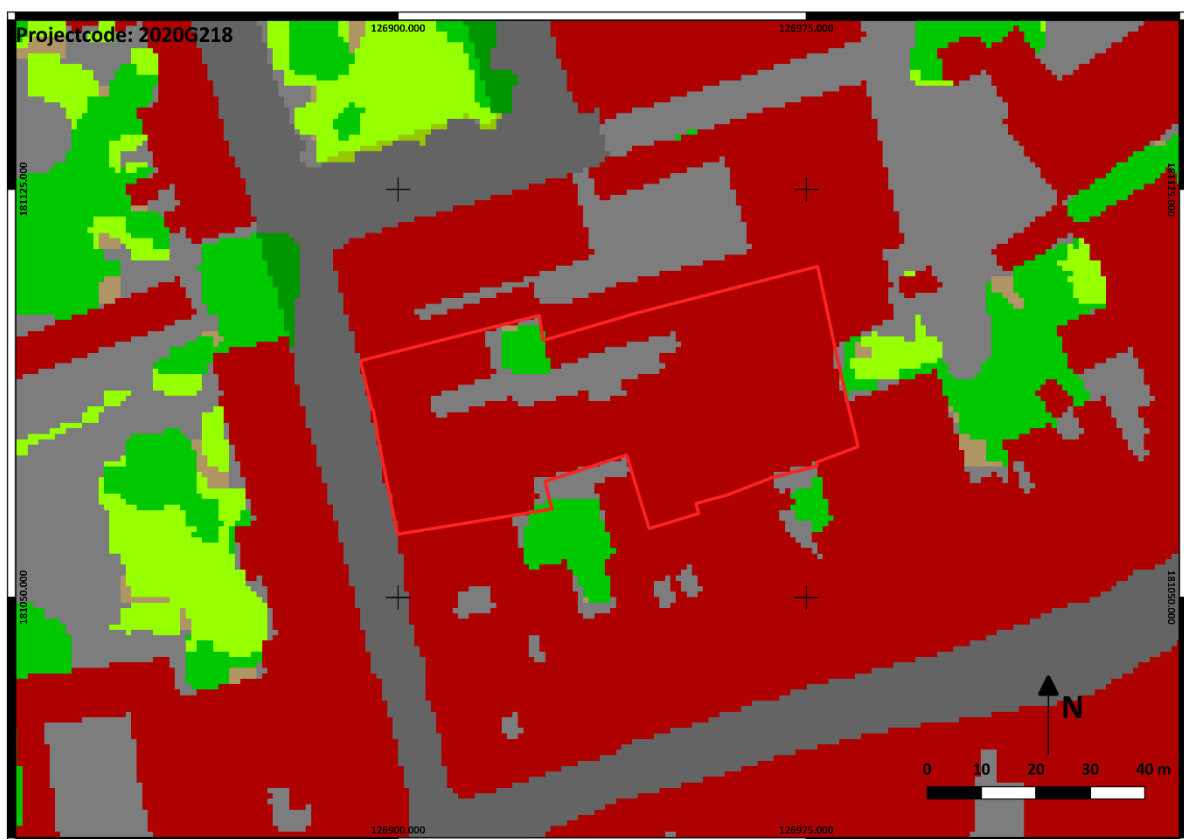
Figuur 40: Bestaande inplanting

Ter hoogte van huisnummer 17 situeert zich een handelszaak met tijdelijk karakter in een laat 19de – vroeg 20ste-eeuws gebouw met vier traveeën en drie etages onder een parallel aan de straat georiënteerd zadeldak. De noordzijde van het gebouw vormt een overdekte doorgang naar het binnengebied en de verschillende aanwezige werkruimtes en gebouwen gesitueerd aan de noord-, oost-, en zuidzijde van de gang.

Ter hoogte van nummer 19, ten noorden van de gang in het uiterste noorden van het projectgebied, situeert zich heden een appartementsgebouw met vier etages te dateren in de tweede helft van de 20ste eeuw. Achter het gebouw is een kleine onbebouwde tuin gesitueerd.

Op het bestaande inplantingsplan is duidelijk te zien dat het terrein nagenoeg volledig bebouwd is. Enkel ter hoogte van de doorgang en de kleine tuin is geen bebouwing aanwezig. De doorgang is echter wel verhard.

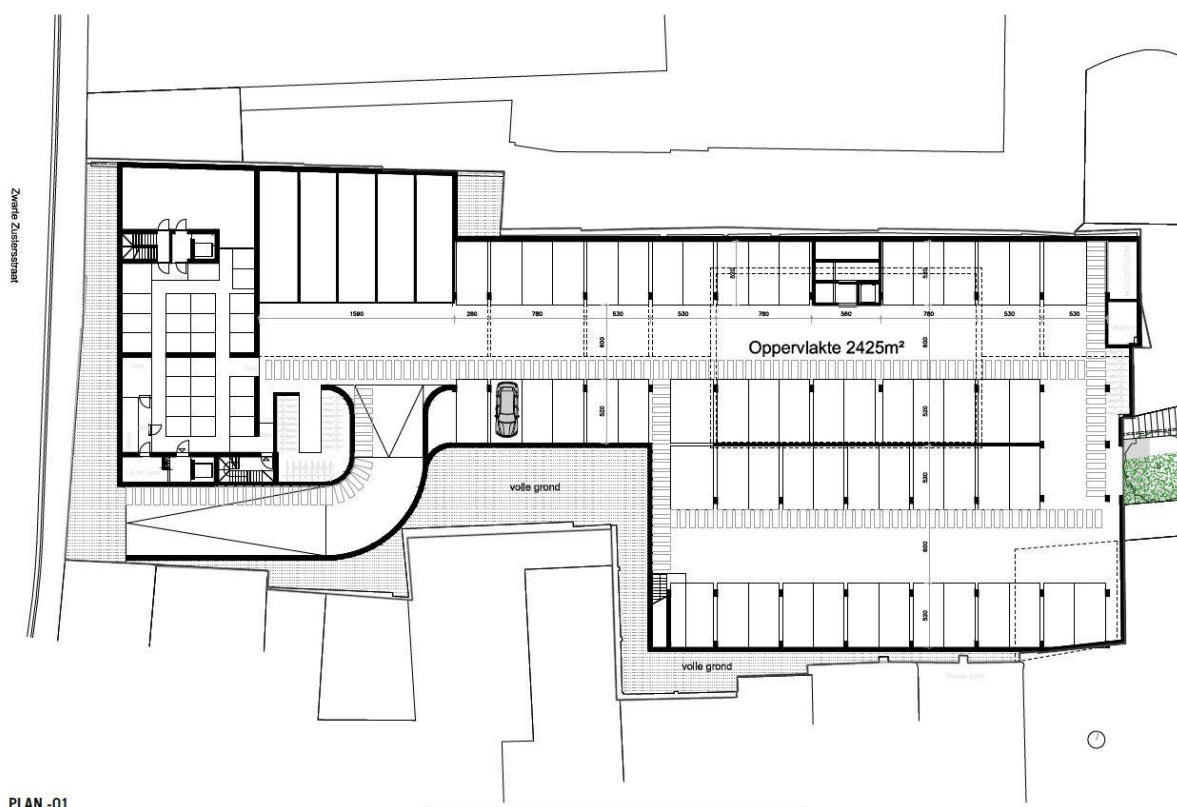
Op het inplantingsplan zijn de aanwezige kelders onder de bebouwing aangebracht in oranje contouren. De kelders situeren zich voornamelijk in het oostelijke deel van het terrein ter hoogte van de achterliggende bebouwing in de binnenzone.

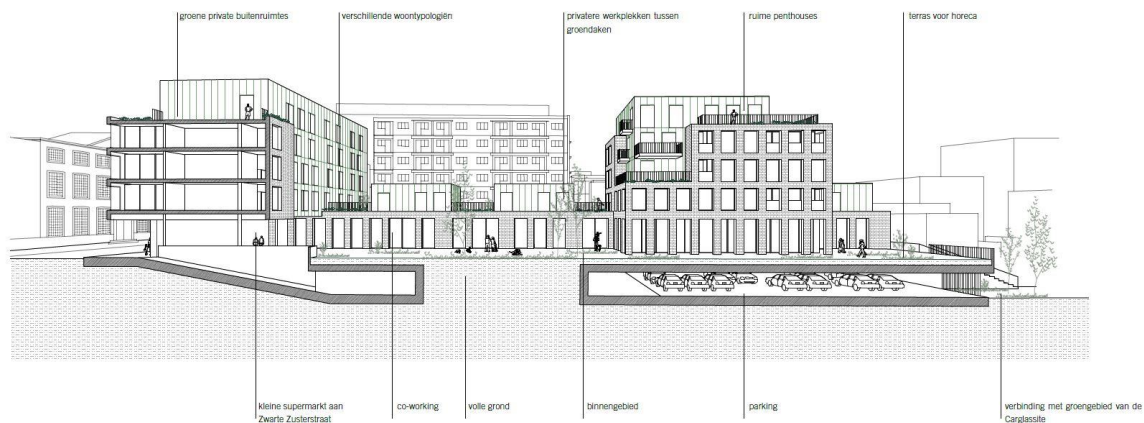
Figuur 41: Projectgebied op de bodembedekkingskaart

3.5. Impact geplande werken

Het projectgebied heeft een totale oppervlakte van plusminus 2850m². Binnen het terrein wordt de volledige bestaande bebouwing gesloopt, waarna een nieuwbouw wordt opgetrokken die nagenoeg volledig is voorzien van een ondergrondse parkeergarage van één verdieping en een oppervlakte van 2425m². We kunnen dus stellen dat eventueel aanwezige archeologische resten door de geplande werken (rekening houdend met de benodigde funderings- en stabilisatiewerken en de grootschaligheid van de geplande werken) volledig zullen worden vernield binnen het gehele onderzoeksterrein.

Figuur 42: Nieuw ontwerp ondergronds

Figuur 43: Nieuwe toestand snede 3D

Echter dienen we bij de impactbepaling eveneens rekening te houden met de reeds aanwezige verstoringen binnen het terrein. Immers, indien er geen waardevolle resten meer aanwezig zijn in de bodem, kunnen deze ook niet worden verstoord door de geplande werken.

Aangezien het projectgebied nagenoeg volledig bebouwd en verhard is, zal de constructie van de aanwezige bebouwing reeds een deel van de eventueel aanwezige resten hebben beschadigd. Ter hoogte van aanwezige funderingen, kelders en ondergrondse nutsvoorzieningen zal deze schade het grootste zijn.

We kunnen er vanuit gaan dat de verstoringen aan het eventueel aanwezige bodemarchief ter hoogte van de aanwezige kelders van dien aard zijn, dat het bodemarchief hier reeds volledig werd vernield. Wanneer we deze oppervlakte in mindering brengen zien we dat de geplande werken eventueel aanwezig archeologisch erfgoed bijkomend zullen vernielen over een oppervlakte van plusminus 2000m².

4. Synthese bureauonderzoek en onderzoeksvragen

4.1. Synthese gespecialiseerd publiek

Deze landschappelijke ligging maakte de omgeving duidelijk aantrekkelijk voor mensen zoals wordt aangetoond door de verschillende archeologische resten die de laatste decennia werden aangetroffen. Deze getuigen van menselijke aanwezigheid en activiteiten in de steentijden, de metaaltijden, de Romeinse periode en allicht onafgebroken vanaf de vroege middeleeuwen.

71

De geleidelijke economische achteruitgang in combinatie met het nodige oorlogsgeweld zorgde ervoor dat de ruimte binnen de tweede stadsomwalling nooit volledig werd bebouwd en tot in de 19de eeuw nog grote open ruimtes bevatte. Het is pas in de 19de eeuw met de constructie van de spoorweg dat Aalst zich terug begon te ontwikkelen met een bloeiende industrie die geleidelijk de resterende open ruimtes innam.

Deze ontwikkeling lijkt te worden weerspiegeld in de beschikbare cartografische bronnen voor het projectgebied. Het terrein wordt in 1200 opgenomen binnen de omwalling. Archeologische data tonen aan dat op dat moment een groot deel van de ruimte binnen de omwalling nog een agrarisch karakter vertoont. Allicht is dit ook het geval voor het projectgebied. In de 15de eeuw wordt melding gemaakt van de aanwezigheid van de Zwarte Zusters op het einde van de straat. De oudst beschikbare cartografische bronnen uit de 16de eeuw tonen een schaars bebouwde oostelijke zijde van de Zwarte Zustersstraat en een nagenoeg onbebouwd achtergelegen bouwblok. Of er zich op dit moment reeds bebouwing bevond ter hoogte van het projectgebied kan niet worden achterhaald op basis van de beschikbare bronnen. Dat het terrein zeker in de 18de eeuw gedeeltelijk was bebouwd, lijkt buiten kijf te staan. Echter bleef de bebouwing beperkt tot de straatzijde. In de 19de eeuw worden dan belangrijke aanpassingen gedaan met de oprichting van de bijgebouwen achteraan het perceel verwijderd van de straatzijde. Via de doorgang aanwezig op het onbebouwde noordelijke perceel; waar of nooit bebouwing aanwezig was, of waar deze werd gesloopt om de doorgang te creëren; waren de bijgebouwen bereikbaar vanaf de Zwarte Zustersstraat. In de loop van de 19de eeuw werden vervolgens de nodige aanpassingen aan het gebouwenbestand gedaan (voornamelijk aan de achterbouw). Omstreeks het midden van de 20ste eeuw werd de doorgang ter hoogte van het noordelijke perceel bebouwd. De achterbouw is nu bereikbaar via een doorgang ter hoogte van huisnummer 17.

De heden binnen het projectgebied aanwezige bebouwing gaat mogelijk gedeeltelijk terug op de bebouwing uit het einde van de 18de eeuw (nummer 13), maar kwam voornamelijk tot stand in de loop van de 19de (nummer 15 en 17) en 20ste (nummer 17 en 19) eeuw.

Binnen het projectgebied zijn verschillende verstoringen aanwezig die het eventueel aanwezige archeologische bodemarchief al dan niet geheel of gedeeltelijk hebben beschadigd. Zo zal de constructie van het appartementsgebouw (nummer 19) allicht het grootste deel van tot het volledige bodemarchief hebben vernield. Ook ter hoogte van de aanwezige kelders onder de magazijnen (bijgebouwen) wordt geen waardevol archeologisch erfgoed meer verwacht. De constructie van ondergrondse nutspullen zal eveneens lokaal het bodemarchief volledig tot grotendeels hebben vernield. De locatie of afmetingen hiervan zijn echter niet gekend. Ook ter hoogte van aanwezige verhardingen en funderingen zullen de jongste lagen en resten zijn vernield zij het lokaal en allicht beperkt in diepte.

Op basis van de gekende archeologische, landschappelijke en cartografische bronnen kunnen we besluiten dat het projectgebied een gemiddeld archeologisch potentieel heeft. De binnen het terrein aanwezige constructies hebben reeds een deel van het aanwezige bodemarchief vernield. Een deel van het terrein (oostelijke zone) is gelegen in een lager natter deel van het oorspronkelijke landschap. Cartografische bronnen wijzen op een in oorsprong schaars bebouwde zone tot minstens in de 17de eeuw. Ten vroegste vanaf de 17de en allicht pas in de loop van de 18de eeuw wordt de straatzijde volledig bebouwd. Achterin ontstaat in de loop van de 19de eeuw een zone met bijgebouwen en magazijnen bereikbaar vanaf de straatzijde via een doorgang. Minstens een deel van de bebouwing aan straatzijde onderging grondige aanpassingen in de 20ste eeuw of werd toen pas opgericht. Echter kan niet worden uitgesloten dat er reeds vroeger bebouwing aanwezig was op het terrein, en dan voornamelijk aan de straatzijde. Evenmin kan worden uitgesloten dat er in het binnengebied geen ambachtelijke activiteiten plaatsvonden alvorens het ontstaan van de bebouwing. Bovendien tonen archeologische resten aan dat er binnen het grondgebied van de stad reeds menselijke aanwezigheid was vanaf de steentijden, in de metaaltijden en in de Romeinse periode. Het kan dan ook niet worden uitgesloten dat er zich binnen het projectgebied geen resten uit deze periode bevinden.

De geplande werkzaamheden zullen eventueel aanwezig archeologisch erfgoed binnen het projectgebied volledig vernielen. Immers wordt over nagenoeg het volledige terrein een ondergrondse parkeergarage van één verdieping geconstrueerd.

Gezien niet kan worden uitgesloten dat er op het terrein geen archeologische resten aanwezig zijn met een hoog potentieel op kennisvermeerdering en gezien deze, indien aanwezig, volledig worden bedreigd door de geplande werken, raden we aan bijkomende archeologische vooronderzoeken uit te voeren in de vorm van een prospectie met ingreep in de bodem door middel van proefputten. Gezien het terrein heden niet toegankelijk is voor verdere vooronderzoeken wordt er een uitgesteld Programma van Maatregelen opgesteld.

4.2. Onderzoeksvragen

- *Wat is de landschapshistoriek van het projectgebied?*

De oudste historische kern van Aalst is gelegen op de linkeroever van de Dender, op de overgang tussen de leem- en de zandleemstreek. De middeleeuwse stad heeft zich ontwikkeld op de plaats waar een noordoostelijke uitloper van een leemrug een steilrand vormt met het alluviaal gebied van de Dender, waardoor de bedding van de rivier er zeer dicht tegen de leemrug aanleunt, en waar zich waarschijnlijk al van oudsher een belangrijke oversteekplaats bevond. Het hoogteverschil tussen de alluviale rand en het 180 m verder gelegen hoogste punt aan de noordoostzijde van de leemrug ter hoogte van de Grote Markt bedraagt 6 m. Aan de zuidzijde wordt de leemrug begrensd door de valleien van de Hoezebeek en de Siesegembeek, die na hun samenvloeiing ten noorden ervan in de Dender

uitmonden. Door de uitgestrekte bebouwde oppervlakte is de oorspronkelijke microtopografie en bodemgesteldheid in de oudste stadskern niet gekend. Een klein gebied op de rechteroever maakt vanaf de 13de eeuw ook deel uit van de historische stadskern.

Het projectgebied situeert zich aan de rand van het leemplateau naar de overgang met de Dendervallei en vertoont een sterk dalend reliëf in oostelijke richting naar de vallei toe. Ter hoogte van het projectgebied bedraagt de TAW tussen + 9,95 meter en + 13,67 meter. Ter hoogte van de Zwarte Zustersstraat situeren zich de hoogste TAW-waardes. De laagste waardes bevinden zich in het oosten van het terrein.

Het projectgebied werd opgenomen binnen de stadsomwalling bij de uitbreiding omstreeks 1200.

- *Welke archeologische sites zijn gekend in of nabij het projectgebied?*

Binnen de vastgestelde archeologische zone van de stad Aalst werden de afgelopen decennia verschillende archeologische onderzoeken uitgevoerd. De op de CAI aangeduide locaties in de omgeving van het projectgebied hebben alle betrekking op deze onderzoeken.

Tijdens de uitgevoerde onderzoeken kwamen sporen en resten aan het licht die aantoonde dat het centrum van de stad reeds gefrequent werd tijdens de prehistorische periode. Tevens zijn er aanwijzingen voor menselijke aanwezigheid in de metaaltijden, de Romeinse periode en de vroege middeleeuwen. Vanaf de volle middeleeuwen ontwikkelt zich een bruisende stad aan de Dender. Dit weerspiegelt zich in de archeologische vondsten die getuigen van talrijke ambachtelijke activiteiten die op het grondgebied van de stad plaatsvonden en teruggaan tot in de 12de – 13de eeuw.

Sporen van de grote stadsbrand in de 14de eeuw werden her en der aangetroffen in de vorm van lagen en vullingspakketten rijk aan verbrande leem en houtskool. Sporen van het agrarische verleden van de stad werden herkend in de soms aanwezige oude akkerlaag (Ap-horizont) met hierin vaak mobiele resten uit de pré-stedelijke bewoning.

Het projectgebied werd opgenomen binnen de stadsomwalling bij de uitbreiding omstreeks 1200.

- *Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologische en cultuurhistorische potentieel van het terrein?*

Tijdens uitgevoerde archeologische onderzoeken gedurende de laatste decennia kon worden aangetoond dat Aalst reeds vanaf de steentijden door mensen werd gefrequent. De vondsten uit de steentijden werden echter steeds in secundaire positie aangetroffen, de vondsten uit de metaaltijden zijn ook eerder schaars en bestaan uit enkele greppels en losse vondsten aangetroffen in de middeleeuwse akkerlagen. Voor de Romeinse tijd werden enkele crematiegraven geattesteerd. De resten uit de vroege middeleeuwen situeren zich alle binnen de eerste stadsuitbreiding.

Op basis van de geraadpleegde bronnen kan besloten worden dat het projectgebied zich binnen de 13de eeuwse stadsomwalling bevindt in de Zwarte Zustersstraat en allicht tot dan volledig onbebouwd

was. Vermoedelijk was het terrein toen gedeeltelijk in gebruik als akkerland. De oostelijke helft van het terrein was allicht te nat en overstromingsgevoelig en diende waarschijnlijk eerder als grasland.

De oudst beschikbare cartografische bronnen uit de 16de eeuw vertonen een bouwblok met enkel aan de straatzijde bebouwing. Hierbij dient vermeld te worden dat het erop lijkt dat de oostelijke zijde van de Zwarte Zustersstraat eerder schaars bebouwd was en dat de bebouwing zich slechts geleidelijk ontwikkelde met een duidelijke toename naar het einde van de 18de en in de 19de – 20ste eeuw.

Het binnengebied van het bouwblok werd slechts geleidelijk ontwikkeld. Op de cartografische bronnen verschijnen enkele sporadische gebouwen in het achterliggende gebied. Mogelijk kunnen deze in verband gebracht worden met de uitbating van het ruime vrije gebied binnen het bouwblok. Vanaf het einde van de 18de eeuw lijkt de bebouwing vanaf de straatzijde toe te nemen en wordt de onbebouwde zone geleidelijk in gebruik genomen door verschillende achterbouwen en bijgebouwen. Ook de bebouwing ter hoogte van de Zwarte Zustersstraat lijkt te zijn toegenomen. Het is echter wachten tot het midden van de 19de eeuw vooraleer ook het laatste grote vrije perceel in het noorden van het bouwblok wordt ingenomen door het stadsweghuis.

Wat de situatie ter hoogte van het projectgebied betreft kunnen we stellen dat het terrein omstreeks 1200 binnen de omwalling werd opgenomen. Het terrein was hoogstwaarschijnlijk onbebouwd op dat moment. In de 14de eeuw was er een stadsbrand in Aalst. In de 15de eeuw wordt melding gemaakt van de aanwezigheid van de Zwarte Zusters op het einde van de straat. In de 16de eeuw vertonen de cartografische bronnen aan de oostzijde van de Zwarte Zustersstraat schaarse bebouwing. Gezien de moeilijke locatiebepaling is het niet duidelijk of er zich in deze periode reeds bebouwing ter hoogte van het terrein situeert. Indien dit het geval is, zal deze zich geconcentreerd hebben aan de straatzijde. De bebouwing aan de straatzijde neemt geleidelijk toe in de loop van de 17de en 18de eeuw. En tegen het einde van de 18de eeuw is er met zekerheid sprake van bebouwing ter hoogte van het projectgebied. Van enige vorm van achterbouw of bijgebouwen lijkt echter geen sprake. Het binnengebied lijkt in gebruik te zijn als privé-tuinen. Nadien wordt het terrein geleidelijk volgebouwd. Er worden nog voor 1835 verschillende gebouwen opgetrokken verwijderd van de straat en toegankelijk via een steeg vertrekkend aan de Zwarte Zustersstraat. De bijgebouwen worden in de loop van de 19de eeuw aangepast en uitgebreid. Allicht vonden er ook aanpassingen plaats aan de bebouwing aan de straatzijde in de loop van de 19de eeuw. Het steegje verdween in de loop van de 20ste eeuw en werd vervangen door een kleinere doorgang. Hier verscheen een appartementsgebouw in de tweede helft van de 20ste eeuw.

Binnen het projectgebied zijn verschillende verstoringen aanwezig in de vorm van bebouwing, verhardingen en ondergrondse nutsvoorzieningen. We kunnen stellen dat ter hoogte van de

aanwezige kelders onder de bijgebouwen in het oostelijke deel van het terrein, en ter hoogte van het 20ste-eeuwse appartementsgebouw het bodemarchief hoogstwaarschijnlijk volledig werd vernield.

Voor de overige aanwezige verstoringen geldt dat deze sowieso de bovenste archeologische pakketten hebben verstoord en plaatselijk ter hoogte van nutsputten en funderingen een nog diepere verstoring hebben veroorzaakt.

- *Wat is de impact van de geplande werken?*

De geplande werken hebben een negatieve impact op het eventueel aanwezige archeologische erfgoed. Over nagenoeg de volledige oppervlakte van het projectgebied wordt een ondergrondse parkeergarage van één verdieping voorzien. Hierbij zal het volledige eventueel aanwezige archeologische erfgoed worden vernield. Enkel zeer diepe sporen en resten (bijvoorbeeld diepe waterputten) zullen mogelijk gedeeltelijk bewaard blijven. Echter zal de aanwezigheid van een grote zware betonnen constructie een negatief effect hebben op de grondwatertafel en mogelijk bodemvormende processen op gang brengen die eveneens een negatief effect hebben op eventueel bewaarde diepere resten.

Het eventueel aanwezige archeologische bodemarchief wordt met andere woorden volledig bedreigd door de geplande werken.

- *Levert het huidige bronnenmateriaal voldoende info op? Zo neen, is er een vervolgonderzoek nodig en welke methode levert het meeste informatie op?*

Het huidige bronnenmateriaal levert voldoende informatie op omtrent de aard van de mogelijk aanwezige resten en de algemene tijdsperiode waaruit de resten zouden kunnen dateren, maar het is niet duidelijk wat de bewaringstoestand van de resten is en of deze resten ook daadwerkelijk aanwezig zijn. Het is niet duidelijk in hoeverre de huidige bebouwing eventueel aanwezige resten heeft vernield. Evenmin is duidelijk wanneer het terrein effectief werd ontwikkeld en bebouwd en wat de gebruiksgeschiedenis is van het binnengebied. Ook bestaat er steeds de kans op de aanwezigheid van pré-middeleeuwse resten binnen een deel van het terrein gezien de landschappelijke ligging.

Daarom raden we aan bijkomende vooronderzoeken uit te voeren in de vorm van een prospectie met ingreep in de bodem door middel van proefputten. Dit is de beste manier om de aanwezigheid van eventuele muurresten en grondsporen op te sporen, hun onderlinge relatie en eventuele datering te achterhalen, alsook een inzicht te verkrijgen in de stratigrafische opbouw van het terrein en de relatie hiervan met eventueel aanwezige archeologische resten.

4.3. [Samenvatting niet gespecialiseerd publiek](#)

Sinds 1 juni 2016 is de nieuwe archeologiewetgeving van kracht. Daarom moeten bouwheren bij het aanvragen van stedenbouwkundige vergunningen en verkavelingsaanvragen onder bepaalde

voorwaarden een bekrachtigde archeologienota laten opmaken. Voor de sloop en geplande nieuwbouw van de bebouwing gelegen aan de Zwarte Zustersstraat 13-19 in Aalst is een omgevingsvergunning nodig. Omdat het projectgebied gelegen is in de historische binnenstad van Aalst, die binnen de stadswallen als archeologische zone is aangeduid, moet de bouwheer een archeologienota laten opstellen door een erkend archeoloog omdat het perceel groter is dan 300 m² en de geplande bodemingrepen groter zijn dan 100 m².

Voor het schrijven van een archeologienota wordt in de eerste plaats een bureauonderzoek uitgevoerd. Op basis van online gegevens over de bodem, de geschiedenis, oude kaarten, archeologische gegevens, etc... wordt gekeken of er in het projectgebied archeologische resten aanwezig kunnen zijn, wat de waarde van deze resten is en of deze resten vernield gaan worden door de geplande werken.

Voor het hier bestudeerde projectgebied kunnen we besluiten dat niet kan worden uitgesloten dat er geen archeologische resten in de grond aanwezig zijn die ons iets kunnen leren over de ontwikkeling van de bewoning in dit deel van Aalst. Op basis van oude kaarten is duidelijk dat vanaf het einde van de 18de eeuw zeker bebouwing aanwezig was binnen het projectgebied. Echter kon niet met zekerheid bepaald worden of er reeds vanaf de 16de eeuw bebouwing aanwezig was binnen het terrein. Aangezien het terrein omstreeks 1200 werd opgenomen binnen de stadsomwalling bestaat de mogelijkheid dat het terrein reeds in de middeleeuwen werd gebruikt. Bovendien werden in de laatste decennia bij archeologische onderzoeken in Aalst zelfs oudere sporen aangetroffen, te dateren in de prehistorie en de Romeinse periode.

Binnen het projectgebied zijn reeds verstoringen aanwezig in de vorm van moderne kelders, ondergrondse nutsputten, verhardingen en funderingen van de aanwezige bebouwing op het terrein. Deze hebben ongetwijfeld een deel van eventueel oudere resten vernield. Echter kan niet worden uitgesloten dat er binnen het projectgebied geen waardevolle archeologische resten meer aanwezig zijn. Daarom raden we aan bijkomende archeologische onderzoeken uit te voeren in de vorm van een prospectie met ingreep in de bodem door middel van proefputten. Deze kunnen echter pas worden uitgevoerd na het slopen van de aanwezige bebouwing tot op maaiveldniveau.

5. Kennisvermeerderingspotentieel van het projectgebied

Alhoewel de kans op de aanwezigheid van archeologische resten gemiddeld is door de aanwezigheid van recente bebouwing en de hieraan gekoppelde verstoringen kan niet worden uitgesloten dat er binnen het projectgebied geen archeologische resten meer aanwezig zijn met een hoog potentieel op kennisvermeerdering.

Ten eerste is er het feit dat er in de binnenstad van Aalst de laatste decennia resten werden aangetroffen die wijzen op menselijke aanwezigheid vanaf de steentijden. De gunstige landschappelijke situatie in Aalst met een droog leemplateau aan een steile cuesta naar de Dendervallei is hiervoor een verklaring. Voor de oudste periode betreft het telkens verplaatste resten en de kans dat er binnen het stedelijke weefsel en dus bij uitbreiding binnen het projectgebied nog steentijd artefactensites in situ aanwezig zijn is eerder klein tot onbestaande. Echter kunnen deze resten ook nog een zekere kennisvermeerdering bevatten gezien de beperkte kennis die we momenteel bezitten over de betreffende era.

Voor de metaaltijden en de Romeinse periode betreft het echter, hoewel schaars, wel enkele grondsporen naast wat losse vondsten afkomstig uit de middeleeuwse akkerlagen. Gezien de ligging van het projectgebied aan de rand van het leemplateau en de Dendervallei, kan niet worden uitgesloten dat er zich binnen het projectgebied resten bevinden uit deze periodes. Indien aanwezig kunnen deze afhankelijk van hun aard en bewaringstoestand mogelijk belangrijke kenniswinst opleveren omtrent het pré-middeleeuwse Aalst.

Wat de vroege middeleeuwen betreft lijkt de kans klein dat er zich binnen het projectgebied waardevolle archeologische resten bevinden. Deze werden wel aangetroffen binnen de middeleeuwse stadskern maar situeerden zich zonder uitzondering binnen de zone afgebakend door de eerste stadsuitbreiding. Het projectgebied bevindt zich buiten deze zone.

Vanaf plusminus 1200 wordt het terrein opgenomen binnen de tweede stadsuitbreiding. Op dit moment heeft een groot deel van de ruimte binnen de omwalling nog een agrarisch karakter zoals blijkt uit archeologische onderzoeken. Deze open ruimtes binnen het stedelijke weefsel blijven nog tot in de 19de eeuw aanwezig ten gevolge van een economische achteruitgang en oorlogsgeweld. Pas met de industrialisatie door het aanleggen van de spoorweg, wordt deze ruimte geleidelijk ingenomen ten behoeve van allerlei industriële activiteiten.

In de 14de eeuw woedt een grote brand in de stad. Het versteningsproces van het gebouwenbestand versnelt na de brand. In de 15de eeuw wordt melding gemaakt van de Zwarte Zusters op het einde van de straat. Op cartografische bronnen vanaf de 16de eeuw zien we een schaars bebouwde oostzijde van de Zwarte Zustersstraat met een ruim leeg binnengebied. Geleidelijk neemt de bebouwing toe (18de eeuw) om in de loop van de 19de en 20ste eeuw zijn definitieve en huidige vorm aan te nemen. Het lijkt er met andere woorden op dat het projectgebied nog lange tijd onbebouwde zones had aan de straatzijde en dat de achterliggende zone niet was bebouwd tot in de 19de eeuw. Mogelijk werd het terrein in deze eeuwen gebruikt als tuin, maar evenmin kan worden uitgesloten dat er binnen het terrein ambachtelijke activiteiten werden uitgeoefend.

We kunnen dus stellen dat binnen het terrein voor de periode vanaf de late middeleeuwen eveneens kans is op de aanwezigheid van archeologische resten met een hoog potentieel op kennisvermeerdering. Resten uit deze periode kunnen informatie verschaffen over de ontwikkeling van de bebouwing aan de oostzijde van de Zwarte Zustersstraat en eventuele (ambachtelijke) activiteiten die plaatsvonden in dit stadsdeel en in de beschikbare open ruimte aanwezig achter de bebouwing aan straatzijde.

6. Bibliografie

6.1. Online bronnen

- <https://www.dov.vlaanderen.be>
- <https://inventaris.onroenderfgoed.be/>
- <https://inventaris.onroenderfgoed.be/cai>
- www.geopunt.be
- www.geo.onroenderfgoed.be
- <http://www.hetlandvanaalst.be/wordpress/cartografie/>
- <https://www.mappamaps.nl/product/aalst-guicciardini-1612/>
- <https://sanderusmaps.com/our-catalogue/antique-maps/europe/low-countries-belgium/antique-map-of-aalst-by-braun-hogenberg-21330>
- <https://uurl.kbr.be/1043717>
- https://search.arch.be/imageserver/topview.php?FIF=550/550_0001_000/550_0001_000_05832_000/550_0001_000_05832_000_0_0001.jp2
- http://www.cartesius.be/arcgis/home/webmap/viewer.html?basemapUrl=http://www.ngi.be/tiles/arcgis/rest/services/20k_{9AB6C6FF-1E37-4C00-9ACF-D9A5D9B5AA08}_default_404000/MapServer&lang=nl
- http://www.cartesius.be/arcgis/home/webmap/viewer.html?basemapUrl=http://www.ngi.be/tiles/arcgis/rest/services/20k_{0B89C7AA-32B4-4CF1-9138-18E1A1B1929E}_default_404000/MapServer&lang=nl
- http://www.cartesius.be/arcgis/home/webmap/viewer.html?basemapUrl=http://www.ngi.be/tiles/arcgis/rest/services/20k_{1A9B04B4-8A52-405A-A688-D0B38E55D9DC}_default_404000/MapServer&lang=nl
- http://www.cartesius.be/arcgis/home/webmap/viewer.html?url=http://www.ngi.be/tiles/arcgis/rest/services/ortho_default_3857_1969-1979/MapServer&lang=nl
- inventaris.onroenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/11699
- <https://inventaris.onroenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/90940>
- <https://inventaris.onroenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/86157>
- <https://inventaris.onroenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/8767>
- <https://inventaris.onroenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/77073>
- <https://inventaris.onroenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/96241>
- <https://inventaris.onroenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/75247>
- <https://inventaris.onroenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/52092>
- <https://inventaris.onroenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/65591>
- <https://inventaris.onroenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/76627>
- <https://inventaris.onroenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/8313>
- <https://inventaris.onroenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/86334>
- <https://inventaris.onroenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/8775>
- <https://loket.onroenderfgoed.be/archeologie/notas/archeologienotas/3184>
- <https://loket.onroenderfgoed.be/archeologie/notas/archeologienotas/893>
- <https://loket.onroenderfgoed.be/archeologie/notas/archeologienotas/9071>
- <https://loket.onroenderfgoed.be/archeologie/notas/archeologienotas/6054>

- <https://loket.onroerenderfgoed.be/archeologie/notas/archeologienotas/3011>
- <https://loket.onroerenderfgoed.be/archeologie/notas/archeologienotas/1885>
- <https://loket.onroerenderfgoed.be/archeologie/notas/notas/10610>
- <https://loket.onroerenderfgoed.be/archeologie/rapporten/eindverslagen/163>
- <https://loket.onroerenderfgoed.be/archeologie/rapporten/eindverslagen/647>
- Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Historische stadskern van Aalst* [online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/140017> (Geraadpleegd op 28-08-2020).
- Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Zwarte Zustersstraat* [online] <https://id.erfgoed.net/themas/166> (Geraadpleegd op 29-08-2020).
- Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Graanmarkt* [online] <https://id.erfgoed.net/themas/160> (Geraadpleegd op 29-08-2020).
- Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Vaartstraat* [online] <https://id.erfgoed.net/themas/198> (Geraadpleegd op 29-08-2020).
- Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Werf* [online] <https://id.erfgoed.net/themas/8639> (Geraadpleegd op 29-08-2020).
- Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Molenstraat* [online] <https://id.erfgoed.net/themas/180> (Geraadpleegd op 29-08-2020).
- Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Aalst* [online] <https://id.erfgoed.net/themas/13408> (Geraadpleegd op 29-08-2020).
- Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *H. Geestkapel* [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/30623> (Geraadpleegd op 31-08-2020).
- Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Peperstraat* [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/217649> (Geraadpleegd op 31-08-2020).
- Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Hopmarkt* [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/822> (Geraadpleegd op 31-08-2020).
- Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *O.L.V.-hospitaal (Aalst 205)* [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/30620> (Geraadpleegd op 31-08-2020).
- Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Sint-Jozefcollege (1990-1991)* [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/155672> (Geraadpleegd op 31-08-2020).
- Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Parochiekerk Sint-Martinus* [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/32316> (Geraadpleegd op 31-08-2020).
- Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Oude Vismarkt (1998)* [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/155432> (Geraadpleegd op 31-08-2020).
- Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Stoofstraat I* [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/823> (Geraadpleegd op 31-08-2020).
- Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Burchtstraat (nieuw stadsarchief)* [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/32315> (Geraadpleegd op 31-08-2020).
- Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Albert Liénartstraat I* [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/150258> (Geraadpleegd op 31-08-2020).
- Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Stadhuys* [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/829> (Geraadpleegd op 31-08-2020).

- Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Kattestraat* 17
[online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/152226> (Geraadpleegd op 31-08-2020).
- Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *De Ridderstraat* I
[online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/155661> (Geraadpleegd op 31-08-2020).
- Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *De Ridderstraat* I
[online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/155661> (Geraadpleegd op 31-08-2020).
- Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Peperstraat* I
[online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/152199> (Geraadpleegd op 31-08-2020).
- Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Grote Markt* 1994/1995
[online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/151691> (Geraadpleegd op 31-08-2020).
- Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Hoek Hopmarkt - Sint-Jorisstraat*
[online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/155431> (Geraadpleegd op 31-08-2020).
- Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *'t Haantje*
[online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/151693> (Geraadpleegd op 31-08-2020).
- Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Sint-Jozefscollege* 1994
[online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/151689> (Geraadpleegd op 31-08-2020).
- Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *St-Jozefscollege der Jezuiten*
[online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/154552> (Geraadpleegd op 31-08-2020).
- Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Huis 'Stad van Antwerpen'*
[online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/151613> (Geraadpleegd op 31-08-2020).
- Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Lange Zoutstraat* 1
[online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/152130> (Geraadpleegd op 31-08-2020).
- Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Priester Daensplein* II
[online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/151612> (Geraadpleegd op 31-08-2020).
- Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Priester Daensplein* I
[online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/151611> (Geraadpleegd op 31-08-2020).
- Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Kerkstraat* I
[online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/152180> (Geraadpleegd op 31-08-2020).
- Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Sint-Martensplein*
[online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/152195> (Geraadpleegd op 31-08-2020).
- Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Burchtstraat Motte*
[online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/31951> (Geraadpleegd op 31-08-2020).
- Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Aalst-Werf*
[online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/150329> (Geraadpleegd op 31-08-2020).
- Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Werfplein*
[online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/159871> (Geraadpleegd op 31-08-2020).
- Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Frits De Wolfkaai* I
[online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/155728> (Geraadpleegd op 31-08-2020).
- Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Werf* 8
[online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/151558> (Geraadpleegd op 31-08-2020).

- Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Kattestraat* 40-52
[online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/221985> (Geraadpleegd op 31-08-2020).
- Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Werf* 8
[online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/207202> (Geraadpleegd op 31-08-2020).
- Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Esplanadestraat* 7
[online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/222497> (Geraadpleegd op 31-08-2020).
- Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Historische stadskern van Aalst*
[online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/140017> (Geraadpleegd op 28-08-2020).
- Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Stadswoning*
[online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/187> (Geraadpleegd op 03-09-2020).
- Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Burgerhuis*
[online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/188> (Geraadpleegd op 03-09-2020).
- Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Winkelhuis*
[online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/189> (Geraadpleegd op 03-09-2020).
- Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Stadswoning*
[online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/190> (Geraadpleegd op 03-09-2020).
- Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Herenhuis gedateerd* 1763
[online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/191> (Geraadpleegd op 03-09-2020).
- Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Stadswoning*
[online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/193> (Geraadpleegd op 03-09-2020).
- Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Burgerhuis gedateerd* 1900
[online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/196> (Geraadpleegd op 03-09-2020).
- Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Neoclassicistisch herenhuis*
[online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/279> (Geraadpleegd op 03-09-2020).
- Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Capucijnenklooster*
[online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/42> (Geraadpleegd op 03-09-2020).
- Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Klooster der zwarte zusters*
[online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/75> (Geraadpleegd op 03-09-2020).

6.2. Literatuur

- DE GROOTE K & MOENS J., *De oudste stadsversterking van Aalst (prov. Oost-Vlaanderen)*, in *Archeologie in Vlaanderen*, jg. IV-1994, 1995, p. 138-141.
- DE GROOTE K., *Van prestedelijke nederzetting tot omwalde stad. Archeologie van de Aalsterse stadsontwikkeling*, in *Het Land van Aalst*, jg. LII-2, 2000, p. 234-252.
- DE GROOTE K., *De stadswording van Aalst. Of hoe een Merovingische nederzetting uitgroeide tot een laatmiddeleeuwse stad*, in *Monumenten, Landschappen en archeologie*, jg. 32, nr. 1, 2013, p. 4-32.
- DE GRYSSE, J., *Sint-Martensplein 2 (Gemeente Aalst, Provincie Oost-Vlaanderen) Projectcode: 2016F97 Juni – oktober 2016 Archeologienota bureauonderzoek (fase 0) deel 1: Resultaten van het bureauonderzoek*, Brugge, 2016.
- DE GRYSSE, J., *Sint-Martensplein 2 (Gemeente Aalst, Provincie Oost-Vlaanderen) Projectcode: 2016J230 oktober 2016 Archeologienota vooronderzoek met ingreep in de bodem (fase 1). Verslag van resultaten proefsleuvenonderzoek*, Brugge, 2016.

- DE GRUYSE, J., *Aalst Werf (Aalst, Oost-Vlaanderen) Projectcode: 2016E26 mei 2016 – januari 2017 Archeologienota met uitgesteld traject. Bureauonderzoek (fase 0) deel 1: Resultaten van het bureauonderzoek*, Brugge, 2017.
- DE MULDER, J. W., *Esplanadestraat 7, Aalst Archeologische werfbegeleiding Eindrapport – 2018C214*, in *RAAP België – Rapport*, 198, Nazareth, 2018.
- POULAIN, M., KLINKENBORG, S., BUCKENS, M. & B. CHERRETTE, *Aalst – Utopia Omgevingsaanleg. Archeologienota – 2017C139*, in *SOLVA-Archeologierapport*, 105, Vlierzele, 2017.
- PYPE, P., COENAERTS, J. & T. VAN DENHAUTE, *Van pré-stedelijk akkerland tot stadsdeel. Archeologische opgraving langs de Kattestraat te Aalst (Prov. Oost-Vlaanderen)*, in *ABO archeologische rapporten*, 938, Gent, 2019.
- VAN BREMPT, L., DE RAYMAEKER, A. & W. YPERMAN, *Nota: Resultaten van het archeologisch vooronderzoek aan de Werf in Aalst*, Tienen, 2019.
- VANDERGINST, V. & L. DUPONT, *Archeologienota: Het archeologisch vooronderzoek aan de Kerkstraat 20 te Aalst*, Tienen, 2018.
- VERAART, D., LEENKNEGT, B., & T. BRADT, *Archeologienota Verslag van resultaten bureauonderzoek Aalst Kattestraat (prov. Oost-Vlaanderen)*, Ingelmunster, 2016.
- VERMEULEN, B., *Esplanadestraat 7, Aalst Archeologienota Archeologisch Vooronderzoek Bureauonderzoek - 2017C209*, in *RAAP België – Rapport*, 68, Nazareth, 2017.

7. Lijst figuren en bijlagen

7.1. Lijst figuren

Project code	Nr	Type	Onderwerp	Aanmaakschaal origineel	Aanmaakdatum origineel	Versie
2020G218	1	Kadasterplan	Projectgebied ten opzichte van GRB-bestand	1/500	2020	digitaal
2020G218	2	Ontwerp	Nieuwe inplanting 3 D (Bron: opdrachtgever)	Nvt	2020	Digitaal/PDF
2020G218	3	Inplantingsplan	Bestaande inplanting gelijkvloers (Bron: opdrachtgever)	1/400	2020	Digitaal/PDF
2020G218	4	Ontwerpplan	Nieuw ontwerp gelijkvloers (Bron: opdrachtgever)	Onbekend	2020	Digitaal/PDF
2020G218	5	Ontwerpplan	Nieuw ontwerp ondergronds (Bron opdrachtgever)	Onbekend	2020	Digitaal/PDF
2020G218	6	Ontwerpplan	Nieuw ontwerp snede 3D (Bron: opdrachtgever)	Nvt	2020	Digitaal/PDF
2020G218	7	Ontwerpplan	Nieuw ontwerp snede (Bron: opdrachtgever)	Onbekend	2020	Digitaal/PDF
2020G218	8	Hoogteplan	Projectgebied op het Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II. (1 meter) (Bron: ©Geopunt)	1/10000	2015	digitaal
2020G218	9	Hoogteplan	Projectgebied op het Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II, detail (1 meter) (Bron: ©Geopunt)	1/1000	2015	digitaal
2020G218	10	Hoogteprofiel	Doorsnede door terrein van West naar Oost (Bron: ©Geopunt)	onbekend	2015	Digitaal
2020G218	11	Hoogteprofiel	Doorsnede door terrein van West naar Oost (Bron: ©Geopunt)	onbekend	2015	Digitaal
2020G218	12	Tertiairgeologische kaart	Uitsnede tertiairgeologische kaart thv het projectgebied (Bron: © dov.vlaanderen).	1/10000	onbekend	Digitaal
2020G218	13	Quartaairgeologische kaart	Uitsnede quartaairgeologische kaart thv het projectgebied (Bron: © dov.vlaanderen).	1/10000	2001	Digitaal
2020G218	14	Profiel	Quartaairgeologisch profiel type 3a (Bron: dov.Vlaanderen)	nvt	2001	Digitaal
2020G218	15	Topografische kaart	Ligging projectgebied op de topografische kaarten van het NGI (Bron: © AGIV).	1/10000	2019	Digitaal
2020G218	16	Historisch plan	Plan Aalst, Van Deventer	onbekend	1565	Analoog
2020G218	17	Historische kaart	Plan Aalst, Guicciardini	onbekend	1581	Digitaal
2020G218	18	Historische kaart	Plan Aalst, Braun & Hogenberg	onbekend	1588	Digitaal
2020G218	19	Historische kaart	Plan Aalst, Sanderus	onbekend	1641	Digitaal
2020G218	20	Historische Kaart	Projectgebied op de kaart van Villaret (Bron: geo.onroerendergoed.be)	1/1000	1745-1748	Digitaal
2020G218	21	Historische kaart	Uitsnede kaart van Ferraris, met aanduiding van het projectgebied (rood). (Bron: © AGIV)	1/1000	1771-1778	Digitaal
2020G218	22	Historische kaart	Uitsnede Primitief Kadaster (Bron: het Rijksarchief)	1/500	1830-1833	Digitaal
2020G218	23	Historische kaart	Uitsnede Atlas der Buurtwegen, met aanduiding van het projectgebied (rood). (Bron: © AGIV)	1/500	1840	Digitaal
2020G218	24	Historische kaart	Uitsnede kaart van plan Popp, met aanduiding van het projectgebied (rood). (Bron: © AGIV)	1/500	1842-1877	Digitaal
2020G218	25	Historische kaart	Topografische kaart NGI, 1879 (Bron: © AGIV)	1/10000	1879	Digitaal
2020G218	26	Historische kaart	Topografische kaart NGI, 1893 (Bron: © AGIV)	1/10000	1893	Digitaal
2020G218	27	Historische kaart	Topografische kaart NGI, 1909 (Bron: © AGIV)	1/10000	1909	Digitaal
2020G218	28	Luchtfoto	Projectgebied op luchtfoto 1971 (Bron: geo.onroerendergoed.be)	nvt	1971	Digitaal
2020G218	29	Luchtfoto	Projectgebied op luchtfoto 1969-1979 (Bron: © AGIV)	nvt	1969-1979	Digitaal
2020G218	30	Luchtfoto	Projectgebied op luchtfoto 2002-2003 (Bron: geo.onroerendergoed.be)	nvt	2002-2003	Digitaal
2020G218	31	Luchtfoto	Projectgebied op luchtfoto 2012 (Bron: geo.onroerendergoed.be)	nvt	2012	Digitaal
2020G218	32	Luchtfoto	Projectgebied op luchtfoto 2016 (Bron: geo.onroerendergoed.be)	nvt	2016	Digitaal
2020G218	33	Reconstructie	Reconstructieplan met aanduiding vroegmiddeleeuwse sites (uit De Grootte)	nvt	2013	Digitaal

2020G218	34	Reconstructie	Reconstructieplan met aanduiding volmiddeleeuwse sites (uit De Groote)	nvt	2013	Digitaal
2020G218	35	CAI	CAI-locaties in omgeving projectgebied op GRB (Bron: cai.onroendergoed.be)	1/4000	2020	Digitaal
2020G218	36	Foto	Foto bestaande gevel nummer 13	nvt	2020	Digitaal
2020G218	37	Foto	Foto bestaande gevel nummer 15	nvt	2020	Digitaal
2020G218	38	Foto	Foto bestaande gevel nummer 17	nvt	2020	Digitaal
2020G218	39	Foto	Foto bestaande gevel nummer 19	nvt	2020	Digitaal
2020G218	40	Inplantingsplan	Bestaande inplanting gelijkvloers (Bron: opdrachtgever)	1/400	2020	Digitaal/PDF
2020G218	41	Bodemgebruik	Projectgebied op de bodembedekkingskaart (Bron: geo.onroendergoed.be)	1/500	2015	Digitaal
2020G218	42	Ontwerpplan	Nieuw ontwerp ondergronds (Bron: opdrachtgever)	Onbekend	2020	Digitaal/PDF
2020G218	43	Ontwerpplan	Nieuw ontwerp snede 3D (Bron opdrachtgever)	N§vt	2020	Digitaal/PDF
2020G218	44	Analyse	Gekende verstoringen op GRB	1/500	2020	Digitaal
Project code	Nr	Type	Onderwerp	Aanmaakschaal origineel	Aanmaakdatum origineel	Versie

7.2. Lijst bijlagen

Projectcode	Nummer Bijlage	Onderwerp
2020G218	Bijlage 1	PDF Ontwerpbundel
2020G218	Bijlage 2	PDF Programma van Maatregelen
2020G218	Bijlage 3	PDF Privacy-fiche